

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ»

Ο Τουρκικός Παράγοντας στα Μεταψυχροπολεμικά Βαλκάνια :
Οικονομικές, Κοινωνικές, Πολιτικές, Ιδεολογικές Επιρροές

The Turkish Factor in the Post - Cold War Balkans: Economic, Social,
Political, Ideological, Influences

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Παναγιώτης Παππάς

Αθήνα, 2024

Τριμελής Επιτροπή

Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Δημήτρης Τριανταφύλλου, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Χαρά Καραγιαννοπούλου, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Παναγιώτης Παπιάς, 2025

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνωμών του συγγραφέα.

Στην οικογένειά μου.

Συντομογραφίες

ΤίΚΑ: Turkish International Cooperation and Development Agency

ΥΤΒ:Yurtdisi Turkler Baskanligi-

ΟΟΣΑ: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

ΜΚΟ: Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

ΔΝΤ: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

ΕΔ: Ένοπλες Δυνάμεις –

IBU: International Balkan University

ΚDTP: Kosova Demokratik Turk Partisi

ΕΣΟΑΒ: Ελληνικό Σχέδιο Οικονομικής Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων

ΟΟΣΑ: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

ΤΕΠ: Τουρκική Εξωτερική Πολιτική

ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

Ευχαριστίες

Πρωτίστως θα ήθελα να εκφράσω ευχαριστίες προς την οικογένειά μου, τη σύζυγό μου Μαρίνα και τα δύο παιδιά μου (Βελισσάριο, Ανδρεάνα), για την αδιάλειπτη υποστήριξή τους καθ' όλη τη διάρκεια της φοίτησής μου στο υπόψη Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών., καθώς και τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Χαράλαμπο Παπασωτηρίου, για την άρτια επιστημονική καθοδήγηση και τις στοχευμένες υποδείξεις του που ανιδιοτελώς μου παρείχε, οι οποίες βοήθησαν στη συγγραφή της υπόψη διατριβής.

Περιεχόμενα

Πίνακες.....	9
Διαγράμματα.....	9
Γραφήματα.....	9
Περίληψη.....	10
Abstract.....	12
Εισαγωγή	14
Σκοπός.....	16
Προϋποθέσεις	16
Παράγοντες.....	17
Θεωρητική προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων	17
Τα Κράτη στο Διεθνές Σύστημα	17
Θεωρία της Αλληλεξάρτησης	19
Ο παράγοντας Ισχύς.....	20
Υψηλή Στρατηγική και Ισχύς.....	22
Υψηλή Στρατηγική και Εξωτερική Πολιτική	24
Βαλκάνια.....	26
Ιστορική Ανασκόπηση.....	26
Γεωπολιτική Αξία των Βαλκανίων	27
Βαλκάνια-Τουρκική Παρουσία στο Γεωπολιτικό τους Περιβάλλον	29
Ιστορική Αναδρομή.....	29
Οθωμανική Περίοδος	29
Σχέσεις Βαλκανίων - Τουρκίας από το 1923 έως το τέλος του Ψυχρού Πολέμου	31
Σχέσεις Βαλκανίων-Τουρκίας από το 2002 έως σήμερα.	37
Τουρκία.....	39
Γενικά.....	39
Αναδυόμενος ρόλος της Τουρκίας στα Βαλκάνια κατά την μεταψυχροπολεμική περίοδο	40
Ακτιβισμός στην εξωτερική πολιτική: Σκληρή και ήπια ισχύς	42
Τουρκικοί Κρατικοί ή Μη Οργανισμοί και Θρησκευτικές Κοινότητες	44
Οικονομική Ισχύς.....	49

Στρατιωτική Ισχύς.....	50
Διμερείς Σχέσεις Τουρκίας - Βαλκανικών Χωρών	51
Γενικά.....	51
Σκιαγράφηση Διμερών Σχέσεων	52
Αλβανία.....	52
Βοσνία-Ερζεγοβίνη (B&E).....	55
Βόρεια Μακεδονία.....	59
Βουλγαρία.....	63
Κόσσοβο.....	66
Κροατία.....	69
Μαυροβούνιο.....	70
Ρουμανία.....	72
Σερβία.....	73
Σλοβενία.....	75
Ελληνική Εξωτερική Πολιτική στα Βαλκάνια.....	76
Γενικά.....	76
Διμερείς Σχέσεις Ελλάδας - Βαλκανικών Χωρών.....	77
Αλβανία.....	77
Βοσνία-Ερζεγοβίνη (B&E).....	78
Βόρεια Μακεδονία.....	79
Βουλγαρία.....	80
Κόσσοβο.....	80
Κροατία.....	81
Μαυροβούνιο.....	81
Ρουμανία.....	82
Σερβία.....	82
Σλοβενία.....	83
Η ΤΕΠ στα Βαλκάνια σε σχέση με τα Ελληνικά συμφέροντα.....	83
Συμπεράσματα.....	87
Προτάσεις.....	89
Επίλογος.....	90
Πηγές - Βιβλιογραφία.....	92

Πηγές	92
Βιβλιογραφία.....	99
Ελληνόγλωση	99
Ξενόγλωση	101
Παράρτημα «Α»	
Μοντέλα Παγκόσμιας Πολιτικής	102
Παράρτημα «Β».....	
Συντελεστές Ισχύος.....	103
Παράρτημα «Γ»	
Ανάλυση Ιδεολογίας Κεμαλισμού.....	106
Παράρτημα «Δ».....	
Ανάλυση Θεωρίας Νεο-Οθωμανισμός.....	110
Παράρτημα «Ε».....	
Ανάλυση Στρατηγικού Βάθους.....	112
Παράρτημα «ΣΤ»	
Γεωπολιτικές σφαίρες επιρροής της Τουρκίας	115
Παράρτημα «Ζ».....	
Ανάλυση Πολιτικού Ισλάμ.....	116
Παράρτημα «Η»	
Γραφεία Κυβερνητικών Οργανισμών στην περιοχή των Βαλκανίων	118
Παράρτημα «Θ».....	
Οικονομικά Διαγράμματα Τουρκικής υπόστασης	120
Παράρτημα «Ι».....	
Σχέδιο οικονομικής ανασυγκρότησης των Βαλκανίων (ΕΣΟΑΒ).....	124

Πίνακες

Πίνακας Η1 Γραφεία ΤΙΚΑ στις χώρες των Βαλκανίων.	118
Πίνακας Η2 Γραφεία Diyanet στις χώρες των Βαλκανίων.	118
Πίνακας Η3 Εκπαιδευτικά Ιδρύματα του Γκιουλέν στην περιοχή των Βαλκανίων.	119
Πίνακας Η4 Πολιτισμικά Ιδρύματα Yunus Emre στην περιοχή των Βαλκανίων.	119

Διαγράμματα

Διάγραμμα Θ1 Τούρκικες Εξαγωγές.	120
Διάγραμμα Θ2 Εξωτερικό Εμπόριο της Τουρκίας.	120
Διάγραμμα Θ3 Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) της Τουρκίας.	121
Διάγραμμα Θ4 Ετήσια μεταβολή του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) της Τουρκίας.	121
Διάγραμμα Θ5 Χώρες - Προορισμοί Τούρκικων Επενδύσεων στο Εξωτερικό.	122
Διάγραμμα Θ6 Κατάταξη Στρατιωτικής Ισχύος.	123

Γραφήματα

Γράφημα Α1 Το μοντέλο της μπάλας μπιλιάρδου της Παγκόσμιας Πολιτικής.	102
Γράφημα Α2 Το μοντέλο του ιστού της Αράχνης της Παγκόσμιας Πολιτικής.	102
Γράφημα Γ1 Γραφική Απεικόνιση των έξι αρχών του Κεμαλισμού.	109
Γράφημα ΣΤ1 Οι γεωπολιτικές σφαίρες επιρροής της Τουρκίας.	115

Περίληψη

Η εξωτερική πολιτική που αποτελεί υποσύνολο των διεθνών σχέσεων, είναι η διεθνής συμπεριφορά και πολιτική των κρατών στη διεθνή σκηνή καθώς και η συμπεριφορά, οι αντιδράσεις, οι στάσεις και οι στόχοι των κρατών έναντι άλλων κρατών ή/και οντοτήτων. Συναφώς η εξωτερική πολιτική μιας χώρας αποτελεί την σύνθεση διαφόρων παραγόντων καθώς και γεγονότων ενώ συνάμα καθορίζει την εθνική ταυτότητα μιας χώρας.

Στην παρούσα διατριβή, υλοποιείται μια θεωρητική προσέγγιση και ανάλυση των Διεθνών σχέσεων σε συνδυασμό με την θεωρία της αλληλεξάρτησης και της ισχύος. Προσεγγίζεται το θέμα της αλληλεπίδρασης της ισχύος με την Υψηλή Στρατηγική καθώς και την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας. Τα κράτη που αποτελούν υποκείμενα της έρευνας είναι η Αλβανία, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, η Βόρεια Μακεδονία, η Βουλγαρία, το Κόσσοβο, η Κροατία, το Μαυροβούνιο, η Ρουμανία, η Σερβία και η Σλοβενία. Κύρια επιδίωξη είναι, να αποτελέσει η συνιστώσα μελέτη, χρήσιμο εγχειρίδιο για τον εμπλουτισμό των γνώσεων αναγνωστών και μελετητών της Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής στα Βαλκάνια.

Η εργασία αποτελεί μια εμπειριστατωμένη μελέτη της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας στην περιοχή των Βαλκανίων ή διαφορετικά στην “πυριτιδαποθήκη της Ευρώπης” και η ανάλυση καλύπτει την περίοδο από το τέλος του Ψυχρού πολέμου έως σήμερα. Επιπρόσθετα ερευνά σε βάθος τις ποικίλες παραμέτρους που συνέβαλαν στη διαμόρφωση του σημερινού χαρακτήρα της Τουρκίας και εξετάζει γιατί η περιοχή των Βαλκανίων αποτελεί σημείο έλξης για την Τουρκία.

Υλοποιείται μια προσπάθεια ολιστικής προσέγγισης των οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών και ιδεολογικών επιρροών της Τουρκίας στην περιοχή της Βαλκανικής. Η ενδοσκόπηση του ζητήματος αφουγκράζεται τους κυριότερους εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες που διαμόρφωσαν την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας και διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στον αναδυόμενο ρόλο της στην περιοχή των Βαλκανίων. Συν τοις άλλης, σκιαγραφείται η Ελληνική εξωτερική πολιτική στην περιοχή των Βαλκανίων μετά τον Ψυχρό πόλεμο, ενώ αναλύεται η πιθανή επίδραση της εφαρμοζόμενης πολιτικής της Τουρκίας επί των ελληνικών συμφερόντων στην περιοχή των Βαλκανίων.

Υπό το πρίσμα αυτό, πραγματοποιείται ανάλυση της επιρροής που ασκεί η Τουρκία στις χώρες των Βαλκανίων διαμέσου της εφαρμογής της “ήπιας ισχύος” και συνάμα επιχειρείται μια ανάλυση της δομής της τουρκικής “ήπιας ισχύος” και των μεθόδων που αυτή μετέρχεται στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική προσέγγιση των Βαλκανίων. Ως συστατικά στοιχεία της άσκησης “ήπιας ισχύος” της Τουρκίας στην περιοχή νοούνται και αναλύονται, τόσο οικρατικές επίσημες πρωτοβουλίες όσο και η κινητικότητα του ιδιωτικού τομέα, σε επιχειρηματικό αλλά και κοινωνικο-πολιτισμικό επίπεδο.

Η εργασία περατούται με την παράθεση συμπερασμάτων που προκύπτουν από την προηγηθείσα ανάλυση καθώς και προτάσεων που υποβάλλονται βάση των συμπερασμάτων με προσαρμογή αυτών στην Ελληνική πραγματικότητα. Η παρούσα διατριβή στοχεύει στην ανάδειξη δεδομένων για την όσο το δυνατόν καλύτερη ποιοτική κάλυψη των σύγχρονων και μελλοντικών αναγκών της Χώρας μας στο ευαίσθητο γεωπολιτικά περιβάλλον των Βαλκανίων στο οποίο δραστηριοποιείται.

Λέξεις Κλειδιά: Διεθνείς Σχέσεις, Υψηλή Στρατηγική, Περιοχή Βαλκανίων, Ψυχρός Πόλεμος, Ήπια Ισχύς.

**The Turkish Factor in the Post- Cold War Balkans: Economic, Social, Political,
Ideological Influences**

Panagiotis Pappas

Abstract

Foreign policy, which is a subset of international relations, is the international behavior and policy of states in the international arena as well as the behavior, reactions, attitudes and goals of states towards other states and/or entities. In this regard, the foreign policy of a country is the synthesis of various factors as well as events while at the same time it determines the national identity of a country.

In this work, a theoretical approach and analysis of International relations is implemented in combination with the theory of interdependence and power. The subject of the interaction of power with High Strategy as well as Turkey's foreign policy is approached. The states that are the subjects of the research are Albania, Bosnia-Herzegovina, North Macedonia, Bulgaria, Kosovo, Croatia, Montenegro, Romania, Serbia and Slovenia. The main aim is for the component study to be a useful manual for enriching the knowledge of readers and scholars of Turkish Foreign Policy in the Balkans.

The work is an in-depth study of Turkey's foreign policy in the Balkan region or otherwise in the "powder magazine of Europe" and the analysis covers the period from the end of the Cold War to the present day. In addition, it investigates in depth the various parameters that have contributed to the formation of the current character of Turkey and examines why the Balkan region is a point of attraction for Turkey.

An attempt to holistically approach Turkey's economic, social, political and ideological influences in the Balkan region is being implemented. The introspection of the issue listens to the main internal and external factors that shaped Turkey's foreign policy and played an important role in its emerging role in the Balkan region. In addition, the Greek foreign policy in the Balkan region after the Cold War is outlined, while the possible effect of Turkey's applied policy on Greek interests in the Balkan region is analyzed.

In this light, an analysis of the influence that Turkey exerts on the Balkan countries through the application of "soft power" is carried out, and at the same time

an analysis of the structure of Turkish "soft power" and the methods by which it translates into political, economic and social rapprochement of the Balkans. As components of Turkey's "soft power" exercise in the region, both the state's official initiatives and the mobility of the private sector, at a business as well as a socio-cultural level, are understood and analyzed.

The work ends with the citation of conclusions arising from the previous analysis as well as proposals submitted based on the conclusions with their adaptation to the Greek reality. This thesis aims to highlight data for the best possible qualitative coverage of the modern and future needs of our country in the sensitive geopolitical environment of the Balkans in which it operates.

Keywords: International Relations, High Strategy, Balkan Region, Cold War, Soft Power.

Εισαγωγή

Αδιαμφισβήτητα το τέλος του Ψυχρού Πολέμου¹ και ο ανταγωνισμός μεταξύ των υπερδυνάμεων προκάλεσαν σημαντικές συνέπειες για την παγκόσμια και περιφερειακή πολιτική. Το σύνολο των κρατών, προσπάθησαν να προσαρμοστούν στα νέα διεθνή δεδομένα που προέκυψαν από τις αλλαγές που σάρωσαν την παγκόσμια κοινότητα.

Η Τουρκία αποτέλεσε μία από τις χώρες που επηρεάστηκαν περισσότερο από τη διάλυση της πρώην Σοβιετικής Ένωσης (ΕΣΣΔ), τη μεταμόρφωση του πολιτικού και στρατηγικού τοπίου και το ξέσπασμα βίαιων εθνοτικών συγκρούσεων στα Βαλκάνια και τον Καύκασο. Οι εξελίξεις αυτές τροποποίησαν ριζικά την Τουρκική Εξωτερική Πολιτική (ΤΕΠ), δημιουργώντας ευκαιρίες για τη διεύρυνση του ρόλου της, αλλά και θέτοντας νέους κινδύνους και προκλήσεις.

Σε αλληλεπίδραση με τις εξελίξεις αυτές, διαδραματίστηκε αλλαγή στις διεθνείς ισορροπίες ισχύος. Η αποκέντρωση του διεθνούς συστήματος επέτρεψε σε ανερχόμενες δυνάμεις να δημιουργήσουν περιοχές περιορισμένης επιρροής, με απώτερο στόχο την επιβολή του ηγεμονικού τους ρόλου σε περιφερειακό επίπεδο όπως πράττει η Τουρκία στην περιοχή των Βαλκανίων.

Η Άγκυρα στο πλαίσιο αυτό επιδιώκει την ενοποίηση του γεωγραφικού-πολιτιστικού και γεωπολιτικού μετα-οθωμανικού χώρου όλων των περιοχών της Βαλκανικής, παράλληλα με την εξωστρέφεια ή την ανεξαρτησία της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής από το ρόλο των εκπροσώπων της Δύσης. Με τον τρόπο αυτό,

---

¹ Η χρονική περίοδος που περιλαμβάνει η υπόψη διατριβή και φέρει ως αφετηρία του τέλους του Ψυχρού πολέμου θα μας βοηθήσει να εξετάσουμε τις επιρροές της Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής (ΤΕΠ) σε μία περίοδο που το διεθνές σύστημα από διπολικό (Ψυχρός Πόλεμος-ΨΠ), γίνεται ηγεμονικό - μονοπολικό (τέλος του ΨΠ) και τελικά σε πολυπολικό ή μη - πολικό. Μετά το 2007-2008 διαμορφώνεται ένα νέο διεθνές περιβάλλον που μας επιτρέπει να μιλάμε και πάλι για πολυπολικότητα με την ισχυροποίηση νέων κρατών (π.χ. Κίνα) ή για «α-πολικότητα». Ειδικά ο όρος «α-πολικός κόσμος» χρησιμοποιείται κυρίως για να περιγράψει ένα διεθνές σύστημα που χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη πολλών κέντρων (κρατικών και μη) με αξιοσημείωτη ισχύ (Richard H., 2018).

οι Τούρκοι προσπαθούν να αναδείξουν το πολιτικό, οικονομικό και πολιτιστικό σύστημα που ονειρεύονται.

Από την άποψη αυτή, η Τουρκία υιοθετεί τον αντι-Ανατολισμό, έναν σαφώς ρεβιζιονιστικό ουτοπικό εξεπιοναλισμό εστιασμένο στην ιδέα ότι, το Ισλάμ και η Δύση αποτελούν αμοιβαία αποκλειόμενα συστήματα σε όλα τα επίπεδα ενώ η Τουρκία θα διαδραματίζει το νόμιμο φορέα αυτής της αλλαγής.

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω η Τουρκία προσπαθώντας να διαδραματίσει ηγετικό ρόλο στη περιοχή των Βαλκανίων αύξησε την ισχύς της. Σημαντικοί παράγοντες για την άνοδο της Τουρκίας αποτελούν η επιθετική εξωτερική πολιτική της και η ισχυρή οικονομία της. Επίσης τα τελευταία χρόνια έχει υποστεί μια θεαματική διαδικασία εσωτερικού μετασχηματισμού διαμέσου του εκδημοκρατισμού, της βελτίωσης των ελευθεριών και της οικονομικής αναζωογόνησης.

Έτερος σημαντικός παράγοντας που διαδραμάτισε βασικό ρόλο στην άνοδο της Τουρκίας στη βαλκανική περιοχή αποτελεί το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP),² το οποίο βρίσκεται στην εξουσία τα τελευταία χρόνια. Μέσω των κυβερνητικών θεσμών, της κοινωνίας των πολιτών και του ιδιωτικού τομέα, κατάφερε να ωθήσει τη χώρα προς ένα σημαντικά υψηλότερο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης.

Η Τουρκία εφαρμόζοντας Υψηλή Στρατηγική με την μορφή “έξυπνης ισχύος” στα Βαλκάνια, επιθυμεί διακαώς την ανάπτυξη των οικονομικών, πολιτικών και

---

² Το AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi - Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης) είναι πολιτικό κόμμα της Τουρκίας, το οποίο βρίσκεται στην κυβερνητική εξουσία από το 2002. Αντιπροσωπεύει μία από τις δύο κυρίαρχες ιδεολογίες στην πολιτική ζωή της Τουρκίας τον Ισλαμισμό, ενώ η άλλη ιδεολογία είναι ο Κεμαλισμός. Το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης ιδρύθηκε στις 14 Αυγούστου 2001, υπό την ηγεσία του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν. Η επίσημη συντομογραφία του είναι "AK PARTİ" και το σύμβολό του είναι μια λάμπα φωτός. Αυτήν την στιγμή είναι το κόμμα με την απόλυτη πλειοψηφία στην Μεγάλη Εθνοσυνέλευση της Τουρκίας. Σε αντίθεση με τα πολιτικά σχήματα που προηγήθηκαν το AKP ιδεολογικά τοποθετείται στην συντηρητική παράταξη, αφενός για να προστατευθεί από τις διώξεις που δεχόταν ο ισλαμικός χώρος την περίοδο εκείνη και αφετέρου, για να ταυτιστεί στη συλλογική μνήμη με την παράδοση που εγκαινίασε αρχικά το Δημοκρατικό Κόμμα (1946-1960) και αργότερα το Κόμμα Δικαιοσύνης (1961-1981) τα οποία δέχτηκαν επίσης απηνείς διώξεις από το στρατιωτικό/κεμαλικό καθεστώς (Κουσκουβέλης Η. & Λίτσας Σ., 2013, σ. 123).

γεωστρατηγικών εργαλείων με τα οποία σκοπεύει να διαδραματίσει σημαντικό διεθνή παράγοντα.

Στην υποστήριξη της επιδίωξης της να καταστεί σταδιακά ισχυρός γεωπολιτικός παίκτης στην περιοχή συμβάλει ότι προηγήθηκε η αναθεώρηση του νέου ρόλου της Τουρκίας στο διεθνές σύστημα, από την οποία προέκυψε ένα νέο αφήγημα επεκτατικού χαρακτήρα, γνωστό ως νέο-οθωμανισμός, με κύριο πυλώνα το σουνιτικό Ισλάμ και τους στενούς πολιτιστικούς και ιστορικούς δεσμούς της με την περιοχή των Βαλκανίων, όπως η τότε Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Σκοπός

Στο πνεύμα των ανωτέρω ψηλαφίζεται ο σκοπός της παρούσας διατριβής, που είναι να μελετηθεί πώς διαμορφώνεται η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας στα Βαλκάνια μετά το πέρας του Ψυχρού πολέμου και να αναλυθούν οι Οικονομικές, Κοινωνικές, Πολιτικές, Ιδεολογικές επιρροές της Τουρκίας στην περιοχή των Βαλκανίων. Συν τοις άλλης, η παρούσα διατριβή φιλοδοξεί να δώσει απάντηση των μέσων που χρησιμοποιεί η Τουρκία για την υλοποίηση της εξωτερικής της πολιτικής. Συνεπώς θα εξερευνηθούν τα στοιχεία ισχύος στο πλαίσιο της ανάλυσης και αξιολόγησης της εφαρμογής της Υψηλής Στρατηγικής της Τουρκίας που χρησιμοποιεί στην περιοχή των Βαλκανίων. Επιπροσθέτως θα εξεταστεί κατά πόσο η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας επηρεάζει την Ελλάδα στη διαμόρφωση της δικής της εξωτερικής πολιτικής; στις σχέσεις της με την Τουρκία και στην σχέση της με τα Βαλκάνια. Τέλος θα αντληθούν συμπεράσματα που θα προκύψουν εκ της αναλύσεως και θα διατυπωθούν προτάσεις αξιοποίησής τους σήμερα ή/και στο απώτερο μέλλον.

Προϋποθέσεις

Για την παρούσα ατομική διατριβή έχουν τεθεί οι παρακάτω προϋπο-θέσεις:

- Τα Βαλκάνια κατέχουν σημαντική γεωπολιτική και γεωστρατηγική θέση και θα συνεχιστεί η προσπάθεια των ΗΠΑ-Ρωσίας για την απόκτηση και διατήρηση επιρροής στις Βαλκανικές χώρες.

- Η γενική πολιτικοστρατιωτική κατάσταση δε θα μεταβληθεί σημαντικά, ώστε να διαφοροποιήσει το δυτικό προσανατολισμό των Βαλκανικών κρατών παρόλο που υπάρχουν στην περιοχή σημαντικές έριδες μεταξύ των λαών των Βαλκανίων. Η εξωτερική πολιτική ενός κράτους θα επηρεάζεται από μια σειρά παραγόντων,

συμπεριλαμβανομένων εκτός των άλλων, των οικονομικών συμφερόντων, της πολιτικής ιδεολογίας και των στρατηγικών παραγόντων.

- Δεν θα μεταβληθεί στο άμεσο μέλλον, η υφιστάμενη Τουρκική πολιτική στην περιοχή των Βαλκανίων ακόμη κι αν αλλάξει η πολιτική ηγεσία της Τουρκίας ή οι ηγεσίες των κρατών των Βαλκανίων.
- Η Τουρκία θα εξακολουθήσει να είναι η κύρια απειλή κατά της εθνικής μας ακεραιότητας. Πιο συγκεκριμένα, θα εξακολουθήσει να κλιμακώνει την πρακτική των εντάσεων και προκλήσεων για την υλοποίηση των στρατηγικών της επιδιώξεων.

Παράγοντες

Κατά τη σύνταξη της υπόψη διατριβής, εξετάστηκαν οι κάτωθι παράγοντες:

- Ο 21^{ος} αιώνας χαρακτηρίζεται από πολυποίκιλο και πολύ-σύνθετο πλαίσιο, όπου κυριαρχεί η ρευστότητα και η ανασφάλεια. Μείζον ενεργειακά, εθνοτικά, επισιτιστικά, θρησκευτικά και φυλετικά θέματα, βρίσκονται σε διαρκή εξέλιξη, με τους ισχυρούς δρώντες να επεμβαίνουν επιλεκτικά.
- Η περιοχή των Βαλκανίων εξαιτίας της ιδιαίτερης δυναμικής που κατέχει ως γεωγραφική θέση, έχει προκαλέσει το ενδιαφέρον των μεγάλων δυνάμεων σε ότι αφορά την άμυνα, την ενέργεια, την διαμετακομιστική αξία των αγαθών και μέσων.
- Τα Βαλκάνια ακολουθούν ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης ενώ θεωρείται βέβαιο ότι παρέχουν την αναγκαία ελκυστικότητα σε νέες επενδύσεις, προσφέροντας νέα δυναμική σε μια περιοχή που έχει τεράστια προοπτική.
- Ο πυλώνας ισχύος της άμυνας και ασφάλειας των κρατών θα συνεχίσει να επηρεάζει σημαντικά την παγκόσμια ισορροπία δυνάμεων, ενώ παράλληλα οι θεωρίες των διεθνών σχέσεων, κατέχουν θεμελιώδη ρόλο στην ιστορική ερμηνεία.
- Ο προσανατολισμός της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, θα παραμείνει προσηλωμένος στη διατήρηση της σταθερότητας και ασφάλειας στην ευρύτερη περιοχή και στην διατήρηση σχέσεων συνεργασίας και καλής γειτονίας.

Θεωρητική προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων

Τα Κράτη στο Διεθνές Σύστημα

Στο νεορεαλιστικό υπόδειγμα, υιοθετείται σε μεθοδολογικό επίπεδο η αρχή της απαγωγής και της δόμησης θεωρίας, επί τη βάση της οποίας προσεγγίζεται η πραγματικότητα των διεθνών σχέσεων. Μία περαιτέρω διάκριση του νεορεαλιστικού

υποδείγματος είναι δυνατόν να υπάρξει ανάμεσα στην ερμηνευτική προσέγγιση του αμυντικού ρεαλισμού (defensive realism)³ και σε αυτήν του επιθετικού ρεαλισμού (offensive realism).⁴ (Σπυρόπουλος Γ., 2010, σσ. 80-90). Βασικές παράμετροι του νεορεαλιστικού υποδείγματος στις διεθνείς σχέσεις είναι οι κάτωθι:

- Το διεθνές σύστημα είναι άναρχο, καθώς δεν διαθέτει κεντρική υπερκρατική ρυθμιστική εξουσία, κατάσταση, η οποία επηρεάζει τη συμπεριφορά των κρατών και τη σταθερότητα ή την αστάθεια του διεθνούς συστήματος.

- Το διεθνές σύστημα είναι ανταγωνιστικό, καθώς η απουσία της κεντρικής υπερκρατικής εξουσίας συνεπάγεται απουσία ρύθμισης του ανταγωνισμού μεταξύ των κρατών και πρόκληση συχνών συγκρούσεων. Κατά συνέπεια η ανταγωνιστική υφή του διεθνούς συστήματος αποτελεί λογική συνέπεια και ευθεία προέκταση του άναρχου χαρακτήρα του⁵ (Waltz K.N., 2011, σ. 221).

- Τα κράτη εντός του διεθνούς συστήματος βασίζονται στην αρχή της αυτοβοήθειας, οφείλουν δηλαδή, να μεριμνούν με τις δικές τους δυνάμεις για την διατήρηση της ασφάλειάς τους.⁶ Καθώς ελλείπει μία κεντρική υπερκρατική εξουσία, τα κράτη αναγκάζονται να φροντίζουν από μόνα τους για την αυτοπροστασία και την διατήρηση της ασφάλειάς τους.⁷ (Waltz K.N., 2011, σ. 238).

---

³ Πρωταρχική και θεμελιώδης μέριμνα των κρατών σύμφωνα με την θεωρία του αμυντικού ρεαλισμού είναι η διατήρηση του μεγέθους της ασφάλειάς τους.

⁴ Ο επιθετικός ρεαλισμός θεωρεί θεμελιώδη αρχή και όχι δευτερεύουσα επιλογή των κρατών την ισχύ και την πρόσκτηση ή/και αύξησή της.

⁵ Όπως προσφυώς παρατηρεί ο Waltz: «Μεταξύ των κρατών η φυσική κατάσταση είναι η εμπόλεμη κατάσταση. Αυτό δεν σημαίνει ότι ο πόλεμος λαμβάνει χώρα συνεχώς αλλά ότι καθώς το κράτος αποφασίζει από μόνο του εάν θα χρησιμοποιήσει βία ή όχι, ο πόλεμος μπορεί να ξεσπάσει ανά πάσα στιγμή».

⁶ Η αρχή της αυτοβοήθειας προκύπτει από τον συνδυασμό της άναρχης υφής του διεθνούς συστήματος (παράμετρος 1) και του ανταγωνιστικού χαρακτήρα αυτού (παράμετρος 2). Η αρχή της αυτοβοήθειας (παράμετρος 3), επομένως, ταυτίζεται από εννοιολογικής απόψεως με την ίδια την αρχή της δράσης εντός ενός άναρχου περιβάλλοντος (Waltz K.N., 2011, σ. 238).

⁷ Για να πετύχουν τους αντικειμενικούς σκοπούς τους και να διατηρήσουν την ασφάλειά τους, μονάδες που βρίσκονται σε κατάσταση αναρχίας - είτε πρόκειται για ανθρώπους είτε για επιχειρήσεις είτε για κράτη είτε για οτιδήποτε άλλο - θα πρέπει να βασίζονται στα μέσα που μπορούν να κινητοποιήσουν

- Τα κράτη είναι οι πρωταρχικοί δρώντες στο διεθνές σύστημα και κατά συνέπεια αποτελούν τη βασική μονάδα ανάλυσης των διεθνών σχέσεων. Το διεθνές σύστημα, επομένως, εκτός από άναρχο και ανταγωνιστικό είναι κρατικοκεντρικό.⁸ (Vasquez J.A, 1983, p. 205).

Θεωρία της Αλληλεξάρτησης

Οι Διεθνείς Σχέσεις είναι η μελέτη της εξωτερικής πολιτικής των κρατών και των συνασπισμών τους, η ονομαζόμενη διακρατική πολιτική. Τα κράτη εξαιτίας της κυριαρχίας, αναλύονται ως ανεξάρτητες και αυτόνομες οντότητες, προσέγγιση που έχει απεικονιστεί μέσω του αποκαλούμενου μοντέλου της “μπάλας του μπιλιάρδου”.⁹

Η ανάγκη για οικονομική ανάπτυξη και ευημερία αναγκάζουν τα κράτη να συνεργαστούν στη βάση συλλογικών προσπαθειών και δράσεων σε ένα δίκτυο σχέσεων που δημιουργεί την κατάσταση "σύνθετης αλληλεξάρτησης", όπου οι

και στους διακανονισμούς που μπορούν να κάνουν για τους εαυτούς τους. Η αυτοβοήθεια είναι κατ' ανάγκη η αρχή της δράσης σε μια άναρχη τάξη (Waltz K.N., 2011, σ. 237).

⁸ Τα κράτη συμπεριφέρονται σε διεθνές επίπεδο επί τη βάσει αρχών ορθολογικής υφής, καθώς ενδεχόμενη ανορθολογική συμπεριφορά οδηγεί σε μείωση του μεγέθους της ασφάλειας και της ισχύος τους

⁹ Το μοντέλο της μπάλας του μπιλιάρδου κυριάρχησε στη διεθνολογική σκέψη κατά τη δεκαετία του 1950, και έχει ειδικότερα ταυτιστεί με τη ρεαλιστική θεωρία. Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο, τα κράτη, όπως και οι μπάλες του μπιλιάρδου, είναι συνεκτικές και αυτόνομες μονάδες, που επηρεάζουν η μία την άλλη μέσω εξωτερικής πίεσης. Όσα κυρίαρχα κράτη αλληλεπιδρούν μέσα στο διακρατικό σύστημα συμπεριφέρονται ως ένα σύνολο από μπάλες του μπιλιάρδου που μετακινούνται και συγκρούονται μεταξύ τους. Το «μοντέλο της μπάλας του μπιλιάρδου» έχει δύο κύριες συνέπειες.

Πρώτον, προκρίνει τον σαφή διαχωρισμό μεταξύ, αφενός, της εγχώριας πολιτικής η οποία ασχολείται με το ρόλο του κράτους στη διατήρηση της τάξης και τη δημιουργία ενός ρυθμιστικού πλαισίου εντός των συνόρων του και αφετέρου, της διεθνούς πολιτικής, που επικεντρώνεται στις διακρατικές σχέσεις. Υπό αυτή την έννοια, η κυριαρχία αποτελεί το σκληρό κέλυφος της μπάλας του μπιλιάρδου, που διαχωρίζει το «εξωτερικό» από το «εσωτερικό». Συνεπώς, αν και οι κρατοκεντρικοί αναλυτές αποδέχονται την τυπική και νομική ισότητα των κρατών, καθώς καθένα από αυτά συνιστά κυρίαρχη οντότητα, αναγνωρίζουν, επίσης, ότι, κάποια κράτη είναι πιο ισχυρά από άλλα, με τα ισχυρά κράτη να επεμβαίνουν ορισμένες φορές στα εσωτερικά ζητήματα των αδύναμων κρατών. Στην ουσία, δεν είναι όλες οι μπάλες του μπιλιάρδου ισομεγέθεις. Σχηματική αναπαράσταση όπως στο Παράρτημα «Α», Γράφημα Α1.

αυξημένες εμπορικές και οικονομικές σχέσεις ωθούν τα κράτη να συνεργαστούν και να ενοποιήσουν τις πολιτικές τους. Αυτή η κατάσταση είναι το λεγόμενο “μοντέλο της αράχνης”¹⁰ (Nye R.O, Keohane J.S., 2011, σ. 20).

Ο παράγοντας Ισχύς

Η άναρχη και ανταγωνιστική υφή του διεθνούς συστήματος αναγκάζει τα κράτη να προσπαθούν να διατηρήσουν τη θέση τους σε επίπεδο σχετικής ισχύος (relative power position), την ισχύ τους, δηλαδή, σε σχέση με την ισχύ των άλλων κρατικών δρώντων. Η διατήρηση του μεγέθους της σχετικής ισχύος εκ μέρους των κρατών κρίνεται επιτακτική, καθώς ενδεχόμενη μείωση της σχετικής ισχύος ενός κράτους συνεπάγεται αύξηση της σχετικής ισχύος ενός άλλου κράτους προκαλώντας υπονόμηση της ασφάλειας του αναγκάζοντας το κράτος να ανταγωνίζεται για περισσότερη ασφάλεια, το γνωστό δίλημμα ασφαλείας.¹¹

Έτερος σκοπός ενός κράτους είναι η απόκτηση ισχύος εντός του διεθνούς συστήματος, η οποία λειτουργεί ως αντισταθμιστικό όφελος στις συναλλαγές με τα άλλα κράτη. (Mearsheimer J., 2006, pp. 40-60). Εντός του διεθνούς συστήματος τα κράτη εμφανίζονται λειτουργικά ομοιόμορφα, το στοιχείο όμως που τα διαφοροποιεί «δεν είναι η λειτουργική τους ειδίκευση αλλά η ισχύς τους» (Παπασωτηρίου Χ., 2009, σ. 33). Η διεθνής πολιτική είναι κατά βάση «ο αγώνας για ισχύ» (Morgenthau H., 1948, pp. 8-31). Ακόμη και σε σχέσεις συνεργασίας, η ισχύς είναι παρούσα, πρόκειται για «πολιτική της ισχύος υπό μεταμφίεση» (Schwarzenberger G., 1941, p. 181).

---

¹⁰ Το μοντέλο της αράχνης περιλαμβάνει περιορισμούς. Αρχικά υφίστανται περιοχές όπως η Μέση Ανατολή, που κράτη - δρώντες είναι εμπλεκόμενα σε στρατιωτική – στρατηγική σύγκρουση. Έτσι αποδεικνύεται ότι, το μοντέλο της μπάλας του μπιλιάρδου δεν είναι τελείως αναληθές και τα επίπεδα αλληλεξάρτησης διαφέρουν σε μεγάλο ποσοστό εξαρτώμενα από την περιοχή. Επιπρόσθετα η αλληλεξάρτηση αποδεικνύεται ότι, δεν είναι ταυτόσημη με την ειρήνη, τη συνεργασία και την ενοποίηση. Σε κάποιες περιπτώσεις είναι ασύμμετρη και όχι συμμετρική και μπορεί να οδηγήσει σε επικυριαρχία και σύγκρουση, και όχι σε ειρήνη και αρμονία. Σχηματική αναπαράσταση όπως στο Παράρτημα «Α», Γράφημα Α2.

¹¹ Το δίλημμα ασφαλείας είναι η κατάσταση που προκαλείται από το γεγονός ότι, πολλά από τα μέσα με τα οποία ένα κράτος προσπαθεί να αυξήσει την ασφάλειά του μειώνουν την ασφάλεια των άλλων κρατών. Συνιστά έμφυτο χαρακτηριστικό του διεθνούς περιβάλλοντος διότι δεν υφίσταται μία ρυθμιστική εξουσία που να ελέγχει τους ανταγωνισμούς και να επιβάλει την τάξη, σε αντίθεση με το εσωτερικό των κρατών (Κολιόπουλος Κ., 2008, σ. 30).

Στο νεορεαλιστικό υπόδειγμα, η ισχύς (power) αποτελεί συνδυασμό επιμέρους στοιχείων, όπως του μεγέθους του πληθυσμού, της έκτασης της εδαφικής επικράτειας, της γεωφυσικής θέσης, των πλουτοπαραγωγικών πόρων, της οικονομικής ανάπτυξης, της πολιτικής σταθερότητας και της στρατιωτικής ισχύος και της γενικής ικανότητας ενός κρατικού σχηματισμού να διαχειριστεί κατά τρόπο αποτελεσματικό τα στοιχεία αυτά, ώστε να προωθεί το εκάστοτε εθνικό του συμφέρον.

Ο Θουκυδίδης είναι ο θεμελιωτής της μακράς ρεαλιστικής παράδοσης που έχει αναγάγει την ισχύ σε κεντρικό ζήτημα της διεθνούς πολιτικής. Η ισχύς ως γενική έννοια ενίοτε διακρίνεται σε δύο περαιτέρω κατηγορίες, αυτές της σκληρής ισχύος¹² και της ήπιας ισχύος.¹³ Σε ορισμένες περιπτώσεις, απαιτείται ένας συνδυασμός

---

¹² Η σκληρή ισχύς (hard power) ως έννοια των διεθνών σχέσεων ταυτίζεται με την ικανότητα ενός κρατικού δρώντα να επιβάλλει μία δραστηριότητα ή έναν τρόπο δράσης κατά τρόπο άμεσο ή έμμεσο σε ένα άλλο κράτος και εφαρμόζεται κυρίως μέσω της στρατιωτικής ισχύος και της οικονομικής ισχύος, η οποία ασκείται από έναν κρατικό δρώντα ή μία συμμαχία κρατών επί ενός ή/και περισσότερων κρατών (Nye R, Keohane J.S., 2011, p. 216). Η στρατιωτική ισχύς είναι δυνατόν να περιλαμβάνει την άσκηση διπλωματικής πίεσης, τη σύναψη διακρατικών συμμαχιών, την διατύπωση απειλής χρήσης βίας, καθώς και την καταφυγή σε πολεμικές συγκρούσεις. Η οικονομική ισχύς είναι δυνατόν να περιλαμβάνει την παροχή οικονομικής βοήθειας, την δωροδοκία και την επιβολή οικονομικών κυρώσεων. Εκπεφρασμένος σκοπός της σκληρής ισχύος είναι η συμμόρφωση του αντιπάλου κρατικού δρώντα, η αποτροπή κάποιας δραστηριότητάς του ή η προστασία ενός τρίτου κρατικού δρώντα (Ο' Hanlon M & Campbell K., 2006, pp. 20-35).

¹³ Η ήπια ισχύς (soft power) ως έννοια των διεθνών σχέσεων αφορά στην δυνατότητα άσκησης επιρροής επί άλλων δρώντων μέσω της έντεχνης διπλωματίας, του πολιτισμού και των αξιών και του εν γένει παραδείγματος ενός δρώντος και είναι δυνατόν να ασκηθεί όχι μόνον από τους κρατικούς δρώντες, αλλά και από υπερκρατικούς οργανισμούς και μη-κρατικούς οργανισμούς, όπως οι μη-κυβερνητικές οργανώσεις. Τα πιο σημαντικά στοιχεία στα οποία έχει οικοδομηθεί η ήπια ισχύς είναι ο πολιτισμός και οι αξίες, δηλαδή η γλώσσα, η θρησκεία, η κουλτούρα, η πολιτιστική κληρονομιά, η διπλωματία, το πολίτευμα, το οικονομικό σύστημα και τα ανθρώπινα δικαιώματα (Nye R, Keohane J.S., 2011, p. 216).. Η ήπια ισχύς πηγάζει καθαρά από τις αξίες, τα πολιτικά ιδανικά και την εξωτερική πολιτική των κρατών. Ο όρος της ήπιας ισχύος χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1990 από τον Αμερικανό πολιτικό επιστήμονα, Joseph S. Nye, στο βιβλίο του «Bound to Lead: The Changing Nature of American Power». Σύμφωνα με τον ίδιο, η ήπια ισχύς σχετίζεται με την πειθώ, την ηθική, τη συνεργασία, την επιρροή, τον πολιτισμό, αλλά και την ελκυστικότητα. Επιπρόσθετα, η έννοια της “ήπιας ισχύος” σχετίζεται με το “nation branding”. Σύμφωνα με τον Simon Anholt που είναι και ο

σκληρής και ήπιας ισχύος για να παράγουμε το αναμενόμενο αποτέλεσμα, ο οποίος ονομάζεται ευφυής ισχύς (smart power)¹⁴ (Nye J., 2009, σσ. 71-112).

Οι μελετητές των Διεθνών Σχέσεων και της Στρατηγικής επισημαίνουν ότι, η ολική ισχύς μίας χώρας δεν είναι μονοσήμαντη αλλά αποτέλεσμα συνόλου διαφόρων πηγών ισχύος οι οποίες διακρίνονται σε αυθύπαρκτες¹⁵ και επίκτητες¹⁶ (Μαυρόπουλος Π., 2012, σ. 142).¹⁷ Η πιο όμως συνηθέστερη κατηγοριοποίηση είναι η ακόλουθη των τριών ομάδων: υλικοί ή αντικειμενικοί, λειτουργικοί και υποκειμενικοί συντελεστές¹⁸ (Κουσκουβέλης Η., 2010, σ. 149).

Υψηλή Στρατηγική και Ισχύς

Ο Clausewitz χρησιμοποιεί τον όρο της Στρατηγικής ως «τη χρήση μάχης ως μέσου για την επίτευξη του αντικειμένου του Πολέμου καθώς και για το τέλος του Πολέμου» (Clausewitz C., 2006, p. 74). Σύμφωνα με τον καθηγητή Κων/νο Κολιόπουλο, Στρατηγική είναι η «σύζευξη μέσων και σκοπών υπό το πρίσμα πραγματικής ή ενδεχόμενης σύγκρουσης»¹⁹ (Κολιόπουλος Κ., 2008, σ. 44).

εμπνευστής του όρου, το “nation branding” είναι η διαμόρφωση μιας στρατηγικής επικοινωνίας που αποσκοπεί στην δημιουργία θετικής εικόνας προς το εξωτερικό από το κράτος που την εφαρμόζει. Για παράδειγμα, ένα κράτος δύναται να προβάλλει τα επιτεύγματα και τα ιδανικά του, ώστε να είναι άξια θαυμασμού από τα υπόλοιπα, αναβαθμίζοντας έτσι την εικόνα του στο εξωτερικό.

¹⁴ Ο Αμερικάνος διπλωμάτης Chester Crocker υποστήριξε ότι, η ευφυής ισχύς «συνίσταται στη στρατηγική χρήση της διπλωματίας, στη πειθώ, στην ανάπτυξη ικανοτήτων και τη προβολή ισχύος και επιρροής με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι αποδοτική και να διαθέτει πολιτική και κοινωνική νομιμοποίηση (Crocker C, Hampson F & Aall P., 2007, p. 13).

¹⁵ «αυτές που η ύπαρξη τους δεν οφείλεται στην ύπαρξη ή συνδρομή κάποιας άλλης».

¹⁶ «αυτές που αποκτήθηκαν εκ των υστέρων».

¹⁷ «Ο Nicolas Spykman προσφέρει έναν κατάλογο με δέκα συντελεστές ισχύος: έκταση, φύση των συνόρων, πληθυσμό, πρώτες ύλες, οικονομική και τεχνολογική ανάπτυξη, νομισματική ισχύ, εθνική ομοιογένεια, κοινωνική συνοχή, πολιτική σταθερότητα, εθνικό φρόνημα» (Spykman N., 1942, p. 19). Ο Hans Morgenthau αναφέρεται σε οκτώ συντελεστές ισχύος: γεωγραφία, φυσικές πηγές πλούτου, βιομηχανική ικανότητα, στρατιωτική προετοιμασία, πληθυσμό, εθνική ομοιογένεια, φρόνημα, ποιότητα της διπλωματίας. (Morgenthau H., 1948, σ. 83)».

¹⁸ Αναλυτικότερη περιγραφή των τριών ομάδων των συντελεστών ισχύος, όπως στο Παράρτημα «B».

¹⁹ Βασικοί συντελεστές της Στρατηγικής είναι τα μέσα, οι σκοποί και ο αντίπαλος. Ερευνώντας τη βιβλιογραφία για τη στρατηγική, ανακαλύπτεται πληθώρα απόψεων, οι οποίες διαφέρουν λίγο ή περισσότερο μεταξύ τους. Για τον προσδιορισμό της έννοιας της στρατηγικής έχουν δοθεί διάφορες

Η έννοια της Στρατηγικής, τροποποιήθηκε με την πάροδο του χρόνου και πλέον χρησιμοποιείται ευρέως, με σκοπό να αναδείξουμε σε διάφορες περιπτώσεις, τη σχεδίαση καθώς και τα μέσα και τον τρόπο χρησιμοποίησής τους για την επίτευξη συγκεκριμένων αντικειμενικών σκοπών. Η διευρυμένη αυτή έννοια, αρχικά χρησιμοποιήθηκε από το Λιντέλ Χαρτ και ονομάστηκε Υψηλή Στρατηγική.²⁰

Η Υψηλή Στρατηγική έχει άμεση συνάφεια με την ισχύ δηλαδή με τους συντελεστές ισχύος που αποφασίζει να χρησιμοποιήσει μία χώρα για την επίτευξη των σκοπών της στο διεθνές στερέωμα. Δύναται να λαμβάνει την μορφή της σκληρής ισχύος, της ήπιας ισχύος ή ακόμα και της ευφυής ισχύος. Η μελέτη της Υψηλής Στρατηγικής μιας χώρας παρέχει θεμελιώδεις πληροφορίες για την κατεύθυνση της

ερμηνείες, κάποιες με στενά όρια και άλλες με πιο ευρύ προσδιορισμό. Μια άποψη είναι ότι, Στρατηγική είναι ο τρόπος με τον οποίο τα κράτη χρησιμοποιούν τη στρατιωτική τους ισχύ για να επιτύχουν πολιτικούς στόχους. (Groom A.J.R., 1985, p. 141). Η Στρατηγική αφορά τη χρήση της στρατιωτικής δύναμης και του πολέμου ανάμεσα σε πολιτικές οντότητες - κράτη. Στη μετά Clausewitz εποχή, η στρατηγική μεταφράζεται ως το στοιχείο εκείνο το οποίο συσχετίζει τη στρατιωτική ισχύ με τους πολιτικούς στόχους. Με τον τρόπο αυτό η στρατηγική προβάλλεται ως ο εννοιολογικός σύνδεσμος, μεταξύ δράσης και αποτελέσματος, καθώς και μεταξύ μέσων και αντικειμενικών σκοπών.

²⁰ Υψηλή Στρατηγική είναι η ενορχήστρωση των παραγόντων ισχύος ενός κράτους ή γενικότερα κάποιας πολιτικής οντότητας για την επίτευξη κάποιου πολιτικού σκοπού, στα πλαίσια μιας ενδεχόμενης ή σε εξέλιξη αντιπαράθεσης μεταξύ δύο ή περισσότερων πολιτικών οντοτήτων. Ο όρος Υψηλή Στρατηγική εκφράζει την έννοια της κατά εκτέλεση πολιτικής. Αντιθέτως προς την Στρατηγική, η Υψηλή Στρατηγική παραμένει ως επί το πλείστον άγνωστη γη που αναμένει εκμετάλλευση και κατανόηση (ΓΕΣ - Hart L., 2000, σσ. 358-359). Η Υψηλή Στρατηγική δεν έχει να κάνει με την εύρεση αυτού που ονομάζεται τελειότητα. Δεν υφίσταται τελειότητα. Η Υψηλή Στρατηγική παρέχει τη σύνδεση μεταξύ εθνικών στόχων και δράσεων καθιερώνοντας ένα σκόπιμα διφορούμενο όραμα για τον κόσμο όπως θα θέλαμε να είναι οι στόχοι και οι μέθοδοι, τρόποι και πόροι που θα χρησιμοποιήσουμε για την επιδίωξη αυτού του οράματος. Η Υψηλή Στρατηγική έχει να κάνει με την εφαρμογή δύσκολων και επακόλουθων επιλογών και τη θεμελιώδη αντιμετώπιση της αβεβαιότητας σχετικά με το ευρέως γνωστό μέλλον, στο οποίο μια χώρα συχνά ανταγωνίζεται αδυσώπητα για την επιδίωξη των εθνικών της συμφερόντων. Ο ρόλος της Υψηλής Στρατηγικής κατά την διάρκεια της ειρήνης είναι ιδιαίτερος σημαντικός διότι διασφαλίζει την ύπαρξη τάσεων ανατροπής του συσχετισμού ισχύος στο διεθνές περιβάλλον και εδραιώνει τα θεμέλια της επιτυχίας ή της αποτυχίας σε περίπτωση μιας ενδεχόμενης κατάστασης κρίσης ή πολέμου (Μαυρόπουλος Π., 2012, σ. 191).

εξωτερικής πολιτικής της και την ανταπόκρισή της στις προκλήσεις εθνικής ασφαλείας.

Εκ των διαλαμβανομένων αντιλαμβανόμαστε ότι, η Υψηλή Στρατηγική της Τουρκίας κατά την μεταψυχροπολεμική περίοδο, αντιμετώπισε πολλές προκλήσεις. Οι Τούρκοι ηγέτες εφαρμόζοντας σταθερή εξωτερική πολιτική επιθυμούσαν διακαώς την ανάκτηση των οικονομικών, πολιτικών και γεωστρατηγικών εργαλείων που απώλεσε η ΕΣΣΔ με τα οποία σκόπευαν να κάνουν την Τουρκία σημαντικό διεθνές παράγοντα.

Αυτό προσπαθούν να το επιτύχουν, αναπτύσσοντας στρατηγική οικοδόμησης συμμάχων και διασφάλισης της εσωτερικής και εξωτερικής σταθερότητας από την λήξη του Ψυχρού πολέμου και έπειτα. Τα τελευταία χρόνια με την άφιξη του προέδρου Ερντογάν²¹ στη τουρκική πολιτική σκηνή, δημιουργήθηκε ουσιαστικά μια συναίνεση σχετικά με την Υψηλή Στρατηγική της χώρας η οποία προσαρμόστηκε στα νέα δεδομένα που προέκυψαν από τις σύγχρονες εξελίξεις στην οικονομία, την ασφάλεια και την διπλωματία.

Υψηλή Στρατηγική και Εξωτερική Πολιτική

Οι θεωρίες Εξωτερικής Πολιτικής, οι οποίες αποτελούν υποσύνολο των Διεθνών Σχέσεων και κομμάτι της Υψηλής Στρατηγικής εξηγούν την πρόθεση και τους στόχους των κρατών καθώς και τις τάσεις σε σχέση με το πώς αντιμετωπίζουν τα κράτη το

---

²¹ Ο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν (Recep Tayyip Erdoğan) γεννήθηκε στις 26 Φεβρουαρίου 1954 στη Κωνσταντινούπολη, είναι παντρεμένος με την Εμινέ Γκιουλμπιράν και έχει 4 παιδιά. Είναι Πρόεδρος της Τουρκίας από τον Αύγουστο του 2014. Διετέλεσε πρωθυπουργός της Τουρκίας από το 2003 έως το 2014, για τρεις συνεχόμενες θητείες αλλά και δήμαρχος Κωνσταντινούπολης από το 1994 έως το 1998. Υπήρξε ο Ιδρυτής και πρώτος αρχηγός του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP). Με τη νίκη του στις προεδρικές εκλογές τον Αύγουστο του 2014 ο Ερντογάν έγινε ο πρώτος Τούρκος πρόεδρος που εκλέχθηκε από το λαό, μετά τον Αμπντουλάχ Γκιούλ. Ο Ερντογάν είναι γνωστός για τις συντηρητικές του θέσεις στο θέμα των σχέσεων Κράτους και Ισλαμικής θρησκείας, οι οποίες οδήγησαν στις αιματηρές διαδηλώσεις στην Τουρκία το 2013 στο πάρκο Γκεζί της Κωνσταντινούπολης, την υιοθέτηση των θέσεων του νέο-οθωμανισμού στην εξωτερική πολιτική, τη σύγκρουσή του με τον Στρατό της χώρας και την αναπτυξιακή του οικονομική πολιτική, που τον βοήθησε να έχει μια άνετη πολιτική επικράτηση στις συνεχόμενες εκλογικές αναμετρήσεις. Επί των ημερών του η Τουρκία ξεκίνησε τις διαπραγματεύσεις για την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση, 45 χρόνια μετά το πρώτο αίτημα της για αυτό (newsbeast., 2024).

εξωτερικό περιβάλλον χωρίς όμως να μιλούνε για αποτελέσματα (Feg L. & Ruizhuang Z., 2006, p. 118).

Σημαντικοί παράγοντες για τη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους είναι η ιδεολογία, ο πολιτισμός και η οικονομία (Rose G., 1998, σ. 148). Η εξωτερική πολιτική ενός κράτους, είναι φυσική συνέπεια των εσωτερικών πολιτικών που εφαρμόζονται. Συνεπώς, η οργάνωση κυβέρνησης, οι κοινωνικές ομάδες, ο λαός (κοινή γνώμη, ταυτότητα, πολιτισμός), η ηγεσία (προσωπικότητες-πεποιθήσεις), η οικονομική και η στρατιωτική ικανότητα αποτελούν τις εσωτερικές παραμέτρους ενός κράτους που διαδραματίζουν βασικό πυλώνα στην χάραξη της εξωτερικής πολιτικής.

Κατά την μεταψυχροπολεμική εποχή η Τουρκία ανακαλύπτει εκ νέου τα Βαλκάνια. Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας καθώς και η επακόλουθη βία στη περιοχή αποτέλεσαν καθοριστικά σημεία της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Η Τουρκία αποφεύγοντας σχέσεις εξάρτησης, κηδεμονίας και εκμετάλλευσης όπως έκαναν οι Μεγάλες Δυνάμεις στην περιοχή υποστηρίζει ότι, ακολουθεί μια “win-win πολιτική”²² δηλαδή, μια πολιτική αμοιβαίας ενδυνάμωσης η οποία βασίζεται στην ισότητα, τη διαφάνεια και τη βιωσιμότητα.

Εγκαταλείποντας την παραδοσιακή πολιτική και εφαρμόζοντας νέες προσεγγίσεις όπως “μηδενικά προβλήματα με τους γείτονες” και πολιτικές “win-win” υπό την αιγίδα του πρώην πρωθυπουργού Αχμέτ Νταβούτογλου,²³ η Τουρκία βρέθηκε σε θέση να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην περιοχή. Με θραύσματα της

---

²² Η “πολιτική win – win” σημαίνει ότι, η υλοποίηση των στόχων της πολιτικής, αποτελεί συνθήκη επωφελή για όλα τα μέρη.

²³ Ο Αχμέτ Νταβούτογλου (τούρκικα: Ahmet Davutoğlu, γεννημένος στις 26 Φεβρουαρίου 1959 στο Ικόνιο) είναι Τούρκος πολιτικός, ακαδημαϊκός και πρώην διπλωμάτης. Από τις 28 Αυγούστου 2014 ανέλαβε το αξίωμα του Πρωθυπουργού της Τουρκίας (26ος), στη θέση του νέου Προέδρου της χώρας Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, τον οποίο διαδέχθηκε επίσης και στην ηγεσία του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ). Από την 1η Μαΐου του 2009 έως τον Αύγουστο του 2014 ο Νταβούτογλου υπηρέτησε ως Υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας, παρά το ότι δεν ήταν εκλεγμένο μέλος του Κοινοβουλίου της χώρας. Πριν γίνει Υπουργός Εξωτερικών ήταν ανώτατος σύμβουλος του Πρωθυπουργού της Τουρκίας. Κατά τη διάρκεια της θητείας του στο Υπουργείο Εξωτερικών προσπάθησε να αυξήσει την επιρροή της χώρας του στους ομόθρησκους πληθυσμούς των περιοχών της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (ΘΕΜΑ, 2024).

οθωμανικής κληρονομιάς καθώς και πολιτιστικές σχέσεις που υπήρχαν στα Βαλκάνια και τον προσδιορισμό των “συγγενών” κοινοτήτων, οι Τούρκοι θεωρούνταν γνήσιο αγαθό που θα δημιουργούσε ένα ευνοϊκό περιβάλλον για ανανέωση στενών σχέσεων με κοινότητες στα Βαλκάνια.

Βαλκάνια

«Η βάση της πολιτικής επιρροής της Τουρκίας στα Βαλκάνια είναι τα οθωμανικά κατάλοιπα, που είναι οι μουσουλμανικές κοινότητες. Σήμερα φαίνεται με ξεκάθαρο τρόπο το λάθος της πολιτικής εκκένωσης των Βαλκανίων με τη μετανάστευση αυτών των κοινοτήτων (στην Τουρκία), που κατά το παρελθόν θεωρήθηκαν ως άχθος της εξωτερικής πολιτικής».

Αχμέτ Νταβούτογλου, «Το Στρατηγικό Βάθος σελ.200»

Ιστορική Ανασκόπηση

Η Βαλκανική Χερσόνησος ή η Χερσόνησος του Αίμου, από τους προϊστορικούς χρόνους αποτέλεσε το σταυροδρόμι των λαών και μία από τις πιο ταραγμένες και εύφλεκτες περιοχές του πλανήτη. Οι λαοί που κατοικούν στη Βαλκανική αποτελούν ένα μωσαϊκό από διαφορετικές εθνότητες αλλά και θρησκευτικές και γλωσσικές ομάδες.

Ανατρέχοντας στο παρελθόν, όσο φυσικά μας επιτρέπει η ιστορική έρευνα, διαπιστώνουμε ότι η γεωγραφία των Βαλκανίων ενθάρρυνε πάντα την ύπαρξη μείγματος εθνοτικών ομάδων, που σε γενικές γραμμές οικοδομήθηκε ουσιαστικά με τις φυλετικές μεταναστεύσεις κατά τη διάρκεια της παρακμής της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων, 2000, σσ. 189-190).

Η σημασία της γεωγραφικής θέσης των Βαλκανίων υπήρξε αδιαμφισβήτητη ανά των αιώνων (Ραφαηλίδης Β., 2010, σ. 45). Αυτός υπήρξε ο κύριος παράγοντας που οδήγησε την Οθωμανική Αυτοκρατορία να κυριαρχήσει στην περιοχή. Ωστόσο η κυριαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στους εμπορικούς δρόμους μεταξύ Ευρώπης και Ασίας αύξησε τη γεωπολιτική αξία της περιοχής και ενέτεινε τις συγκρούσεις έτερων μεγάλων δυνάμεων στην περιοχή.²⁴

---

²⁴ Οι μεγάλες δυνάμεις συνάπτοντας συνθήκες με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, πραγματοποιώντας ανθρωπιστικές επεμβάσεις και ενίοτε υιοθετώντας μια πολιτική επέμβασης χωρίς κανένα πρόσχημα,

Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (Α΄ ΠΠ), τα Βαλκάνια φάνηκε να στρέφονται αποφασιστικά προς τη Δύση, αλλά ο εκσυγχρονισμός της Τουρκίας από τον Κεμάλ Ατατούρκ²⁵ επέκτεινε την επιρροή της ανατολικότερα. Ο Ψυχρός Πόλεμος έδειξε ότι, τίποτα αποφασιστικό δεν είχε επιτευχθεί. Μεγάλα τμήματα της χερσονήσου τέθηκαν υπό τον έλεγχο της Μόσχας ενώ άλλα τμήματα υπό την "προστασία" των ΗΠΑ.

Μετά το δεύτερο μισό του 20ου τα Βαλκάνια αποτελούνταν από πολλά κράτη που υστερούσαν οικονομικά, με ανύπαρκτες υποδομές και ένα ελαττωματικό συνταγματικό πλαίσιο. Με την ένταξή τους στους μεγάλους γεωπολιτικούς σχηματισμούς, τα Βαλκάνια, έστω και διαιρεμένα, αποκατέστησαν την σταθερότητα της εποχής των Αυτοκρατοριών.²⁶

Γεωπολιτική Αξία των Βαλκανίων

Τα Βαλκάνια²⁷ είναι περιοχή της νοτιοανατολικής Ευρώπης, η οποία από το μακρινό παρελθόν έδρασε ως σταυροδρόμι πολιτισμών ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή και την Ασιατική ήπειρο. Η διακριτή ταυτότητα και ο τεμαχισμός της βαλκανικής χερσονήσου θεωρείται σύμφωνα με αρκετούς ιστορικούς, απότοκο της ορεινής γεωγραφίας της, της συγκέντρωσης πολλών εθνοτήτων σε έναν γεωγραφικά περιορισμένο χώρο και

αποσκοπούσαν στο να αποκομίσουν οικονομικά και πολιτικά οφέλη από τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

²⁵ Ο Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ Τούρκος στρατιωτικός και πολιτικός, γεννήθηκε στην Θεσσαλονίκη (19 Μαΐου 1881) και απεβίωσε στην Κωνσταντινούπολη (10 Νοεμβρίου 1938). Υπήρξε ιδρυτής και πρώτος πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας. Ουσιαστικά ανέλαβε πραξικοπηματικά μια διαμελισμένη Οθωμανική αυτοκρατορία, της οποίας το εναπομείναν υπόλοιπο των εδαφών στην Ανατολία, κατόρθωσε να το μετατρέψει σε κράτος δυτικού προτύπου ονομάζοντάς το Τουρκία. Προκειμένου να εφαρμόσει την πολιτική του, δεν δίστασε να συνεχίσει τις αγριότητες των Νεοτούρκων, όπως η γενοκτονία των Αρμενίων και των Ελλήνων. Θεωρείται, παρόλα αυτά, χαρισματικός ηγέτης, του οποίου η μορφή, σύμφωνα με τους σύγχρονους ιστορικούς, συγκαταλέγεται ανάμεσα στις σημαντικότερες προσωπικότητες που επηρέασαν καθοριστικά με την παρουσία τους τον 20ο αιώνα. Από τον λαό ο Κεμάλ προσέλαβε τον χαρακτηρισμό "Ατατούρκ", που σημαίνει "πατέρας των Τούρκων" (Διαμαντής Ι., 2023).

²⁶ Η επιστροφή των Βαλκανίων στην αστάθεια από το 1989 και μετά δείχνει ότι οι δυτικές και ρωσικές φιλοδοξίες έχουν επανέλθει στην επιφάνεια και ότι τα Βαλκάνια γίνονται και πάλι ένα στάδιο όπου συγκρούονται τα γεωπολιτικά συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων.

²⁷ Τα Βαλκάνια προέρχονται από την τουρκική λέξη *balcan* που σημαίνει όρος - βουνό.

της εξαιρετικά βίαιης ιστορίας της, που είναι γεμάτη πολέμους, επιδρομές και εξεγέρσεις.

Η εξαιρετική γεωπολιτική και γεωστρατηγική σημασία των Βαλκάνιων οφείλεται στο γεγονός ότι αποτελούν την “γέφυρα” και ελέγχουν τις γραμμές επικοινωνίας από την Ευρώπη προς τη Μεσόγειο Θάλασσα και κατ’ επέκταση τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική αλλά και τη Δυτικής Ευρώπης με την Ασία μέσω της στενής γέφυρας που σχηματίζουν τα Δαρδανέλια και ο Βόσπορος. Κατά το παρελθόν, αυτή η “ενδιάμεση περιοχή” της Ευρασίας,²⁸ επωφεληθηκε από την κεντρική της θέση και διαδραμάτισε πρωταγωνιστικό ρόλο στη ροή των πολιτισμών που συνέδεαν τις άλλες δύο περιοχές της ευρασιατικής ηπείρου (Πρεβελάκης Γ., 2009, σ. 219).

Τα Βαλκάνια διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο και στην εξασφάλιση της ενεργειακής επάρκειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Έχοντας τη νοτιοανατολική τους πλευρά να συνορεύει με τις περιοχές του Καυκάσου, συνιστούν ουσιαστικά τη “φυσική” διέξοδο των ενεργειακών αποθεμάτων των πρώην Σοβιετικών Δημοκρατιών προς τον υπόλοιπο κόσμο, μέσω του Αιγαίου και της λεκάνης της Ανατολικής Μεσογείου.²⁹

Οι εξελίξεις που διαδραματίζονται στον τομέα των ενεργειακών συστημάτων στις γεωπολιτικές ζώνες της Ευρασίας και της Νοτιοανατολικής Μεσογείου, το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο, η ηλεκτρική ενέργεια, η χρήση των υδάτων των διασυνοριακών ποταμών και λιμνών συνιστούν σήμερα τις πιο δυναμικές προκλήσεις για την περιοχή των Βαλκανίων (Βελόπουλος Κ., 2010, σ. 114).

---

²⁸ Υφίστανται τρεις κύριες περιοχές της Ευρασίας. Το δυτικό τμήμα είναι ο πολιτισμός που κυριαρχεί σήμερα στον κόσμο, το ανατολικό τμήμα (Κίνα, Ιαπωνία και Ινδία) που έχει δημιουργήσει σπουδαίους πολιτισμούς, το “ειδικό βάρος” των οποίων εξακολουθεί να αυξάνεται και τέλος μια “ενδιάμεση περιοχή”, η οποία περιλαμβάνει τα Βαλκάνια, την Μέση Ανατολή και την Ρωσία.

²⁹ «Τα Βαλκάνια θεωρούνται σημαντικός χώρος για έλεγχο και πολιτική επιρροή της ευαίσθητης κυρίως από απόψεως διακινήσεως καυσίμων και φυσικού αερίου, περιοχής της Μαύρης Θάλασσας» καθώς και ότι «Τα Βαλκάνια θεωρούνται και σήμερα, όπως και κατά την περίοδο του Ψυχρού πολέμου, ως σημαντικός χώρος ανάσχεσης της Ρωσίας από νότου αλλά και ως πεδίο στήριξης επιχειρήσεων στη Μέση ανατολή και την Κεντρική Ασία» αναφέρει ο κ’ Βελόπουλος στο βιβλίο του «Η Ελλάδα στην παγκόσμια σκακιέρα της πολιτικής» (Βελόπουλος Κ., 2010, σ. 110).

Οι κύριοι γεωπολιτικοί άξονες που συγκρούονται στην περιοχή της Βαλκανικής σχετίζονται με την κούρσα εξουσίας που υπάρχει παγκοσμίως μεταξύ της Δύσης και της Ανατολής γενικότερα. Σε περιφερειακό επίπεδο, τα συμφέροντα της Δύσης φαίνεται να εκφράζονται από σουνιτικές δυνάμεις όπως η Τουρκία. Εν αντιθέσει η Ανατολή περιλαμβάνει όχι μόνο τη Ρωσία αλλά και την Κίνα και συνδέεται στενότερα με σιιτικές δυνάμεις όπως το Ιράν, το καθεστώς Άσαντ στη Συρία, την κεντρική κυβέρνηση στη Βαγδάτη στο Ιράκ και τη Χεζμπολάχ στο Λίβανο.

Την ίδια στιγμή, οι σχέσεις της Τουρκίας με την Βαλκανική, βάζουν την Άγκυρα ανάμεσα σε συμπληγάδες. Σταδιακά η Τουρκία δεν εξισώνεται πλήρως με κανένα από τα δύο στρατόπεδα αντιπαράθεσης. Αυτή η δυναμική, σύμφωνα με τους δικούς της στόχους, την καθιστά έναν φιλόδοξο “τρίτο πόλο” στην περιοχή. Αυτός ο σχηματισμός πραγματικότητας δείχνει, μεταξύ άλλων, μια νέα εποχή της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής που χαρακτηρίζεται από ανοιχτό ρεβιζιονισμό, εφαρμοσμένη μεγαλομανία και πρόκληση αστάθειας.

Τουτέστιν μεθερμηνευόμενων διαπιστώνεται ότι, τα Βαλκάνια αποτελούν γεωπολιτικό σταυροδρόμι όχι μόνο λόγω της θέσης τους, αλλά και εξαιτίας της ιστορίας και της νοοτροπίας που έχει αναπτυχθεί στους κατοίκους τους. Ως εκ τούτου, ο τρόπος με τον οποίο τα Βαλκάνια γίνονται αντιληπτά από τα μη βαλκανικά κράτη καθορίζεται από την ιστορία και συμβάλλει στη γεωπολιτική κεντρικότητα των Βαλκανίων.

Βαλκάνια-Τουρκική Παρουσία στο Γεωπολιτικό τους Περιβάλλον

Ιστορική Αναδρομή. Η Τουρκία έχει μακράιωνους ιστορικούς και πολιτιστικούς δεσμούς με την περιοχή των Βαλκανίων. Οι σχέσεις αυτές δύναται να χωριστούν σε τέσσερις περιόδους. Η πρώτη περίοδος είναι η οθωμανική περίοδος όπου παρατηρούνται έντονες πολιτιστικές, οικονομικές και θρησκευτικές ανταλλαγές. Η δεύτερη περίοδος χρονολογείται από το 1923 (έτος ίδρυσης της Τουρκικής Δημοκρατίας) έως το τέλος του Ψυχρού πολέμου, η τρίτη περίοδος είναι από το τέλος του Ψυχρού πολέμου έως το 2002 και η τέταρτη περίοδος από το 2002 έως σήμερα (περίοδος διακυβέρνησης ΑΚΡ).

Οθωμανική Περίοδος. Το Οθωμανικό πριγκιπάτο υπήρξε το διάδοχο κράτος της τουρκικής δυναστείας των Σελτζούκων, η οποία επεκτάθηκε ραγδαία κατά τη

διάρκεια του 14^{ου} αιώνα, δημιουργώντας την Οθωμανική Αυτοκρατορία.³⁰ Το 14^ο και 15^ο αιώνα, εκατοντάδες χιλιάδες Τούρκοι εγκαταστάθηκαν στα Βαλκάνια, υπηρετώντας ως στρατεύματα φρουράς, δημόσιοι υπάλληλοι και ως τεχνίτες και έμποροι. Όταν οι Οθωμανοί έχασαν τον έλεγχο των Βαλκανίων, μεγάλος αριθμός Τούρκων και άλλων Μουσουλμάνων μετανάστευσαν. Εξαιτίας της άφιξης πολλών ανθρώπων Βαλκανικής καταγωγής στην Τουρκία, οι Τούρκοι θεωρούν τα Βαλκάνια ως μέρος της ενδοχώρας τους. Σήμερα, πολλοί Βαλκάνιοι μετανάστες και οι απόγονοί τους ζουν στην Τουρκία³¹ (Bulut E., 2008, p. 26).

Η Άγκυρα ισχυρίζεται ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν επέβαλε τη δική της κουλτούρα στην αποικιοκρατία. Η αποικιοκρατία και η αποαποικιοποίηση, είναι έννοιες που φέρουν οικονομικό και νομικό περιεχόμενο, και έχουν σαν αποτέλεσμα να δημιουργήσουν στο διεθνές περιβάλλον κράτη δύο ταχυτήτων. Η Τουρκία τοποθετείται σε μια πιο άνετη θέση ως χώρα "χωρίς αποικιοκρατικές αποσκευές".³²

---

³⁰ Η αυτοκρατορία γνώρισε ταχεία οικονομική ευημερία εξαιτίας του ελέγχου των κύριων χερσαίων οδών που συνέδεαν την Ευρώπη και την Ασία και απέκτησε σημαντικό μερίδιο της παγκόσμιας δύναμης. Οι Οθωμανοί το 1326 κατέκτησαν την Πρωσία ενώ το 1361 διέσχισαν τα Δαρδανέλια και πάτησαν το πόδι τους σε ευρωπαϊκό έδαφος, καταλαμβάνοντας την Ανδριανούπολη, τη νέα πρωτεύουσα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι σημαντικότερες επαφές της Τουρκίας με την περιοχή των Βαλκανίων συντελέστηκαν κατά την Οθωμανική Αυτοκρατορία, που κυβέρνησε μεγάλα τμήματα της περιοχής από τον 14ο αιώνα, εκτεινόταν σε τρεις ηπείρους και επιβίωσε για περίπου 623 χρόνια μέχρι το τέλος του Α΄ ΠΠ.

³¹ Ωστόσο στα μέσα του 20ου αιώνα, μόνο ένας μικρός αριθμός από αυτούς παρέμενε ακόμη κυρίως στη Γιουγκοσλαβία, στη Β. Μακεδονία και το Κοσσυφοπέδιο. Με την φυγή τους, η καθημερινή ανθρώπινη επαφή των Τούρκων με τους κατοίκους των Βαλκανίων περιορίστηκε σε μεγάλο βαθμό, οι οικονομικές και πολιτιστικές επαφές μειώθηκαν και ένας γενικός αμοιβαίος χωρισμός επήλθε. Πηγές αναφέρουν ότι ο αριθμός των μεταναστών που μετακινήθηκαν από τα Βαλκάνια στην Τουρκία μεταξύ 1923 και 1995 ανέρχεται σε 1.643.058, αριθμός που αποτελεί κυρίως εσωτερική μετανάστευση εκείνα τα χρόνια (Bulut E., 2008, σ. 26)

³² Η αποικιοκρατία και η αποαποικιοποίηση, είχαν ως αποτέλεσμα την δημιουργία κρατών δύο ταχυτήτων. Από τη μία πλευρά, δημιούργησαν χώρες που κάτω από τον μανδύα μίας κατ'επίφασης υπεροχής κινήθηκαν με δυναμισμό σε μία διπλωματική σκακιέρα που είχε συγκεκριμένα γεωγραφικά και γεωστρατηγικά χαρακτηριστικά, των οποίων η ανασφάλεια φάνηκε όταν προσπάθησαν να διατηρήσουν πολιτειακά μορφώματα που κάποια στιγμή αυτά είτε αναζήτησαν την κρατική αυθυπαρξία τους (Αίγυπτος) είτε ανάδυσαν ένα πιο ισχυρό πολιτικό πρόσωπο από τις μητροπόλεις

Σχέσεις Βαλκανίων - Τουρκίας από το 1923 έως το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Μετά την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και έως την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας η ΤΕΠ επικεντρώθηκε στη διατήρηση των εναπομεινάντων εδαφών και την επιβίωση της αυτοκρατορίας αποκτώντας ουσιαστικά "αμυντικό πνεύμα"³³ (Καιρίδης Δ. & Lenore G.M., 2006, σ. 67). Η Τουρκία επιθυμούσε διακαώς την υλοποίηση του "τουρκικού εθνικού ιδεώδους" (Τουραρισμός)³⁴ που αποσκοπούσε στην επίτευξη της πολιτικής ενοποίησης όλων των "τουρκικών ομάδων" από τα Βαλκάνια και τις ακτές της Μεσογείου μέχρι την Κασπία Θάλασσα.

Με την ανακήρυξη της Τουρκικής Δημοκρατίας, δημιουργήθηκε μια νέα δημοκρατία χαρακτηριστικά της οποίας ήταν η εθνικιστική έξαρση, το ριζοσπαστικό μένος και ο ρεαλισμός. Η νέα αυτή προσέγγιση εκφράστηκε με το απόφθεγμα "ειρήνη στη χώρα, ειρήνη στον κόσμο" το οποίο εκτός του ότι αποδεικνύει την επιδίωξη ιδεαλιστικών σχέσεων βάσει ειρηνικών σχέσεων ταυτόχρονα προωθούσε μία ρεαλιστική στάση εξωτερικής πολιτικής που σκοπό είχε να αποφύγει την σύγκρουση με τις αποικιοκρατικές δυνάμεις (Νταβούτογλου Α., 2010, σ. 123).

τους και από την άλλη πλευρά, κράτη με γεωπολιτικό ενδιαφέρον που ήταν δύσκολο να αποφύγουν την μοίρα που προδιαγράφε για εκείνα το Παγκόσμιο Οικονομικό Σύστημα» αναφέρει η συγγραφέας Κωνσταντινίδου Άννα στο βιβλίο της «Το Ισλάμ και το Ενεργειακό Ζήτημα στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο (Κωνσταντινίδου Α., 2019, σ. 99).

³³ Αυτή η διαδικασία αποσύνθεσης προκάλεσε στους ιδρυτές της νέας Τουρκικής Δημοκρατίας το 1923 την ανάπτυξη έντονης ξενοφοβίας

³⁴ Ο όρος «Τουράν» προσδιορίζει γεωγραφικά τη χώρα από την οποία κατάγονται οι τουρανοί λαοί. Ο όρος αναφέρεται για πρώτη φορά στην περσική Αβέστα, ως Τουρά ή Τούρια, σε αντιδιαστολή με τον όρο Άρια (Ιράν). Οι όροι Τουράν και τουραρισμός αρχικά παρέπεμπαν σε ένωση όλων των "τουρανοικών" λαών - συμπεριλαμβάνοντας Ούγγρους, Φίννους και Εσθονούς. Ωστόσο, με τη συνεχή κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αναπτύχθηκε σ' αυτή ένα εθνικιστικό τουρκικό κίνημα και έγινε η καθοδηγητική δύναμη κατά την περίοδο των νεοτουρκικών καθεστώτων (1908-1918). Σταδιακά οι όροι Τουράν και τουραρισμός έφτασαν να χρησιμοποιούνται για το παντουρκιστικό όνειρο της ενοποίησης μόνο των τουρκικών λαών (Μπατρακούλης Θ., 2019).

Κατά τη περίοδο αυτή, οι κεμαλιστές³⁵ προσπάθησαν να εξαλείψουν κάθε σχέση με ισλαμιστικά στοιχεία, με αποτέλεσμα τη δίωξη της ισλαμικής επιρροής στο νέο κοσμικό κράτος. Ωστόσο, παρά τη δίωξη του ισλαμισμού,³⁶ το νέο κράτος αξιοποίησε στο έπακρο την ισλαμική ταυτότητα του λαού και τον συσπείρωσε ώστε να επιτύχει ευκολότερα τον επαναπροσδιορισμό της τουρκικής ταυτότητας υπό το πρίσμα των Νεότουρκων³⁷ (Mustafa A., 2004).

Ο τουρκικός εθνικισμός, επιβλήθηκε σε όλες τις μουσουλμανικές φυλές και τους λαούς που ζούσαν στην Τουρκία.³⁸ Εφαρμόζοντας την ίδια τακτική, οι “κεμαλιστές” προσπάθησαν να επιβάλουν τις ίδιες απόψεις όχι μόνο στους τουρκικούς λαούς αλλά και στους μουσουλμανικούς λαούς των Βαλκανίων, της Κεντρικής Ασίας και του Καυκάσου, που αποτελούσαν τη σφαίρα επιρροής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας³⁹.

---

³⁵ Υποστηρικτές της “κεμαλικής” ιδεολογίας. Ανάλυση της “κεμαλικής ιδεολογίας”, όπως στο Παράρτημα «Γ».

³⁶ Ο όρος Ισλαμισμός αναφέρεται σε ένα πολιτικό, θρησκευτικό και πολιτιστικό κίνημα. Είναι ένα κίνημα ακραίων Μουσουλμάνων. Εμφανίστηκε βέβαια στους κόλπους του Ισλάμ, αλλά δεν το καλύπτει, αφού ένας πολύ σημαντικός αριθμός Μουσουλμάνων δεν το ακολουθεί. Μέσα στους κόλπους του Ισλαμισμού εμφανίστηκε και ο Τζιχαντισμός που στα ελληνικά θα μπορούσαμε να μεταφράσουμε ως Ιεροπολεμισμό. Το κίνημα αυτό διεκδικεί την εφαρμογή του Ισλαμικού Νόμου ως νόμου του κράτους με βίαια μέσα απορρίπτοντας κάθε ειρηνική διεκδίκηση ως ουτοπική. Άρα οι Τζιχαντιστές είναι ένα τμήμα των Ισλαμιστών. Με αυτή την έννοια ένας Ισλαμιστής είναι ασφαλώς Μουσουλμάνος, αλλά ένας Μουσουλμάνος δεν είναι κατ’ ανάγκην Ισλαμιστής. Αντίστοιχα και ένας Τζιχαντιστής είναι οπωσδήποτε Ισλαμιστής, αλλά ένας Ισλαμιστής δεν είναι κατ’ ανάγκην Τζιχαντιστής. Ο τελευταίος απορρίπτει πλήρως τη δημοκρατία ως έννοια, όπως και κάθε θεμελιώδη αρχή της. Αντίθετα, οι υπόλοιποι Ισλαμιστές καταφεύγουν συχνά στη δημοκρατία και τις αρχές της (Γερμαντζίδου Μ., 2021).

³⁷ Η ηγεσία της Τουρκικής Δημοκρατίας απαρνήθηκε την κληρονομιά και τα ιδεώδη του Οθωμανικού κράτους και προσανατολίσθηκε στην δημιουργία μιας νέας πολιτικής κουλτούρας, η οποία βρισκόταν σε πλήρη αρμονία με τη διεθνή θέση της χώρας. Έτσι η Τουρκία προτίμησε αντί να αποτελέσει το αδύναμο κέντρο μιας πολιτισμικής περιοχής με ιδιαιτερότητες, να γίνει μια περιφερειακή δύναμη που εισχώρησε στην κυρίαρχη δυτική πολιτισμική περιοχή (Νταβούτογλου Α., 2010, σ. 124).

³⁸ Ο Εθνικισμός, είναι η συνένωση όλων των μελών ενός έθνους ασχέτως θρησκευματος.

³⁹ Χαρακτηριστικές είναι οι απόψεις του Μουσταφά Κεμάλ όσον αφορά την ιστορία και τον πολιτισμό που αναφέρει ότι, «οι βαλκανικοί λαοί κατάγονται από τις τουρκογενείς φυλές της Κεντρικής Ασίας και συνεπώς είναι συγγενικά έθνη με κοινές καταβολές».

Στο πλαίσιο αυτό η ηγεσία της Τουρκίας προσπάθησε να ενώσει όλους τους μουσουλμάνους κατοίκους της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κάτω από μια κοινή γλώσσα και ανέπτυξε τη θεωρία της “τουρκικής εθνικής θεωρίας του ήλιου”, που είχε ως σκοπό την καθιέρωση της τουρκικής γλώσσας ως μητέρας όλων των γλωσσών ⁴⁰ (Χιδίογλου Π., 1980, σσ. 20-21).

Η Τουρκία σε μία προσπάθεια εξομάλυνσης των σχέσεων με τις Βαλκανικές χώρες προχώρησε σε διμερείς συμφωνίες με την Αλβανία το 1923, την Γιουγκοσλαβία το 1925, 1933, 1938, την Βουλγαρία το 1925 και την Ρουμανία το 1929. Επίσης το 1934 υπέγραψε μαζί με την Χώρα μας το Βαλκανικό Σύμφωνο της Αθήνας.⁴¹

Όσον αφορά τις σχέσεις μεταξύ της Τουρκίας και της Χώρας μας κατά την περίοδο του μεσοπολέμου βρισκόταν σε πολύ καλό επίπεδο. Όμως με την κήρυξη του πολέμου της Ιταλίας προς την Χώρα μας, όπου η Τουρκία όχι μόνο διάλεξε να διατηρήσει μια ουδέτερη στάση, αλλά ανέπτυξε στενότερες σχέσεις με τη Βουλγαρία οι σχέσεις αυτές κλονίστηκαν.⁴² Συναφώς κατά την Γερμανική επίθεση στην Χώρα μας που συνοδεύτηκε από βουλγαρική επίθεση, η Τουρκία αντιβαίνοντας τους όρους του

---

⁴⁰ Οι μεταρρυθμίσεις αποσκοπούσαν στην καθιέρωση της Τουρκίας ως ένα σύγχρονο ευρωπαϊκό κράτος, χωρίς όμως ποτέ να εγκαταλείψει τις φιλοδοξίες της, στη γειτονική περιοχή των Βαλκανίων. Η εγκαθίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας είχε ως κύριο στόχο την θεσμική, οικονομική και κοινωνική ανασυγκρότηση της νεοσύστατης Τουρκίας περιορίζοντας όσο το δυνατόν περισσότερο τα τυχοδιωκτικά εγχειρήματα στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής (Landau M.J., 1986, σσ. 33-36).

⁴¹ Το Βαλκανικό Σύμφωνο του 1934 ή Βαλκανικό Σύμφωνο Φιλίας ή Βαλκανικό Σύμφωνο Συνεννόησης ήταν μια συνθήκη που υπογράφηκε από την Ελλάδα, την Τουρκία, τη Ρουμανία και τη Γιουγκοσλαβία, στις 9 Φεβρουαρίου 1934, στην Αθήνα, με στόχο τη διατήρηση του γεωπολιτικού status quo στην περιοχή μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Το Σύμφωνο είχε την έννοια δημιουργίας ενός συνολικού πλαισίου ασφάλειας καθώς οι εμπλεκόμενοι γνώριζαν πως σε περίπτωση που θα ξεσπούσε ένας πόλεμος μεταξύ των κρατών της περιοχής, αυτός θα εξαπλωνόταν και θα συμπαρέσυρε όλα τα κράτη της Βαλκανικής Χερσονήσου. Για το λόγο αυτό ήταν, πλέον, αναγκαίο να συγκροτηθεί ένα πολυμερές σύμφωνο περιφερειακού χαρακτήρα, που θα παρείχε αμοιβαίες εγγυήσεις μεταξύ των κρατών (Ανιχνεύσεις, 2023).

⁴² Οι σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Βουλγαρίας οδήγησαν στην κοινή βουλγαροτουρκική διακήρυξη της Άγκυρας το 1941 με απότοκο της συμφωνίας, την καθιέρωση κοινής εξωτερικής πολιτικής για την αμοιβαία αποφυγή επίθεσης.

Βαλκανικού Συμφώνου τήρησε εκ νέου ουδέτερη στάση προβάλλοντας ως δικαιολογία την διαφύλαξη της εδαφικής της κυριαρχίας.

Κατά τη διάρκεια του Β΄ΠΠ από τη δράση της τουρκικής διπλωματίας επιβεβαιώθηκε ότι, παραμένουν αναλλοίωτες και βαθιά ριζωμένες οι θεωρίες του τουρκικού αλυτρωτισμού. Η Τουρκία απαιτούσε εδάφη στη Βουλγαρία, στην Κριμαία και στην Υπερκαυκασία αλλά και δικαιώματα στο Ιράν και την Αλβανία. Ταυτόχρονα διεκδικούσε και ελληνικές περιοχές όπως το λιμάνι της Θεσσαλονίκης, νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, τα Δωδεκάνησα και την Κύπρο.⁴³ Από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 και μετά, η Τουρκία άλλαξε την κατεύθυνση της πολιτικής της και κατέστησε τη βαλκανική διπλωματία δευτερεύουσα.⁴⁴

Για σχεδόν μισό αιώνα μετά τον Β΄ ΠΠ, η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας ήταν στενά συνδεδεμένη με το ΝΑΤΟ και αποσκοπούσε στην εξασφάλιση της δικής της ασφάλειας. Οι μεταπολεμικές σχέσεις μεταξύ της Τουρκίας και των ΗΠΑ βασιζόνταν στο αμοιβαίο ενδιαφέρον για την ΕΣΣΔ (Καιρίδης Δ. & Lenore G.M., 2006, pp. 68-72). Η Τουρκία αισθανόταν την ανάγκη για μια ομπρέλα ασφαλείας υπό τη δυτική συμμαχία έναντι της σοβιετικής απειλής με αντάλλαγμα την διατήρηση της γεωπολιτικής της αξία ως σημαντικό διπλωματικό πλεονέκτημα (Νταβούτογλου Α., 2010, p. 116).

Σύμφωνα με τον Νταβούτογλου η τουρκική εξωτερική πολιτική κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου καθοδηγήθηκε περισσότερο από την ανάγκη υπεράσπισης των συνόρων της παρά από την επιθυμία για ένα ιδιαίτερο καθεστώς στο διεθνές σύστημα. Οι δύο βασικοί λόγοι γι' αυτό ήταν οι εξής: οι γεωπολιτικοί περιορισμοί λόγω των κινδύνων της Σοβιετικής Ένωσης οι οποίοι περιόριζαν τη συμμετοχή της σε αμυντικούς οργανισμούς και το διπλωματικό πεδίο εντός της

---

⁴³ Παράλληλα προσχώρησε στους πρώτους πολιτικούς, οικονομικούς και στρατιωτικούς οργανισμούς της Δύσης: Συνεπώς μεταξύ 1947-49 εντάχθηκε στον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), στο Συμβούλιο της Ευρώπης και αργότερα το 1952 στο Βορειοατλαντικό Σύμφωνο (ΝΑΤΟ). Το 1963 υπογράφηκε στην Άγκυρα η Συμφωνία Σύνδεσης Τουρκίας - ΕΟΚ. Έτσι, η Τουρκία κατάφερε να δώσει σημαντική ώθηση στην πρώτη κατεύθυνση του μεταπολεμικού εξωτερικού της προσανατολισμού - τον "εκδυτικισμό" και τον "εξευρωπαϊσμό" (Γιαλουρίδης Κ.Χ., 2004, p. 129).

⁴⁴ Η σύναψη διπλωματικών σχέσεων με την Αλβανία το 1957 διατήρησε ουσιαστικά την επιρροή της Τουρκίας στον οικονομικό και εμπορικό τομέα, αν και περιορισμένη.

Συμμαχίας που αφιερώθηκε στην επικέντρωση των προβλημάτων με την Ελλάδα (Νταβούτογλου Α., 2010, σσ. 125-126).

Σχέσεις Βαλκανίων-Τουρκίας από το τέλος του Ψυχρού πολέμου έως το 2002 (διακυβέρνηση Ερντογάν)

Η κατάρρευση της εξωτερικής και εσωτερικής αυτοκρατορίας της ΕΣΣΔ μετέτρεψε το διπολικό διεθνές πολιτικό σύστημα σε αυτό που συχνά περιγράφεται ως μονοπολικό.⁴⁵ Η Τουρκία προσάρμοσε την εξωτερική της πολιτική στην παγκόσμια γεωπολιτική κατάσταση και προσπάθησε να ανταποκριθεί στις προκλήσεις και τις ευκαιρίες που παρουσιάστηκαν από τη νέα κατάσταση.⁴⁶ Η ανάδυση των πρώην υπό ρωσική κυριαρχία τουρκόφωνων ισλαμικών κρατών της Κεντρικής Ασίας⁴⁷ υπήρξε σημαντικός παράγοντας για την αναβάθμιση της Τουρκίας.

Σε σύγκριση με την εποχή του Ψυχρού Πολέμου, η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας τη δεκαετία του 1990 ήταν σημαντικά πιο δυναμική στη Μέση Ανατολή, τα Βαλκάνια, τον Καύκασο και την Κεντρική Ασία.⁴⁸ Οι σχέσεις άρχισαν να μεταβάλλονται εξαιτίας των νέων πλαισίων και της νέας θέσης της Τουρκίας στη διεθνή κοινότητα. Στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 1990, άρχισε να αναδιαρθρώνει

---

⁴⁵ Στην πραγματικότητα το μονοπολικό σύστημα είναι, ένα διεθνές σύστημα στο οποίο οι ΗΠΑ έχουν συντριπτική στρατιωτική υπεροχή και η Δύση στο σύνολό της, είναι οικονομικά κυρίαρχη. Σημαίνει επίσης ότι, δεν υπάρχει καμία ενιαία δύναμη ή συνασπισμός κρατών ικανός να αντιμετωπίσει την οικονομική και στρατιωτική ισχύ της Δύσης.

⁴⁶ Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης το Δεκέμβριο του 1991 άλλαξαν δραματικά τη δυναμική του διεθνούς πολιτικού συστήματος και των διακρατικών σχέσεων.

⁴⁷ Η Τουρκία επωφελήθηκε από την αλλαγή καθεστώτος που επέφερε η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης η οποία αποδυνάμωσε τους εχθρούς και αντιπάλους της, όπως η Συρία, το Ιράκ και το Ιράν, απελευθέρωσε την εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφάλειας της, από ορισμένους περιορισμούς και αύξησε τις επιλογές της. Ταυτόχρονα η Τουρκία αύξησε την επιρροή της από τα Βαλκάνια έως τα Καύκασο, την Κεντρική Ασία και το Αφγανιστάν, ανοίγοντας νέους τομείς οικονομικής και πολιτικής δραστηριότητας.

⁴⁸ Την υπόψη εποχή, η γεωπολιτική σημασία της Τουρκίας οφειλόταν στη γεωγραφική της εγγύτητα με τη Μέση Ανατολή, την Κεντρική Ασία και τα Βαλκάνια. Οι ανησυχίες των ΗΠΑ για τη σταθερότητα των Βαλκανίων, τη μελλοντική κατεύθυνση της Ρωσίας, τον ιρανικό φονταμενταλισμό, την εισβολή στο Ιράκ και την αργή πρόοδο της ειρηνευτικής διαδικασίας στη Μέση Ανατολή αύξησαν το ενδιαφέρον των Αμερικανών υπευθύνων για την εξωτερική πολιτική στην Τουρκία (Σεκέρης Γ., 2004, σ. 218).

την εξωτερική της πολιτική από το να είναι “η ουρά της Ευρώπης στο κέντρο του δικού της νεοαναδυόμενου κόσμου” (Demirtas B., 2013).

Στο πλαίσιο αυτό, η Τουρκία τροποποίησε ορισμένες από τις καθιερωμένες αρχές της εξωτερικής της πολιτικής και ανέλαβε νέες πρωτοβουλίες για να ανταποκριθεί στις νέες προκλήσεις. Οι αναλυτές έχουν περιγράψει τις προσπάθειες της Τουρκίας να χαράξει την πορεία της στο νέο διεθνές σύστημα ως μια πολιτική “νέου ακτιβισμού” ή μια πολιτική που εμφανίζεται “τολμηρή και συνάμα προσεκτική”.

Στην περιοχή των Βαλκανίων, κατέβαλλε μεθοδική προσπάθεια να συγκροτήσει ένα ευνοϊκό προς αυτήν “μουσουλμανικό τόξο”, το οποίο να ξεκινά από την τουρκική και μουσουλμανική μειονότητα της Βουλγαρίας και της ελληνικής Θράκης και διερχόμενο από την Βόρεια Μακεδονία και το Κοσσυφοπέδιο, να ολοκληρώνεται στην Αλβανία. (Μάζης Θ.Ι., 2002, σσ. 271-288).

Η συγγένεια μεταξύ της Αλβανίας, της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης και της Τουρκίας είναι αναμφισβήτητη. Η απόλυτη πλειοψηφία των Αλβανών, η σχετική πλειοψηφία των Βόσνιων και σχεδόν όλοι οι Τούρκοι είναι “κοινωνιολογικά” μουσουλμάνοι.⁴⁹ Η ρητή προσήλωσή τους στο Πολιτικό Ισλάμ οδήγησε τις χώρες αυτές να ενταχθούν στον Οργανισμό Ισλαμικής Διάσκεψης.⁵⁰

---

⁴⁹ Η Αλβανία και κυρίως, η Βοσνία - Ερζεγοβίνη, έχοντας συνείδηση αυτών των συγγενειών, προσδοκούσαν πολλά από την Τουρκία. Ωστόσο, έλαβαν περιορισμένη πολιτική και στρατιωτική βοήθεια (αφορούσε κυρίως τη Βοσνία -Ερζεγοβίνη). Βεβαίως, η Τουρκία παρενέβη διπλωματικά κατά τον βοσνιακό πόλεμο, με σκοπό την καταδίκη των Σέρβων και το σταμάτημα των επιθέσεων τους

⁵⁰ Ο Οργανισμός Ισλαμικής Διάσκεψης (ΟΙΔ) ιδρύθηκε τον Μάιο του 1971 στην Τζέντα της Σαουδικής Αραβίας όπου και η έδρα του Οργανισμού, μετά από συνάντηση κορυφής των Ηγετών Μουσουλμανικών χωρών που συνέβη στην πόλη Ραμπάτ το 1969. Μετά τον Αραβοϊσραηλινό πόλεμο του 1967, γνωστός ως πόλεμος των έξι ημερών η ιδέα της συσπείρωσης των ισλαμικών χωρών κατέστη ακόμα πιο αναγκαία σε μια ουσιαστικά πανισλαμική αλληλεγγύη με έκδηλο σκοπό, τον συντονισμό των οικονομικών, κοινωνικών, επιστημονικών αλλά και πολιτιστικών δραστηριοτήτων των κρατών-μελών. Μετά τη συμπλήρωση 40 χρόνων λειτουργίας και συγκεκριμένα στις 28 Ιουνίου του 2011 ο ΟΙΔ μετονομάστηκε σε Οργανισμό Ισλαμικής Συνεργασίας (ΟΙΣ). Μετά τη διάλυση της άλλοτε Σοβιετικής Ένωσης στο τέλος της δεκαετίας του 1990, εισχώρησε στον οργανισμό η Αλβανία (wikiwand, 2024). Το 2013 ο ΟΙΣ κάλεσε τη Βοσνία -Ερζεγοβίνη να καταθέσει το συντομότερο δυνατό αίτηση για να γίνει μέλος του, διότι έως τότε κατείχε ρόλο παρατηρητή (Καθημερινή, 2023).

Οι Βόσνιοι και οι Αλβανοί μουσουλμάνοι αποτελούν κοινότητες που τους ενδιαφέρουν περισσότερο και ταυτόχρονα τα "μέσα" της πολιτικής τους διεξόδου στα Βαλκάνια. Για την Τουρκία, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη εξακολουθεί να κατέχει τη θέση ενός πολιτικού, οικονομικού και πολιτιστικού "προκεχωρημένου φυλακίου" που εκτείνεται στην καρδιά της Κεντρικής Ευρώπης, ενώ η Αλβανία αποτελεί βαρόμετρο της βαλκανικής πολιτικής της Τουρκίας.

Το εθνικό και θρησκευτικό μωσαϊκό στην περιοχή των Βαλκανίων, δημιούργησε μια πολύπλοκη γεωγραφική και πολιτιστική δομή που έγινε τόπος συμβατικών και παραστρατιωτικών συγκρούσεων. Η Τουρκία υπήρξε ένας από τους κερδισμένους των τελευταίων εξελίξεων στα Βαλκάνια, καθώς διαδραμάτισε ηγετικό ρόλο στην περιοχή τα τελευταία χρόνια, εγκαθιδρύοντας μια πολιτική, οικονομική και στρατιωτική σφαίρα επιρροής σε περιοχές που κατείχε η Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Σχέσεις Βαλκανίων-Τουρκίας από το 2002 έως σήμερα. Η ΤΕΠ την τρέχουσα περίοδο έχει ως επίκεντρο το νέο-οθωμανισμό.⁵¹ Το θεωρητικό υπόβαθρο αυτής της πολιτικής το διατύπωσε ο Αχμέτ Νταβούτογλου με την ανάληψη των καθηκόντων του, ως επικεφαλής της τούρκικης διπλωματίας. Η στρατηγική της τουρκικής κυβέρνησης βασίζεται στην προσπάθεια να προσδώσει εξωστρέφεια στην ΤΕΠ αναπτύσσοντας και προσπαθώντας να εφαρμόσει το δόγμα του "Στρατηγικού βάθους"⁵² και την αρχή της πολιτικής των "μηδενικών προβλημάτων" (Κουσκουβέλης Η. & Λίτσας Σ., 2013, σ. 178).

Η αρχή των "μηδενικών προβλημάτων" ως προς την περιοχή των Βαλκανίων έχει στόχο την συγκρότηση του "μουσουλμανικού τόξου" που προαναφέρθηκε με

---

⁵¹ Η έννοια του νέο-οθωμανισμού αναφέρεται στο οθωμανικό παρελθόν της Τουρκίας, στις οθωμανικές παραδόσεις και στην οθωμανική και ισλαμική κληρονομιά και αποσκοπεί στο να καταστήσει την Τουρκία περιφερειακή δύναμη. Ανάλυση του "νέο-οθωμανισμού", όπως στο Παράρτημα «Δ».

⁵² Δημιουργός της θεωρίας του "Στρατηγικού Βάθους" υπήρξε ο Αχμέτ Νταβούτογλου. Το ακαδημαϊκό του υπόβαθρο και οι ενεργές διπλωματικές του δραστηριότητες ήταν αφιερωμένες στις προσπάθειες να καθιερωθεί η Τουρκία ως "διαμεσολαβητής" στην οικοδόμηση διακρατικών "στρατηγικών σχέσεων" και στην επίλυση περιφερειακών και διεθνών κρίσεων και προβλημάτων. Ανάλυση της θεωρίας του "Στρατηγικού Βάθους" όπως στο Παράρτημα «Ε».

σκοπό την ανάδειξη της σε προστάτη των μουσουλμάνων τόσο στην Ευρώπη όσο και στα Βαλκάνια. Επίσης έτερος στόχος αποτελεί η ανάδειξη του ηγεμονικού της ρόλου διαμέσου της φαινομενικής της εξομάλυνσης των σχέσεων με τις υπόλοιπες γειτονικές χώρες (Κουσκουβέλης Η. & Λίτσας Σ., 2013, σ. 178).

Πλέον των ανωτέρω επιπρόσθετος στόχος είναι η δημιουργία ευνοϊκού κλίματος για την ανάπτυξη των οικονομικών σχέσεων και την αύξηση των εξαγωγών της Τουρκίας προς όλες τις περιοχές ενδιαφέροντος της. Στη βάση της πολιτικής αυτής, η Τουρκία κατάφερε να μεγαλώσει τις εξαγωγές της ιδιαίτερα προς τις γειτονικές της χώρες, όμως η πολιτική μηδενικών προβλημάτων δεν απέδωσε τα αναμενόμενα αποτελέσματα σε πολιτικό επίπεδο⁵³ (Κουσκουβέλης Η. & Λίτσας Σ., 2013, σ. 179).

Πιστός στο νέο-οθωμανικό του όραμα, ο Ερντογάν εξακολουθεί να πιστεύει ότι στα Βαλκάνια υπάρχουν "Τούρκοι" τους οποίους προσπαθεί να θέσει υπό την ηγεσία του. Σε πρόσφατη επίσκεψη του στην Αλβανία δήλωσε «Έχουμε σχέσεις με τους Αλβανούς. Είμαστε συγγενείς με τους Αλβανούς. Όχι μόνο στην Αλβανία, αλλά σε όλα τα Βαλκάνια, όπως στη Μακεδονία, στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη υπάρχουν πολλοί άνθρωποι που έχουν συγγένεια μαζί μας». Κατά αντιστοιχία στη βάση αυτής της τακτικής η Άγκυρα βαφτίζει την μουσουλμανική μειονότητα στη Θράκη ως "Τουρκική", συναντώντας όμως αντιστάσεις από την Χώρα μας σε αντίθεση με ότι συμβαίνει σε άλλες περιοχές των Βαλκανίων.

Στο πλαίσιο αυτό η Τουρκία επιδιώκει να αποκτήσει ενισχυμένο ρόλο στα Βαλκάνια. Η γενική κατάσταση φαίνεται να αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο για την αναβίωση του νεο-οθωμανικού τουρκικού οράματος. Οι κλονισμοί στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης δημιουργούν κενό στην ευρωπαϊκή προοπτική των Βαλκανικών χωρών το οποίο φιλοδοξεί να καλύψει η Άγκυρα.

---

⁵³ Η Τουρκία αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα με το Ιράκ με τους Σίιτες Άραβες καθώς και με τους Κούρδους. Επίσης όσον αφορά το Κυπριακό πλέον της συνεχιζόμενης κατοχής, επιβαρύνεται η κατάσταση περισσότερο με τις παράνομες διεκδικήσεις της Τουρκίας στο θέμα της εκμετάλλευσης των υποθαλάσσιων κοιτασμάτων στην περιοχή της Κύπρου. Όσον αφορά τα ελληνοτουρκικά η κυβέρνηση του ΑΚΡ δεν έχει τροποποιήσει την πολιτική των κεμαλιστών όσον αφορά το Αιγαίο, την υφαλοκρηπίδα και τις υποστηριζόμενες από μέρος της "γκρίζες ζώνες" (Κουσκουβέλης Η. & Λίτσας Σ., 2013, pp. 179-181).

Τουρκία

«Η Τουρκία θα έχει τη δυνατότητα να ενισχύσει τη διεθνή θέση της και να σχηματίσει τη δική της ζώνη επιρροής τον επόμενο αιώνα, μόνο εάν κατορθώσει να ενώσει την πλούσια ιστορική της εμπειρία και τη γεωπολιτική και γεωοικονομική της δυνατότητα με μια αποτελεσματική και συνεπή ανανέωση εσωτερικής πολιτικής»

Αχμέτ Νταβούτογλου, «Το Στρατηγικό Βάθος σελ. 159-160»

Γενικά

Η Τουρκία κατέχει μοναδική θέση στη διεθνή σκηνή, επειδή είναι “το μοναδικό ευρωπαϊκό κράτος στη Μέση Ανατολή καθώς και το μοναδικό κράτος της Μέσης Ανατολής στην Ευρώπη” (Tachau F., 1984, p. 19).⁵⁴ Η ιστορία, η γεωγραφία, ο πληθυσμός και οι πολιτικές, οικονομικές και αμυντικές φιλοδοξίες της Τουρκίας αντανακλούν αυτό το διττό ρόλο.

Βασιζόμενη στο νεο-οθωμανικό όραμα αποτελεί μια περιφερειακή δύναμη που διαδραματίζει παγκόσμιο ρόλο στο διεθνές σύστημα. Ωστόσο, η ενδιάμεση φάση αυτού του μακροπρόθεσμου στρατηγικού σχεδίου είναι η δημιουργία περιοχών επιρροής ή ενδοχώρων (Hinterland). Ο περιβάλλον χώρος της Τουρκίας χωρίζεται σε τρεις σημαντικές γεωπολιτικές σφαίρες επιρροής εκ των οποίων η μία περιλαμβάνει την περιοχή των Βαλκανίων⁵⁵ (Νταβούτογλου Α., 2010, σ. 193).

Είναι κοινώς αποδεκτό ότι, η αλληλεπίδραση των σχέσεων μεταξύ των Βαλκανίων και της Τουρκίας πλαισιώνεται από ιστορικούς, θρησκευτικούς και

---

⁵⁴ Από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, Ευρωπαίοι και Τούρκοι αξιωματούχοι και πολιτικοί επιστήμονες έχουν επανειλημμένα τονίσει τη δυνατότητα της Τουρκίας να λειτουργήσει ως “γέφυρα” μεταξύ της Μέσης Ανατολής και της Δύσης όπως και ως έρεισμα της Δύσης έναντι του ισλαμικού φανατισμού στο Ιράν, των ηγεμονικών τάσεων του Ιράκ και της Συρίας, αν και οι χώρες αυτές δεν μπορούν πλέον να αμφισβητήσουν τη Δύση με τον τρόπο που κάποτε το έπραττε η Σοβιετική Ένωση

⁵⁵ Οι τρεις γεωπολιτικές σφαίρες επιρροής είναι οι εξής: α. Η εγγύς χερσαία περιοχή (Βαλκάνια - Μέση Ανατολή - Καύκασος) β. Η εγγύτερη θαλάσσια περιοχή :Εύξεινος Πόντος - Αδριατική - Ανατολική Μεσόγειος - Ερυθρά Θάλασσα - Περσικός κόλπος - Κασπία Θάλασσα γ. Η εγγύτερη προς την Τουρκία ηπειρωτική περιοχή : Ευρώπη - Βόρεια Αφρική - Νότια Ασία - Κεντρική και Ανατολική Ασία. Οι περιοχές είναι κυκλικές ζώνες που τέμνονται και αποτελούν την γεωπολιτική βάση της στρατηγικής εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας στη στοχοθεσία της να ενισχύσει τη διεθνή παγκόσμια θέση της μέσω της σταδιακής διερεύνησης των περιφερειακών σφαιρών επιρροής (Hinterland). Σχηματική αναπαράσταση όπως στο Παράρτημα «ΣΤ», Γράφημα ΣΤ 1.

πολιτιστικούς παράγοντες, οι οποίοι υποδηλώνουν την έκταση της διευρυμένης ταυτότητας της Τουρκίας. Τα Βαλκάνια διαδραματίζουν μια πολύ σημαντική περιοχή καθόσον αποτελούν “γέφυρα” μεταξύ Τουρκίας και Ευρώπης.⁵⁶

Βασικός άξονας στη διαμόρφωση της βαλκανικής πολιτικής της Τουρκίας, όπως την αντιλαμβάνεται το τουρκικό κατεστημένο, είναι η αναγνώριση ότι η Τουρκία είναι γεωγραφικά, ιστορικά και πολιτισμικά μια βαλκανική χώρα και ότι οι ιστορικοί και πολιτιστικοί δεσμοί της δικαιολογούν ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την περιοχή.⁵⁷ Η περιοχή των Βαλκανίων αποτελεί τον συνδετικό κρίκο μεταξύ της Ευρώπης και του Ισλάμ.⁵⁸

Εξαιτίας της γεωγραφικής εγγύτητας, της ιστορίας, των βαθιών πολιτιστικών δεσμών και της οικονομίας, τα Βαλκάνια παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την Τουρκία. Επιδιώκοντας μια ισορροπημένη εξωτερική πολιτική στην “εσωτερική αυλή” της Ευρώπης, η Άγκυρα προσπαθεί να διατηρήσει υγιείς σχέσεις με όσο το δυνατόν περισσότερες κυβερνήσεις και κοινότητες.

Αναδυόμενος ρόλος της Τουρκίας στα Βαλκάνια κατά την μεταψυχροπολεμική περίοδο

Κατά την μεταψυχροπολεμική περίοδο η Τουρκία βρέθηκε, απροετοίμαστη κατά την άσκηση της ΤΕΠ, καθώς μειώθηκε ο γεωστρατηγικός της ρόλος για την Δύση.⁵⁹

---

⁵⁶ Η Τουρκία, κληρονόμησε έναν ιστορικό ρόλο ως “γέφυρα” μεταξύ Ευρώπης, Ασίας και Αφρική θέση ο οποίος βασίζεται όχι μόνο στη γεωγραφική της θέση, αλλά και στο γεγονός ότι, είναι διάδοχο κράτος των μεγάλων πολυεθνικών αυτοκρατοριών του παρελθόντος. (Tachau F., 1984, p. 21).

⁵⁷ Ο Αχμέτ Νταβούτογλου στο βιβλίο του «Το Στρατηγικό Βάθος» αναφέρει ότι: «Το οθωμανικό υπόλειμμα, που συνίσταται στις μουσουλμανικές κοινότητες των Βαλκανίων, αποτελεί παράγοντα με θεμελιώδη επιρροή στη βαλκανική πολιτική της Τουρκίας» (Νταβούτογλου Α., 2010, σ. 193)

⁵⁸ Σε μερικές χώρες της υπόψη περιοχής όπως η Αλβανία, η Βοσνία, η Βόρεια Μακεδονία και το Κοσσυφοπέδιο, παρατηρούμε μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού να ανήκει στο μουσουλμανικό/ισλαμικό στοιχείο.

⁵⁹ Κατά την μεταψυχροπολεμική περίοδο το διεθνές περιβάλλον στα Βαλκάνια είχε μεταβληθεί σημαντικά. Η Σερβία διατηρούσε φιλικές σχέσεις με τη Ρωσία ενώ η Βουλγαρία και η Ρουμανία ακολουθούσαν μια πιο ανεξάρτητη πολιτική. Η Ελλάδα προσέγγιζε τη Σερβία σε μια προσπάθεια να ελέγξει από κοινού την Αλβανία και τη Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας. Εν τω μεταξύ, οι νεοσύστατες Σλοβενία και Κροατία προσπαθώντας να απαλλαγούν από τον βαλκανικό χαρακτήρα, συνδέθηκαν από νωρίς με την ιταλική και την γερμανική πολιτική. Η Τουρκία σε αυτό το νέο

Ωστόσο κατά την περίοδο αυτή υπήρξαν και ευκαιρίες. Απαραίτητη προϋπόθεση για την εκμετάλλευση των ευκαιριών αποτελούσε ο επαναπροσδιορισμός της ιδεολογικής της ταυτότητας στο εσωτερικό της, γεγονός το οποίο θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο μέσω της συνδυαστικής προσέγγισης του δόγματος του “νέο-οθωμανισμού” με το “Πολιτικό Ισλάμ”⁶⁰ (Μάζης Θ.Ι., 2012, σ. 19).

Στο πλαίσιο αυτό η Τουρκία ανέπτυξε τα χαρακτηριστικά του Πολιτικού Ισλάμ με νεο-οθωμανική ιδεολογικο-πολιτισμική συγκρότηση (Κουσκουβέλης Η.&Λίτσας Σ., 2013, σ. 52). Η νέα αυτή κατάσταση παρείχε την ευκαιρία στην Τουρκία να επαναπροσδιορίσει την θέση της προς τα Βαλκάνια, τον Καύκασο και την Κεντρική Ασία, γεγονός που βοήθησε στο να δημιουργηθεί το μεγάλο τουρκικό “όραμα” που περιλάμβανε ένα τουρκικό κόσμο από την Αδριατική μέχρι το Σινικό τείχος (Κουσκουβέλης Η.&Λίτσας Σ., 2013, σ. 171).

Συνεπώς η Τουρκία άρχισε να διαδραματίζει ενεργό ρόλο στην περιοχή των Βαλκανίων με την ανάπτυξη ορισμένων σημαντικών πρωτοβουλιών που στόχευαν στον τερματισμό των συγκρούσεων στη περιοχή συμβάλλοντας στην εγκαθίδρυση ενός ειρηνικού και ασφαλούς περιβάλλοντος στην “πυριτιδαποθήκη της Ευρώπης”. Παρέχει σταθερά αναπτυξιακή βοήθεια στις Βαλκανικές χώρες με σκοπό την κάλυψη σε ελλείψεις των υποδομών, την επιτάχυνση της ανάπτυξης και την βελτίωση του βιοτικού επιπέδου. Παράλληλα με τον ακτιβισμό της εξωτερικής της πολιτικής η Τουρκία, εντατικοποίησε τις οικονομικές σχέσεις,⁶¹ τη δημόσια διπλωματία και τις πολιτιστικές δραστηριότητες σε αυτή την περιοχή.

περιφερειακό περιβάλλον αντιμετωπίζοντας τις ενδοπεριφερειακές κρίσεις ήταν απροετοίμαστη και απροσανατολισμένη για να αντιμετωπίσει τον άξονα της Ελλάδας και της Σερβίας (Νταβούτογλου Α, 2010, σσ. 454-457).

⁶⁰ Ανάλυση του “Πολιτικού Ισλάμ”, όπως στο Παράρτημα «Ζ».

⁶¹ Μεταξύ 2000 και 2020, οι εξαγωγές της Τουρκίας σε Αλβανία, Βουλγαρία, Ελλάδα, Ρουμανία και στις χώρες της πρώην Γιουγκοσλαβίας σχεδόν δεκαπλασιάστηκαν. Οι συμφωνίες της Τουρκίας στην περιοχή κατά τη δεκαετία του 2000 και οι εισαγωγές της από τις χώρες των Βαλκανίων σχεδόν πενταπλασιάστηκαν. Το επενδυτικό απόθεμα της Τουρκίας ξεπέρασε τα επτά δισεκατομμύρια δολάρια στη Ρουμανία και πλησίασε τα δύο δισεκατομμύρια δολάρια στην Βουλγαρία. Στα Δυτικά Βαλκάνια, όπου οι τουρκικές επενδύσεις ήταν σχεδόν ανύπαρκτες κατά τη δεκαετία του 2000, οι τουρκικές επιχειρήσεις δραστηροποιήθηκαν, καθιστώντας την Τουρκία έναν από τους κορυφαίους επενδυτές στο Κοσσυφοπέδιο και στην Αλβανία.

Τα Βαλκάνια αποτελούν προτεραιότητα για την Τουρκία όχι μόνο από πολιτική, οικονομική και γεωγραφική άποψη, αλλά και εξαιτίας των ιστορικών και πολιτιστικών δεσμών της με την περιοχή. Διαδραματίζουν τον γεωγραφικό σύνδεσμο μεταξύ Τουρκίας και Ευρώπης και είναι μια πολύ σημαντική περιοχή λόγω της ιδιαίτερης θέσης της στις ιστορικές διαδικασίες που διαμόρφωσαν το τουρκικό έθνος και των μελλοντικών δυνατοτήτων της Τουρκίας, στους στόχους της περιφερειακής ολοκλήρωσης και της πιθανής ένταξης της στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Συμπερασματικά η σύσφιξη των σχέσεων και η αναβάθμιση των επαφών της Τουρκίας με τα Βαλκανικά κράτη υλοποιείται για τέσσερις βασικούς λόγους: πρώτον, η Τουρκία προσπαθεί να αποκομίσει οικονομικά οφέλη από την συνεργασία της με τις Βαλκανικές χώρες. Δεύτερον, η επέκταση της Τουρκίας στην περιοχή των Βαλκανίων βοηθά την στρατηγική της για την ανάδειξη της χώρας σε δύναμη παγκόσμιου βεληνεκούς. Τρίτον, η συνεργασία με τα υπάρχοντα μουσουλμανικά στοιχεία στις Βαλκανικές χώρες συμβάλλει στην προσπάθεια του Ερντογάν να δημιουργήσει στενές σχέσεις με αυτά, απομακρύνοντας έτερες δυνάμεις από την περιοχή. Τέλος, η συνεργασία με τις Βαλκανικές χώρες βοηθά τον Ερντογάν να αντιμετωπίσει τον κύριο αντίπαλό του, τον Φετουλάχ Γκιουλέν αλλά και να υποστηρίξει τους συμμάχους του, δηλαδή τους εκπροσώπους του Πολιτικού Ισλάμ.

Ακτιβισμός στην εξωτερική πολιτική: Σκληρή και ήπια ισχύς

Η Τουρκία κατά την μεταψυχροπολεμική περίοδο, επανεξέτασε τις στρατηγικές της προτεραιότητες και ξεπέρασε τις δυαδικές αντιθέσεις της εποχής εκείνης. Πράγματι, ένα νέο πολυδιάστατο και ενεργητικό δόγμα εξωτερικής πολιτικής αποτελεί το σημαντικότερο πλεονέκτημα της Τουρκίας ως αναπτυσσόμενη χώρα. Σήμερα, η Τουρκία έχει δεσμευτεί να συμβάλει σε μια νέα διεθνή τάξη που θα είναι πιο αντιπροσωπευτική της τρέχουσας κατανομής των δυνατοτήτων της σε ολόκληρο τον κόσμο (Oguzlu T., 2013).

Είναι προφανές ότι, η στρατιωτική δύναμη από μόνη της δεν αρκεί για μια αποτελεσματική πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική που θα έχει αντίκτυπο στην παγκόσμια διακυβέρνηση. Θα πρέπει να συμπληρωθεί με την “ήπια ισχύ”. Ως εκ τούτου, ως ισχυρός παράγοντας στην περιφερειακή πολιτική, η Τουρκία μέσω του ισλαμισμού και της οικονομίας, μπορεί να καλύψει το κενό που άφησαν οι χώρες της Δύσης στη λεγόμενη “πυριτιδαποθήκη της Ευρώπης” τα χρόνια που ακολούθησαν

τον Ψυχρό Πόλεμο. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιώντας τη διπλωματία της “ήπιας ισχύος” διεισδύει στο εσωτερικό της, σιγά-σιγά προσπαθώντας να κατακτήσει την εμπιστοσύνη της. Ουσιαστικά, χρησιμοποιεί “smart power” κάνοντας συνδυασμό της οικονομίας και της διπλωματίας της ήπιας ισχύος.

Από τα πρώτα χρόνια του 21^{ου} αιώνα στην Τουρκία, υπήρξαν αρκετές εσωτερικές και εξωτερικές μεταβολές που επηρέασαν θετικά την εμφάνιση της “ήπιας ισχύος”. Η τρέχουσα τάση για ανεξαρτοποίηση της εξωτερικής πολιτικής της δεν είναι νέα στην ιστορία της σύγχρονης Τουρκίας, αλλά ποτέ δεν ήταν τόσο συνεπής. Αυτό αποτελεί προϊόν της ανόδου του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ), στην εξουσία της Τουρκίας από το 2002 μέχρι σήμερα.

Το ΑΚΡ, διατηρώντας μια μετριοπαθή στάση, αποδυνάμωσε την κεμαλική δομή εξουσίας και καθιέρωσε τη δική του θέση, ενώ αναμόρφωσε την συνταγματική μεταρρύθμιση για τον εκδημοκρατισμό της χώρας και την ενίσχυση της οικονομίας στην εξωτερική πολιτική. Στο πλαίσιο αυτό ανέπτυξε οικονομικές και διπλωματικές σχέσεις με τις χώρες των Βαλκανίων, διεκδικώντας το ρόλο μιας πρότυπης χώρας για τις υπόλοιπες μουσουλμανικές ή μη χώρες, ως επιτυχημένο παράδειγμα σύνθεσης δημοκρατικών, φιλελεύθερων και συντηρητικών αξιών.

Υπό το πρίσμα αυτό η Τουρκία προβάλλει στο εξωτερικό την εικόνα της, ως ένα κοσμικό κράτος με μουσουλμανικό πληθυσμό, που χρησιμοποιεί ενεργά τα διπλωματικά κανάλια επικοινωνίας και θέτει ως προτεραιότητα τόσο την περιφερειακή όσο και την παγκόσμια ασφάλεια και σταθερότητα (Polat R.K&A.B, 2007). Στην περιοχή των Βαλκανίων η ΤΕΠ πλέον, είναι δυναμική, πολυεπίπεδη και υποστηριζόμενη από το σύνολο των παραγόντων ισχύος (στρατιωτικό, οικονομικό, τεχνολογικό, πολιτισμικό).

Ο ακτιβισμός της Τουρκίας στις περιοχές των Βαλκανίων με ήπιους τρόπους γίνεται όλο και περισσότερο φανερός με το να παρεμβαίνει (στην εκπαίδευση, τον πολιτισμό και την θρησκεία) με πρωτοβουλίες μη κρατικών δρώντων και με την άσκηση μη συμβατικών μορφών διπλωματίας. Την “αιχμή του δόρατος” της τουρκικής διπλωματίας στην βαλκανική περιοχή αποτελούν οι κάτωθι κρατικοί ή μη οργανισμοί και θρησκευτικές κοινότητες:

Τουρκικοί Κρατικοί ή Μη Οργανισμοί και Θρησκευτικές Κοινότητες.

Turkish International Cooperation and Development Agency

(ΤΙΚΑ).⁶² Δημόσιος οργανισμός που παρέχει βοήθεια και συνδρομή σε περιοχές και κοινότητες στις Βαλκανικές χώρες. Είναι ιδιαιτέρως ενεργή σε Αλβανία, Κόσσοβο, Βοσνία και Βόρεια Μακεδονία πλην της Βουλγαρίας και της Σλοβενίας,⁶³ με έμφαση στη χρηματοδότηση της ανακατασκευής οθωμανικών τεμενών, την ανάπτυξη υποδομών και την γεωργική ανάπτυξη. Μέσω της ΤΙΚΑ και της άοκνης δραστηριότητάς της, επιδιώκεται η προβολή της τουρκικής γλώσσας, η επίδειξη σημαίας και η αναβάθμιση της Τουρκικής παρουσίας σε κάθε γωνιά της περιοχής των Βαλκανίων. Η Άγκυρα με τον τρόπο αυτό, ευελπιστεί να κερδίσει την εμπιστοσύνη των λαών που επηρεάζει, και να εμπεδώσει στις τοπικές κοινωνίες την κεντρική ιδέα, ότι όλοι αποτελούν μέρος μίας κοινής οθωμανικής κληρονομιάς, στην οποία πρωτεύοντα ρόλο από πλευράς ηγεμονικής επιρροής θα έχει η Τουρκία.

Τμήμα Θρησκευτικών Υποθέσεων (Diyamet). Το ίδρυμα παρέχει θρησκευτικές και εκπαιδευτικές υπηρεσίες σύμφωνα με την κοσμική ιδεολογία της "Δημοκρατίας της Τουρκίας" και συνεργάζεται με τους Τούρκους που ζουν στο εξωτερικό. Ειδικότερα, το Τμήμα Θρησκευτικών Υποθέσεων, που ιδρύθηκε το 1924, υπάγεται στον Πρωθυπουργό και είναι αρμόδιο για θρησκευτικά θέματα που αφορούν τη σουνιτική πλειοψηφία. Είτε εργαλειακά προσλαμβανόμενο, είτε ως

---

⁶² Η ΤΙΚΑ Ιδρύθηκε το 1992 επί προεδρίας Özal, αποτελεί τμήμα του Υπουργείου Εξωτερικών και θεωρείται αντίδραση στη νέα παγκόσμια τάξη που δημιουργήθηκε μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Ειδικότερα, η ΤΙΚΑ ιδρύθηκε ως ενεργό μέσο εξωτερικής πολιτικής και αναπτυξιακής βοήθειας. Με την ίδρυση της ΤΙΚΑ η Τουρκία εκκίνησε την υλοποίηση σχεδίων σε διάφορους τομείς, όπως είναι οι κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές υποδομές για ομόριζους λαούς. Σήμερα η Τουρκική Υπηρεσία Συνεργασίας και Συντονισμού συμμετέχει σε διάφορες δραστηριότητες αναπτυξιακής συνεργασίας σε 150 χώρες μέσω των 62 γραφείων συντονισμού προγραμμάτων που βρίσκονται σε 60 χώρες σε 5 ηπείρους. Στην Ευρώπη δραστηριοποιείται στις εξής περιοχές: Γεωργία, Κύπρος, Ουκρανία με 2 παραρτήματα, Μολδαβία, Ρουμανία, Κόσσοβο, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Αλβανία, Σερβία, Βόρεια Μακεδονία, Μαυροβούνιο, Κροατία, Ουγγαρία.

⁶³ Σχηματική αναπαράσταση των γραφείων της ΤΙΚΑ στην περιοχή των Βαλκανίων όπως στο Παράρτημα «Η», Πίνακας Η1.

θεμελιώδης στόχος της νυν κυβέρνησης ΑΚΡ, το σουνιτικό Ισλάμ αποτελεί μία από τις σημαντικότερες πτυχές της “νέας Τουρκίας”.⁶⁴

Το Diyanet ασχολείται επίσης με την εκπαίδευση ιεροκηρύκων και θεωρητικών τού Ισλάμ μέσω υποτροφιών, την διοργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, την έκδοση βιβλίων, καθώς και την μετάφραση του Κορανίου σε άλλες γλώσσες. Μία ακόμα πρωτοβουλία του τμήματος είναι η αδελφοποίηση πόλεων με σκοπό την προώθηση της συνεργασίας μεταξύ μουφτήδων σε πόλεις των Βαλκανίων με μουφτήδες στην Τουρκία.

Η Τουρκία διεισδύει όλο και περισσότερο στα Βαλκάνια και μέσω της θρησκευτικής διπλωματίας.⁶⁵ Η ανέγερση τεμένων είναι η πιο ορατή εκδήλωση του τουρκικού πολιτιστικού και θρησκευτικού αποτυπώματος στο Βαλκανικό έδαφος, αποτελώντας σκέλος μίας ευρύτερης στρατηγικής επιρροής, από το εμπόριο μέχρι την άμυνα, που στοχεύει στην ενίσχυση του τουρκικού κύρους διεθνώς. Το ίδρυμα Diyanet έχει ανοίξει πολλές υπηρεσίες συμβούλων/συμβουλευτικών υπηρεσιών και γραφείων σε διάφορες βαλκανικές χώρες.⁶⁶ Επίσης μέσου του ιδρύματος, ένας μεγάλος αριθμός υποτροφιών χορηγείται κάθε χρόνο σε νέους των Βαλκανίων για σπουδές στην Τουρκία.

---

⁶⁴ Το ίδρυμα Diyanet συνεργάζεται με το ΤΙΚΑ και το τουρκικό Υπουργείο Πολιτισμού για την αποκατάσταση τζαμιών. Ασχολείται επίσης με την κατάρτιση ιεροκηρύκων και θεωρητικών ισλαμιστών μέσω υποτροφιών, την οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, την έκδοση βιβλίων και τη μετάφραση του Κορανίου σε άλλες γλώσσες. Διοργανώνει επίσης περιφερειακά συνέδρια και συμβούλια. Το προσωπικό του είναι περίπου 100.000 και ο προϋπολογισμός μεγαλύτερος από πολλών υπουργείων.

⁶⁵ Παράδειγμα θρησκευτικής διπλωματίας είναι ότι η Diyanet ανέλαβε τη διοργάνωση του “χατζ” του ετήσιου προσκυνήματος των μουσουλμάνων στη Μέκκα για τις χώρες στις οποίες δεν υπάρχει κεντρικό επίσημο έργο για τη διοργάνωση του “χατζ”, όπως στις βαλκανικές χώρες όπου το προσκύνημα δεν οργανώνεται κεντρικά, είτε το Ισλάμ είναι η κυρίαρχη θρησκεία ή οι μουσουλμάνοι αποτελούν μειοψηφία. Στην έκδοση του Diyanet για τον στρατηγικό σχεδιασμό των ετών 2019-2023, η διοργάνωση του “χατζ” αναφέρεται, συγκεκριμένα, ως μια ισχυρή πλευρά του οργανισμού καθώς προσφέρει δυνατότητα επαφής με ευρύτερες μάζες (Diyanet Stratejik Plan 2019-2023, 2020, p. 24)

⁶⁶ Σχηματική αναπαράσταση των γραφείων του τμήματος Diyanet στην περιοχή των Βαλκανίων όπως στο Παράρτημα «Η», Πίνακας Η2.

Ίδρυμα Maarif. Το ίδρυμα αυτό ιδρύθηκε από την τουρκική κυβέρνηση για να αναλάβει τη διαχείριση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων που διευθύνονταν από το κίνημα Γκιουλέν εκτός Τουρκίας και ελέγχει σχολεία σε διάφορες περιοχές της Βαλκανικής. Μέχρι το 2013 το κίνημα Γκιουλέν ίδρυσε σχολεία, κολλέγια και πανεπιστήμια και συνεργάστηκε στενά με την τουρκική κυβέρνηση, κομίζοντας σημαντικά οφέλη και για τις δύο πλευρές.⁶⁷ Η τακτική του κινήματος συνοψιζόταν στη δημιουργία φιλοτουρκικών ελίτ στις περιοχές δραστηριοποίησής του, καθώς και στην αντίστοιχη εξάπλωση της τουρκικής κουλτούρας.

Η παρουσία των σχολείων αυτών στις βαλκανικές χώρες ήταν εμβληματική, καθώς ουσιαστικά αποτέλεσε την πρώτη χρονολογικά απόπειρα διείσδυσης του τουρκικού κράτους στην μεταψυχροπολεμική περίοδο. Πολλοί οπαδοί του Γκιουλέν, εγκαταστάθηκαν στα Βαλκάνια από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, όταν η Άγκυρα δε διέθετε ακόμα συγκεκριμένη βαλκανική εξωτερική πολιτική, με τις περισσότερες χώρες της περιοχής να προσλαμβάνουν τη δράση του δικτύου Γκιουλέν⁶⁸ ως γέφυρα για την εμβάθυνση της σχέσης τους με το τουρκικό κράτος.

Η στρατηγική συμμαχία μεταξύ του κινήματος Γκιουλέν και του ΑΚΡ κλονίστηκε το Δεκέμβριο του 2013 και τερματίστηκε μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα εναντίον του Ερντογάν.⁶⁹ Η κρίση αυτή απέκτησε διεθνή διάσταση μέσω της μεταφοράς της στην περιοχή των Βαλκανίων με αποτέλεσμα το ήδη

---

⁶⁷ Στα τέλη του 20ου αιώνα, το κίνημα του Τούρκου ιμάμη Φετουλάχ Γκιουλέν (Fethullah Gulen), που ίδρυσε το κίνημα Γκιουλέν και έχει αναμειχθεί ενεργά στο κοινωνικό διάλογο για το μέλλον της Τουρκίας και του Ισλάμ στο σύγχρονο κόσμο, προέβη στην ίδρυση εκατοντάδων σχολείων ανά την υφήλιο, τα οποία είχαν ως στόχο την κατήχηση μίας μετριοπαθούς εκδοχής του Ισλάμ, καθώς και τη διάδοση της τουρκικής γλώσσας. Από το χώρο δράσης του κινήματος αυτού δε θα μπορούσε να απουσιάζουν τα Βαλκάνια, στα οποία λειτούργησαν τα τελευταία χρόνια δεκάδες τέτοια σχολεία. Σχηματική αναπαράσταση των Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων του Γκιουλέν στα Βαλκάνια όπως στο Παράρτημα «Η», Πίνακας Η3.

⁶⁸ Το δίκτυο των ιδρυμάτων του Γκιουλέν περιλάμβανε σχολεία, επιχειρηματικές ενώσεις, πλατφόρμες διαλόγου κ.τ.λ

⁶⁹ Το πραξικόπημα εναντίον του Ερντογάν έγινε στις 15 Ιουλίου 2016. Ο τούρκος πρόεδρος Ερντογάν κατέδειξε ως ενόρχηστρωτή της απόπειρας πραξικοπήματος τον ίδιο τον Φετουλάχ Γκιουλέν, χαρακτηρίζοντας παράλληλα την οργάνωσή του ως τρομοκρατική (FETO - Fethullahci Teror Orgutu).

αναπτυγμένο δίκτυο σχολείων και θεσμών στην περιοχή του Γκιουλέν να αποτελεί πλέον εμπόδιο στις ολοένα και αυξανόμενες εταιρικές σχέσεις Τουρκίας και Βαλκανίων.

Για την αντιμετώπιση της διαμορφωθείσας κατάστασης, η Άγκυρα δραστηριοποιήθηκε τάχιστα, ιδρύοντας το 2016 μία υβριδική ημικυβερνητική δομή διεθνούς εμβέλειας το ίδρυμα Maarif. Οι Σχολές Maarif, που πλέον ξεφυτρώνουν σαν τα μανιτάρια, έχουν την αποστολή να γίνουν το αντίβαρο των σχολών και των κολλεγίων που έχει ιδρύσει ο Γκιουλέν (Muhamed A., 2022). Σήμερα, το ίδρυμα Maarif διαθέτει 353 εκπαιδευτικά ιδρύματα και 40 φοιτητικές εστίες σε 67 χώρες, όπου φοιτούν 40.000 σπουδαστές (Liberal, 2021).

Πολιτιστικά Κέντρα Yunus Emre (YEE). Τα πολιτιστικά κέντρα που δραστηριοποιούνται σε αρκετές βαλκανικές χώρες λειτουργούν υπό την αιγίδα του Ινστιτούτου “Yunus Emre” με έδρα την Άγκυρα. Αντιπροσωπεύουν ένα από τα πιο ζωντανά τμήματα της πολιτιστικής επέκτασης του τουρκικού κράτους στις βαλκανικές χώρες. Συγκεκριμένα, τα κέντρα έπαιξαν ζωτικό ρόλο στην ανάπτυξη των πολιτιστικών σχέσεων μεταξύ της Τουρκίας και των Βαλκανίων στις αρχές του 20ου αιώνα. Οι δραστηριότητες του Ινστιτούτου “Yunus Emre” επικεντρώνονται στην εκμάθηση του πληθυσμού των Βαλκανίων της τουρκικής γλώσσας, του πολιτισμού και της ιστορίας της Τουρκίας.

Για την υλοποίηση αυτού του στόχου, το Ινστιτούτο οργανώνει πολυάριθμα μαθήματα για τη μελέτη της τουρκικής γλώσσας, διοργανώνει πολιτιστικές δραστηριότητες και επιστημονικά συνέδρια και δημοσιεύει διάφορες εκδόσεις που προωθούν την τουρκική γλώσσα, τον πολιτισμό και την ιστορία. Οι δραστηριότητες αυτού του έργου επικεντρώνονται επίσης στα γραφεία τουρκικής γλώσσας και λογοτεχνίας σε διάφορες βαλκανικές χώρες.⁷⁰

---

⁷⁰ Το όνομα του Ινστιτούτου προέρχεται από τον Τούρκο ποιητή του 13^{ου} αιώνα, Yunus Emre, ο οποίος ήταν ο πρώτος λογοτέχνης που χρησιμοποίησε στα έργα του τα παλαιά τουρκικά της Ανατολίας την πρόγονη γλώσσα των σύγχρονων τουρκικών. Αποτέλεσε τον ποιητή που επηρέασε σημαντικά την εξέλιξη της τουρκικής γλώσσας και κουλτούρας, όντας ο πρώτος που έγραψε στην, τότε, τουρκική καθομιλουμένη και όχι στα αραβικά ή στα περσικά. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ενώ, επί το πλείστο, λειτουργεί ένα παράρτημα ανά κράτος του εξωτερικού, στα Δυτικά Βαλκάνια τα παραρτήματα είναι περισσότερα, ανά κράτος. Στην Βοσνία-Ερζεγοβίνη και στο Κόσοβο υπάρχουν από

Τμήμα Προεδρίας για Τούρκους του Εξωτερικού και Συναφών Κοινοτήτων (Yurtdisi Turkler Baskanligi-YTB). Αυτός ο δημόσιος θεσμός που ιδρύθηκε το 2010, αποτελεί ένα από τα πιο κρίσιμα εργαλεία για την “ήπια ισχύ” της Τουρκίας στα Βαλκάνια. Εκτός των άλλων, έχει ως στόχο να υποστηρίζει και να βοηθά πολιτιστικές και κοινωνικές δραστηριότητες Τούρκων πολιτών που ζουν στο εξωτερικό, αλλοδαπών πολιτών τουρκικής καταγωγής και αδελφών κοινοτήτων που βρίσκονται σε διάφορες περιοχές, συμπεριλαμβανομένων των Βαλκανίων, όπως Αλβανοί, Βόσνιοι κ.λπ.

Επιπρόσθετα ο θεσμός αυτός επιβεβαιώνει τις αξίες της τουρκικής παράδοσης και πολιτισμού εκτός της χώρας όπως συμβαίνει και στην περιοχή της Βαλκανικής και παρέχει βοήθεια στους Τούρκους του εξωτερικού. Αποστολή του είναι η ενίσχυση των κοινωνικών, οικονομικών, πολιτιστικών και εκπαιδευτικών σχέσεων με τις “συναφείς και συνδεδεμένες κοινότητες”. Προστατεύει επίσης όλους τους Τούρκους εκτός των συνόρων της Τουρκίας από ενδεχόμενη πολιτιστική αφομοίωση.

Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ). Εκτός των προαναφερθέντων μέσων της τουρκικής “ήπιας ισχύος” σε διάφορες περιοχές των Βαλκανίων δραστηριοποιούνται, ανθρωπιστικές μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ) με έντονο ισλαμικό πρόσημο που αυξάνουν περαιτέρω την επιρροή της Τουρκίας. Οι οργανώσεις αυτές παρέχουν βοήθεια, όπως φάρμακα και τρόφιμα, και βοηθούν στην κατασκευή υποδομών και στη διανομή ανθρωπιστικής βοήθειας.⁷¹

Δεν πρέπει να παραλείψουμε να αναφέρουμε τις ΜΚΟ που συνδέονται στενά με το θρησκευτικό κίνημα με το όνομα “Nursi”, οι οποίες

---

3 παραρτήματα, 2 στην Αλβανία και από ένα σε Βόρεια Μακεδονία, Σερβία και Μαυροβούνιο (Yunus Emre Iskodra, 2024). Σχηματική αναπαράσταση των Πολιτισμικών Ιδρυμάτων “Yunus Emre” στα Βαλκάνια όπως στο Παράρτημα «Η», Πίνακας Η4.

⁷¹ Από τότε που ανέλαβε την εξουσία το ΑΚΡ έχει χαλαρώσει τους γραφειοκρατικούς περιορισμούς για αυτές τις ΜΚΟ, επιτρέποντάς τους να λαμβάνουν περισσότερες δωρεές και να επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους στο εξωτερικό. Πολλοί ανώτεροι αξιωματούχοι του ΑΚΡ, έχουν στενούς δεσμούς με ανθρωπιστικές οργανώσεις. Οι ηγέτες των ΜΚΟ βλέπουν τους εαυτούς τους ως βασικούς παράγοντες της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Συχνά επικαλούνται την ευθύνη της Τουρκίας για τα πρώην οθωμανικά εδάφη και τον ρόλο της ως ηγέτη του ισλαμικού πολιτισμού.

ασχολούνται με την επεξήγηση και μετάφραση βιβλίων του γνωστού μελετητή Said Nursi σε βαλκανικές γλώσσες, τα οποία διανέμονται μεταξύ των πληθυσμών (Muhamed A., 2022).

Δήμοι. Ταυτόχρονα, με τις άλλες δραστηριότητες των μη κυβερνητικών οργανώσεων τουρκικής προέλευσης, παρατηρούμε και ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ τουρκικών και βαλκανικών δήμων μέσω αδελφοποίησης και οργάνωσης διαφόρων πολιτιστικών εκδηλώσεων σε ορισμένες πόλεις των Βαλκανίων, με αμοιβαία οργάνωση κοινωνικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων (Muhamed A., 2022).

Οικονομική Ισχύς. Η οικονομική ισχύς αποτελεί την βάση και απαραίτητη προϋπόθεση για τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη της στρατιωτικής ισχύος. Ενισχύει την πολιτική ικανότητα μιας χώρας και της επιτρέπει να διατηρεί και να διασφαλίζει τα εθνικά της συμφέροντα σε πλήρη αλληλεξάρτηση με την πολιτική ισχύ. Προκύπτει από τους οικονομικούς πόρους του κράτους, την εκμετάλλευσή τους, την ικανότητά του να παράγει και να προωθεί προϊόντα καθώς και την ικανότητα κατεύθυνσης της παραγωγής αυτής προς επίτευξη στόχων.

Μετά από μια δεκαετία (1998-2008) χρηματοδοτικής στήριξης από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), η Τουρκία μπόρεσε να βασιστεί στις δικές της δυνατότητες χωρίς εξωτερική χρηματοδότηση, χάρη στις πολιτικές και τα μέτρα που έλαβαν οι τουρκικές κυβερνήσεις σε συνεργασία με το ΔΝΤ (Λυγερός Σ. & Μελάς Κ., 2013, σ. 475). Το 2011 το ΑΚΡ, ακολουθώντας πλήρως το πρόγραμμα του ΔΝΤ, κατάφερε να ανεβάσει την Τουρκία στην 16η θέση του G20 καθιστώντας την πλέον μια ταχέως αναπτυσσόμενη οικονομική δύναμη ενώ σήμερα κατατάσσεται 19^η κατά μέγεθος οικονομία διεθνώς. Συγκαταλέγεται μεταξύ των χωρών μελών του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) που αναπτύχθηκαν ταχύτερα κατά την 20ετία 2000-2021, σημειώνοντας μέσο ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης κατά κεφαλή εισοδήματος 6%.

Το 2022 η ανάπτυξη της βασίστηκε σε δύο παράγοντες. Στις εξαγωγές, κυρίως προς την ευρωπαϊκή αγορά που αποτελεί τον μεγαλύτερο εμπορικό εταίρο (τ/εξαγωγές αυξήθηκαν κατά 13% σε σύγκριση με το 2021 με το 40% των τ/εξαγωγών

να κατευθύνεται στην ΕΕ)⁷² και στην αύξηση των δαπανών διαρκών καταναλωτικών αγαθών. Το ΑΕΠ της Τουρκίας, το 2022, ανήλθε σε 905 δισ. δολάρια σημειώνοντας μέσο ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης κατά 6%⁷³ (Πρεσβείας της Ελλάδας στην Άγκυρα, 2023).

Αναφορικά με τις εκροές των τουρκικών επενδυτικών κεφαλαίων, σημαντικότεροι προορισμοί για την περιοχή των Βαλκανίων το 2022, αποτέλεσαν η Βόρεια Μακεδονία (0,53 εκατ. δολάρια) ευρισκόμενη στην 8^η θέση, η Ρουμανία (0,45 εκατ. δολάρια) στην 10^η θέση και το Μαυροβούνιο (0.3 εκατ. δολάρια) στην 16^η θέση. Η Χώρα μας βρίσκεται στην 9^η θέση με εισροή κεφαλαίων ύψους 52 εκατ. δολαρίων έναντι 11 εκατ. δολαρίων το 2021.⁷⁴

Στρατιωτική Ισχύς. Οι Ένοπλες Δυνάμεις (ΕΔ) στην Τουρκία αποτελούν τον κύριο φορέα της επίσημης ιδεολογίας του “κεμαλισμού”, τον οποίο προωθούν σε συνταύτιση με όλα τα τουρκικά ιδρύματα παραγωγής σκέψης ως πολιτική ιδεολογία. Η αμφίδρομη σχέση “Ένοπλες Δυνάμεις - πολιτική ιδεολογία” έχει ως απώτερο σκοπό την νομιμοποίηση της εξουσίας του στρατού κατά το πλείστον της πολιτικής, κοινωνικής, πνευματικής και πολιτικής ζωής της χώρας προσδίδοντας ουσιαστικά στις ΕΔ «το ρόλο του προστάτη» (Μηνάγιας Χ., 2010, σ. 123).

Για το 2024 η Τουρκία κατατάσσεται 8^η μεταξύ 145 χωρών που εξετάζονται με βάση την τρέχουσα διαθέσιμη ισχύ πυρός ενώ στην περιοχή των Βαλκανίων κατατάσσεται 1^η και ακολουθεί η Χώρα μας⁷⁵ μεταξύ των υπολοίπων κρατών της περιοχής. Η Άγκυρα δίδοντας έμφαση στην αμυντική διπλωματία, προωθεί και ενισχύει την αναβάθμιση της στρατιωτικής συνεργασίας με το πλείστο των Βαλκανικών κρατών στο πλαίσιο της νεο-οθωμανικής Τουρκίας.

Για την Τουρκία, τα Βαλκάνια αντιπροσωπεύουν μια φιλική “μικρή Ευρώπη”, αποτελώντας την απαραίτητη πύλη προς τις αγορές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και μια

---

⁷² Αναλυτικότερα όπως Παράρτημα «Θ», Διαγράμματα Θ1&Θ2: Χώρες Προορισμού Τούρκικων Εξαγωγών.

⁷³ Αναλυτικότερα όπως Παράρτημα «Θ», Διαγράμματα Θ3&Θ4: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) Τουρκίας.

⁷⁴ Αναλυτικότερα όπως Παράρτημα «Θ», Διάγραμμα Θ5: Χώρες Προορισμού Τούρκικων πενδύσεων στο Εξωτερικό.

⁷⁵ Αναλυτικότερα όπως Παράρτημα «Θ», Διάγραμμα Θ6: Κατάταξη Στρατιωτικής Ισχύος με βάση τη διαθέσιμη ισχύ πυρός.

περιοχή πολιτιστικής διείσδυσης και στρατιωτικής αλληλεπίδρασης (Χρήστου Δ., 2023). Η στρατιωτική πτυχή της διείσδυσης που επιδιώκει η τουρκική πλευρά περιγράφεται ως εξίσου σημαντική με άλλες πτυχές, όπως η οικονομική, η πολιτιστική και η ανθρωπιστική.⁷⁶

Διμερείς Σχέσεις Τουρκίας - Βαλκανικών Χωρών

«Το οθωμανικό υπόλειμμα, που συνίσταται στις μουσουλμανικές κοινότητες των Βαλκανίων, αποτελεί παράγοντα με θεμελιώδη επιρροή στη βαλκανική πολιτική της Τουρκίας»

Αχμέτ Νταβούτογλου, «Το Στρατηγικό Βάθος σελ. 158»

Γενικά

Τα Βαλκάνια αποτελούν προτεραιότητα για την Τουρκία όχι μόνο από πολιτική, οικονομική και γεωγραφική άποψη, αλλά και εξαιτίας των ιστορικών και πολιτιστικών δεσμών της με την περιοχή. Διαδραματίζουν τον γεωγραφικό σύνδεσμο μεταξύ Τουρκίας και Ευρώπης και είναι μια πολύ σημαντική περιοχή λόγω της ιδιαίτερης θέσης της στις ιστορικές διαδικασίες που διαμόρφωσαν το τουρκικό έθνος και των μελλοντικών δυνατοτήτων της Τουρκίας στους στόχους της περιφερειακής ολοκλήρωσης και της πιθανής ένταξης της στην ΕΕ.

Ο πολιτικός διάλογος υψηλού επιπέδου, η ασφάλεια για όλους, η πλήρης οικονομική ολοκλήρωση και η διατήρηση πολυεθνικών, πολυπολιτισμικών και πολυθρησκευτικών κοινωνικών δομών στην περιοχή αποτελούν τους τέσσερις βασικούς πυλώνες της βαλκανικής πολιτικής της Τουρκίας, η οποία διαμορφώνεται από τις αρχές της "περιφερειακής ιδιοκτησίας" και της "συμμετοχικότητας".

---

⁷⁶ Ενδεικτικά η τουρκική πλευρά έχει ήδη αναπτύξει στρατεύματα στην Αλβανία από το 1990 -1991 και την αλλαγή του καθεστώτος στα Τίρανα. Με βάση μια διμερή συμφωνία που υπογράφηκε το 1992, η Τουρκία ανέλαβε τον εκσυγχρονισμό των αλβανικών ενόπλων δυνάμεων καθώς και την εκπαίδευση των Αλβανών αξιωματικών. Η Άγκυρα βοήθησε, επίσης, στην ανοικοδόμηση του Ναυστάθμου του Pasha Liman (Πασαλιμανιού) ο οποίος βρίσκεται στον Κόλπο του Αυλώνα στην Αδριατική Θάλασσα, ναύσταθμο στον οποίο έχει έκτοτε πρόσβαση το τουρκικό Πολεμικό Ναυτικό. Επιδιώκοντας να ενισχύσει περαιτέρω την στρατιωτική της παρουσία στα Βαλκάνια, η Τουρκία συμμετέχει στις ειρηνευτικές αποστολές του NATO στο Κοσσυφοπέδιο και στην Βοσνία -Ερζεγοβίνη και έως σήμερα διατηρεί δυνάμεις για να εξυπηρετήσει τους σκοπούς των νατοϊκών αποστολών στις χώρες αυτές (Κέντρο Διεθνών Στρατηγικών Αναλύσεων - ΚΕΔΙΣΑ, 2019).

Τουτέστιν μεθερμηνευόμενων καθίσταται προφανές ότι, η Τουρκία αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στις διμερείς σχέσεις της με τις βαλκανικές χώρες και μέσου αυτών προσπαθεί να διατηρήσει και να αυξήσει, στο πλαίσιο του δυνατού, την επιρροή της στη περιοχή. Οι σχέσεις αυτές βασίζονται στις αρχές της ανεξαρτησίας, της κυριαρχίας, του σεβασμού της εδαφικής ακεραιότητας και της μη ανάμειξης στις εσωτερικές υποθέσεις, οι οποίες αναπτύσσονται περαιτέρω με βάση τους ιστορικούς δεσμούς και την αρχή της καλής γειτονίας μεταξύ Τουρκίας και Βαλκανικών κρατών (Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκίας, 2024).

Σκιαγράφηση Διμερών Σχέσεων

Αλβανία.

Γενικά. Κατά την μεταψυχροπολεμική περίοδο η Τουρκία διαμέσου της Αλβανίας επιδιώκει να διεισδύσει πολιτικά και οικονομικά στα Βαλκάνια. Μεταξύ τους, το 1992 υπογράφηκε "Συμφωνία φιλίας και συνεργασίας".⁷⁷ Η αμοιβαία φιλία, και η αλληλεγγύη αποτελούν γενικά χαρακτηριστικά των διμερών σχέσεων μεταξύ τους. Οι επισκέψεις και οι επαφές υψηλού επιπέδου μεταξύ Τουρκίας-Αλβανίας πραγματοποιούνται τακτικά.

Η αλβανοτουρκική προσέγγιση μπορεί να εξηγηθεί εξαιτίας κοινών θέσεων που υφίστανται σε θέματα που αφορούν την ανάπτυξη των Βαλκανίων, όπως η κοινή θέση για το Κοσσυφοπέδιο,⁷⁸ οι ιστορικές συγκρούσεις με την Ελλάδα και τη Σερβία και οι θρησκευτικοί δεσμοί μεταξύ των δύο μουσουλμανικών κρατών.

Οικονομική - Στρατιωτική Συνεργασία. Η Τουρκία αποτελεί έναν από τους σημαντικούς εμπορικούς εταίρους της Αλβανίας. Με τη συμφωνία ελεύθερου εμπορίου μεταξύ Αλβανίας-Τουρκίας, οι τουρκικές επενδύσεις παρουσίασαν

---

⁷⁷ Η Συμφωνία που υπογράφηκε μεταξύ του Υπουργείου Παιδείας και του Υπουργείου Εμπορίου προέβλεπε και εξακολουθεί να προβλέπει ακόμη και σήμερα, υποτροφίες για την εκπαίδευση Αλβανών σε τουρκικές στρατιωτικές σχολές και στενές οικονομικές σχέσεις.

⁷⁸ Η Άγκυρα υποστηρίζει την παρουσία τουλάχιστον 60.000 τουρκόφωνων μειονοτήτων στο Κοσσυφοπέδιο μέσω της Τουρκικής Δημοκρατικής Ένωσης Κοσσυφοπέδιου, η οποία σκοπεύει στην αναγνώριση της τουρκικής γλώσσας ως τρίτης επίσημης γλώσσας στη περιοχή.

σημαντική πρόοδο ⁷⁹ με την σημερινή τους αξία να ανέρχεται στο 1,5 δισ. ευρώ υλοποιώντας προγράμματα οικονομικής, στρατιωτικής και πολιτιστικής συνεργασίας.

Η συνεργασία στον στρατιωτικό τομέα ενισχύθηκε ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια μετά την ένταξη της Αλβανίας στο ΝΑΤΟ. Έτσι το τουρκικό ναυτικό απέκτησε δικαιώματα ελλιμενισμού στη βάση του Αυλώνα, δημιουργήθηκε ναυτική βάση στο Πόρτο Παλέρμο μεταξύ Αγίων Σαράντα και Χειμάρας και ιδρύθηκε βάση ραντάρ στην περιοχή της Κορυτσάς ⁸⁰ (Μπατρακούλης Θ., 2019).

Πλέον των ανωτέρω αξιολογείται ότι, η τουρκική κυβέρνηση υποστηρίζει οικονομικά τις ακραίες εθνικιστικές δυνάμεις στην Αλβανία μέσω τουρκικών εταιρειών που δραστηριοποιούνται στην περιοχή με απώτερο σκοπό την Ελλάδα (Τσάμηδες και Τσάμικο ζήτημα, Ερυθρόμαυρη Συμμαχία).⁸¹

Εκπαίδευση - Πολιτισμός - Θρησκεία. Στον τομέα της εκπαίδευσης, οι Αλβανοί παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την τουρκική γλώσσα και το τουρκικό κράτος. Εξαιτίας των ιστορικών σχέσεων, η αλβανική και η τουρκική γλώσσα

---

⁷⁹ Ενδεικτικά τουρκική εταιρεία συμμετείχε στην κατασκευή της οδού Τιράνων - Πρίστινας, αποκτήθηκε ο έλεγχος της κρατικής αλβανικής εταιρείας τηλεπικοινωνιών ALBTETE-COM και εξαγοράστηκε η τράπεζα BKT από τον τουρκικό όμιλο CALIK (Δουδούμης Γ., 2010, σσ. 171-172).

⁸⁰ Στον τομέα της άμυνας η συνεργασία Τουρκίας – Αλβανίας καθίστατο πολυσχιδής παρέχοντας σημαντική οικονομική ενίσχυση στις Αλβανικές Ένοπλες Δυνάμεις της τάξεως των 16,5 εκατ. δολαρίων (Capital.gr, 2020). Τα χρήματα αυτά χρησιμοποιούνται αφενός για την υποστήριξη σε θέματα Διοικητικής Μέριμνας και αφετέρου για την εκπαίδευση των στελεχών των ΕΔ της Αλβανίας από τουρκικά στελέχη. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι μεταξύ των δύο χωρών από το 1998 έχουν υπογραφεί 26 στρατιωτικές συμφωνίες (Ναυτεμπορική, 2020). Στο πλαίσιο αυτό η Τουρκία αρχικά στράφηκε ως προς την ανασυγκρότηση των αλβανικών ενόπλων δυνάμεων και την ανάπτυξη μιας στοιχειώδους αμυντικής υποδομής στην Αλβανία. Η τουρκική αναπτυξιακή συμβολή στις αλβανικές αμυντικές υποδομές υπήρξε διαρκής δια της προσφοράς στρατιωτικής τεχνογνωσίας αλλά και προμήθειας στρατιωτικού υλικού στις αλβανικές ένοπλες δυνάμεις (Δουδούμης Γ., 2010, σ. 172). Η Τουρκία στο πλαίσιο αυτό το τελευταίο χρονικό διάστημα προέβη στην προμήθεια Τουρκικών μη επανδρωμένων αεροσκαφών τα οποία μπορούν να φέρουν όπλα και τα οποία έχουν δοκιμαστεί επιτυχώς σε πολλές πολεμικές συγκρούσεις (Σοφοκλέους in, 2022)

⁸¹ Πρόκειται για μια ομάδα ακραίων Αλβανών εθνικιστών, οι οποίοι έχουν σαν όραμα τη δημιουργία της “Μεγάλης Αλβανίας”, που θα περιλαμβάνει εκτός των άλλων περιοχών και τη Νότια Ήπειρο (η οποία βρίσκεται στην ελληνική επικράτεια) και ίσως και νοτιότερες από αυτή περιοχές.

έχουν περισσότερες από 3.000 κοινές λέξεις ενώ το Τουρκικό Πολιτιστικό Κέντρο Τιράνων,⁸² προσφέρει μαθήματα τουρκικής γλώσσας και φιλοξενεί διάφορες πολιτιστικές δραστηριότητες.⁸³

Η Τουρκική επιρροή των μουσουλμάνων της Αλβανίας υλοποιείται με την χρηματοδότηση σχολείων και τζαμιών.⁸⁴ Η πολιτιστική και εκπαιδευτική συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών επιτυγχάνεται μέσω ενός δικτύου οργανώσεων κατευθυνόμενο από την ΤΙΚΑ, με σκοπό την προώθηση της τουρκικής γλώσσας.⁸⁵ Έως σήμερα, υπάρχουν 14 σχολικά συγκροτήματα καθώς και σχολεία του ιδρύματος

---

⁸² Το Πολιτιστικό Κέντρο Τιράνων (Yunus Emre Tiran) εγκαινιάστηκε κατά την επίσκεψη του Τούρκου Προέδρου Αμπντουλάχ Γκιούλ (Πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας 2007-2014) τον Δεκέμβριο του 2009.

⁸³ Το 2012 άνοιξε στη Σκόδρα το Τουρκικό Πολιτιστικό Κέντρο (Shkodra/İşkodra Yunus Emre) (Yunus Emre Iskodra, 2024).

⁸⁴ Το τέμενος "Namazgar" στα Τίρανα, την πρωτεύουσα της Αλβανίας, είναι το μεγαλύτερο μουσουλμανικό τέμενος στα Βαλκάνια (20.000 m²), που βρίσκεται στην καρδιά της αλβανικής πρωτεύουσας, δίπλα στο αλβανικό κοινοβούλιο.

⁸⁵ Από το 2009 λειτουργεί ένα ισλαμικό θρησκευτικό σχολείο στην Κορυτσά δυναμικότητας 500 μαθητών το οποίο διευθύνεται και χρηματοδοτείται από τον τουρκικό εκπαιδευτικό όμιλο SEMA (σημαίνει "νυφική νύχτα" ή "νύχτα της ένωσης") ενώ μικρότερα θρησκευτικά σχολεία λειτουργούν επίσης στα Τίρανα και σε άλλες αλβανικές πόλεις. Το 2016, η ΤΙΚΑ εγκαινίασε στα Τίρανα ένα κτίριο που στεγάζει το "Ακαδημαϊκό Βιβλίο", το οποίο φιλοξενεί έργα Αλβανών και ξένων μουσουλμάνων επιστημόνων και ερευνητών. Επιπροσθέτως το 2016 εγκαινιάστηκε στα Τίρανα η αίθουσα συνεδρίων της βιβλιοθήκης της Σχολής Ξένων Γλωσσών του Πανεπιστημίου των Τιράνων με την ανακαίνιση της βιβλιοθήκης να πραγματοποιείται με την υποστήριξη της "ΤΙΚΑ" και με υποτροφίες που παρέχει η τουρκική κυβέρνηση σε Αλβανούς φοιτητές που θέλουν να σπουδάσουν στην Τουρκία. Στην εν λόγω σχολή περιλαμβάνεται και τμήμα εκμάθησης της τουρκικής γλώσσας.

“Τουργκούτ Οζάλ”.⁸⁶ Επίσης η ΤΙΚΑ επικεντρώνεται στην αναστήλωση ιστορικών και πολιτισμικών μνημείων και Οθωμανικών τζαμιών ⁸⁷ (ΤΙΚΑ, 2024).

Συμπερασματικά μέσω των επενδύσεων στον τομέα της εκπαίδευσης, η Τουρκία επιδιώκει να κυριαρχήσει στην ισλαμική κοινότητα της Αλβανίας και να συμβάλει στη διάδοση του Ισλάμ. Το 2013, σε αίτημά της προς την αλβανική κυβέρνηση, αιτήθηκε την αφαίρεση αποσπασμάτων από τα σχολικά εγχειρίδια που περιγράφουν την περίοδο κατοχής του αλβανικού εδάφους από την Οθωμανική Αυτοκρατορία γεγονός που προκάλεσε την άμεση αντίδραση μέρος του πληθυσμού της Αλβανίας. ⁸⁸

Βοσνία-Ερζεγοβίνη (B&E).

Γενικά. Στη B&E, η Τουρκία επιδιώκει να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο, εμφανιζόμενη ως εκπρόσωπος του μουσουλμανικού στοιχείου στοχεύοντας

---

⁸⁶ Το σχολικό συγκρότημα "Turgut Ozal Education" στα Τίρανα είναι ένα από τα μεγαλύτερα ιδιωτικά ιδρύματα στην Αλβανία. Αποτελείται από δημοτικό, γυμνάσιο και λύκειο μαζί με πολλές κοινόχρηστες λειτουργίες, όπως εστιατόριο, χώρους αθλητισμού και αίθουσες εκδηλώσεων. Τα σχολεία του Ιδρύματος "Turgut Ozal" αριθμούν πάνω από 3.000 μαθητές. Το εκπαιδευτικό προσωπικό ανέρχεται περί τα 300 άτομα και αποτελείται κατά 70% από Αλβανούς και 30% από Τούρκους. Τα μαθήματα διεξάγονται στην αλβανική και αγγλική γλώσσα ενώ υφίσταται και ενισχυμένο πρόγραμμα διδασκαλίας της τουρκικής. Οι απόφοιτοί τους δύνανται να συνεχίσουν τις σπουδές τους σε πανεπιστήμια τόσο της Τουρκίας όσο και της Αλβανίας (Κτίριο Εκδόσεις, 2024).

⁸⁷ Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του Ερντογάν κατά την ομιλία του στην τελετή των εγκαινίων του τζαμιού Εθεμ Μπέη όπου ανέφερε ότι, η Τουρκία δίδει ιδιαίτερη σημασία στην υποστήριξη της ανάπτυξης της Αλβανίας καθώς και στην αναβίωση μνημείων που αποτελούν μέρος της πολιτιστικής της κληρονομιάς, «Σε αυτό το πλαίσιο, έχουμε υλοποιήσει 546 έργα μέσω της ΤΙΚΑ από το 1996». Η "ΤΙΚΑ" στην προσπάθεια αυτή το 2014, χρηματοδότησε με 5 εκατομμύρια ευρώ την ανακαίνιση του εσωτερικού χώρου του παλαιότερου μουσουλμανικού τεμένους της Κορυτσάς, ενώ τον Φεβρουάριο του 2015, ολοκληρώθηκε με χρηματοδότηση της η κατασκευή τεμένους στην πόλη της Σκόδρα, το οποίο θα εξυπηρετεί τους περίπου 5.300 πιστούς μουσουλμάνους που κατοικούν στην πόλη (Μάξης Ι., 2014).

⁸⁸ Αλβανοί συγγραφείς, δημοσιογράφοι και ιστορικοί προς διαμαρτυρία στο γεγονός αυτό, υπέγραψαν έγγραφο που αντιτίθετο στην αναθέωση των αλβανικών σχολικών βιβλίων από Τούρκους εμπειρογνώμονες, χαρακτηρίζοντας την κίνηση αυτή από τουρκικής πλευράς ως "πολιτιστική επίθεση που πλήττει τη ραχοκοκαλιά του αλβανικού έθνους" και "απαράδεκτη προσβολή του αλβανικού λαού για το μέλλον και την ταυτότητά του" (ΤΑ ΝΕΑ, 2024).

στην ισλαμοτουρκοποίηση της.⁸⁹ Οι μουσουλμάνοι αποτελώντας το 44% του πληθυσμού της Β&Ε, διαδραματίζουν το “πολιορκητικό κριό” της τουρκικής πολιτικής διείσδυσης στα Βαλκάνια.

Για την Τουρκία, η περιοχή εξακολουθεί να κατέχει θέση ενός πολιτικού, οικονομικού και πολιτιστικού “προκεχωρημένου φυλακίου” που εκτείνεται στην καρδιά της Κεντρικής Ευρώπης. Εκμεταλλευόμενη τους Βόσνιους μουσουλμάνους, την πολιτική τους αστάθεια και την οικονομική τους δυσπραγία, η Τουρκία κατάφερε να ασκήσει σημαντική επιρροή.⁹⁰

Οι αμοιβαίες επισκέψεις υψηλού επιπέδου μεταξύ των δύο χωρών σε διμερές ή περιφερειακό πλαίσιο είναι συνεχής.⁹¹ Τα τελευταία χρόνια η Τουρκία διαδραματίζει καταλυτικό ρόλο στην ανάπτυξη της περιοχής επικεντρωμένη στην επίλυση της σύγκρουσης μεταξύ των τριών εθνοτικών ομάδων που απαρτίζουν την περιοχή καθώς και στην προώθηση των απαραίτητων μεταρρυθμίσεων για την λειτουργία του κεντρικού κράτους.

Οικονομική - Στρατιωτική Συνεργασία. Η Τουρκία αποτελεί τον τέταρτο μεγαλύτερο επενδυτή στην Β&Ε μετά την Αυστρία, τη Σλοβενία και τη

---

⁸⁹ Προς υποστήριξη της Στρατηγικής της, υποστήριξε μια αδιαίρετη Β&Ε υπό μουσουλμανική κυριαρχία, τροφοδοτώντας περαιτέρω τον εμφύλιο πόλεμο στην περιοχή.

⁹⁰ Η Τουρκία στα πλαίσια συμμετοχής της στο NATO εξαρχής κατέστησε σαφές ότι, υποστήριζε τη στρατιωτική επέμβαση κατά των Σέρβων και ότι ήταν πρόθυμη να συμβάλει σε κάθε είδους επέμβαση. Στο πλαίσιο αυτό παρείχε στρατιωτική υποστήριξη κατά την ανάπτυξη στρατευμάτων στο πλαίσιο της Ειρηνευτικής Δύναμης του ΟΗΕ (UNPROFOR). Μετά τη λήξη του πολέμου, το NATO προχώρησε στη σύναψη αμυντικών συμφωνιών και από το 1996, εκπαίδευσε αξιωματικούς και στρατιώτες του νεοσύστατου βόσνιακού στρατού στην Τουρκία (Αρσονιάδης Β., 2018, σ. 132).

⁹¹ Σημαντική θεωρείται η επίσκεψη τον Μάιο του 2016, του τότε Πρωθυπουργού της Τουρκίας, Αχμέτ Νταβούτογλου, ο οποίος παρέστη στα εγκαίνια του τζαμιού “Φερχάτ Πασά”. Το υπόψη τέμενος κτίστηκε στην περιοχή το 1579 από τους Οθωμανούς. Το τζαμί του 16^{ου} αιώνα είναι υπό την προστασία της Unesco και θεωρείται εξαιρετικό παράδειγμα οθωμανικής αρχιτεκτονικής. Το τέμενος “Φερχάτ Πασά” στη Μπάνια Λούκα θεωρείται αριστούργημα της οθωμανικής αρχιτεκτονικής. Χρειάστηκαν 14 χρόνια για να ανοικοδομηθεί, κυρίως χρησιμοποιώντας αυθεντικές πέτρες. Το τζαμί ανατινάχθηκε κατά το αποκορύφωμα του γιουγκοσλαβικού εμφυλίου πολέμου, όταν Βόσνιοι μουσουλμάνοι (Βόσνιοι), Κροάτες και άλλοι μη Σέρβοι εκδιώχθηκαν από τα σπίτια τους σε μια τακτική γνωστή ως εθνοκάθαρση (BBC NEWS, 2016).

Γερμανία (Foreign Investment of B&E, 2024). Η στρατηγική εισχώρηση της στη περιοχή, αποδίδει εξαιρετικά αποτελέσματα σύμφωνα με δημοσκόπηση που διεξήγαγε το Διεθνές Ινστιτούτο (International Republican Institute-IRI) το 2017 όπου διαπιστώθηκε η θετική αντιλήψη των πολιτών της Β&Ε για την Τουρκία ⁹² (IRI., 2017).

Ο πόλεμος στην Β&Ε συνέπεσε με την προεδρία της Τουρκίας στον Οργανισμό Ισλαμικής Διάσκεψης και στο Συμβούλιο της Ευρώπης. Η Τουρκία καθόλη τη διάρκεια της βοσνιακής κρίσης, έλαβε θέση υπέρ της ανάληψης στρατιωτικής δράσης εναντίον των Σέρβων, τονίζοντας επανειλημμένα πως θα συνεισφέρει σε οποιαδήποτε ειρηνευτική επιχείρηση. Συνάμα, προσπάθησε να κινητοποιήσει το σύνολο της ισλαμικής κοινής γνώμης υπέρ του αγώνα των μουσουλμάνων της Βοσνίας.⁹³

Εκπαίδευση - Πολιτισμός - Θρησκεία. Η Άγκυρα αναπτύσσει στην Β&Ε έντονη εκπαιδευτική, πολιτιστική και αναπτυξιακή δραστηριότητα.⁹⁴ Στον τομέα της εκπαίδευσης, υπάρχουν ιδρύματα ισλαμικών σπουδών όπως η Σχολή Ισλαμικών Επιστημών στο Σεράγεβο ⁹⁵ και το Πανεπιστήμιο "Bihac". Επιπρόσθετα έχουν ιδρυθεί

---

⁹² Σύμφωνα με τα στοιχεία της δημοσκόπησης περίπου το 26% των ερωτηθέντων πολιτών της Βοσνίας δήλωσαν ότι θεωρούν την Τουρκία ως τον μεγαλύτερο σύμμαχο της χώρας τους. Όσον αφορά την αναπτυξιακή βοήθεια, το 22% δήλωσε ότι η Τουρκία είναι ο μοναδικός μεγαλύτερος δωρητής στη χώρα, ποσοστό που αυξάνεται στο 38% μεταξύ των μουσουλμάνων Βόσνιων (IRI., 2017).

⁹³ Η Τουρκία κατέχοντας την προεδρία του Οργανισμού Ισλαμικής Διάσκεψης, ανέλαβε μια σειρά πρωτοβουλιών με στόχο την κινητοποίηση των μουσουλμανικών χωρών, την απομόνωση της Γιουγκοσλαβίας, την άσκηση πιέσεων στις ΗΠΑ για στρατιωτική επέμβαση υπέρ των Βόσνιων (Παπασωτηρίου Χ., 1994, σσ. 114,143) και τελικά την άρση του εμπάργκο όπλων που είχε σημαντικές επιπτώσεις στους Βόσνιους (Αρσονιάδης Β., 2018, σ. 132).

⁹⁴ Για την ενίσχυση της συνεργασίας στον πολιτιστικό τομέα μεταξύ των δύο χωρών πραγματοποιήθηκε τον Απρίλιο του 2017 συνάντηση του Τούρκου Υπουργού Πολιτισμού και Τουρισμού Nabi Avcı (2016-2017) με Βόσνιους αξιωματούχους για την περαιτέρω διεύρυνση των διμερών σχέσεων μεταξύ της Τουρκίας και της Βοσνίας, ιδίως στους τομείς του πολιτισμού και του τουρισμού (Yunus Emre Enstitüsü, 2017).

⁹⁵ Η Σχολή Ισλαμικών Επιστημών (Faculty of Islamic Sciences) αποτελεί το παλαιότερο και πιο φημισμένο ίδρυμα ισλαμικής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, το οποίο αρχικά λειτουργούσε με την ονομασία "Σχολή Ισλαμικής Θεολογίας" από το 1977.

με τουρκικά κεφάλαια το Διεθνές Πανεπιστήμιο του Σεράγεβο⁹⁶ και το Διεθνές Πανεπιστήμιο "Burch" τα οποία ελέγχονται από την Τουρκία.⁹⁷

Στη Β&Ε ασκείται πολιτιστική επιρροή μέσω της ΤΙΚΑ, η οποία επέτρεψε τη λειτουργία ενός θρησκευτικού οικοτροφείου στη Ζένιτσα το 2017.⁹⁸ Από το 1996, 14 σχολεία έχουν ιδρυθεί σε πόλεις της Βοσνίας με πρωτοβουλία και οικονομική υποστήριξη της τουρκικής εκπαιδευτικής οργάνωσης "Bosna Sema" παρέχοντας εκπαίδευση σε όλες τις βαθμίδες.⁹⁹ Αξίζει να σημειωθεί ότι, Τούρκοι εκπαιδευτικοί συμμετέχουν σε δημόσια σχολεία και εκπαιδευτικά ιδρύματα στην

---

⁹⁶ Το Διεθνές Πανεπιστήμιο του Σεράγεβο (International University of Serajevo) είναι ένα μη κερδοσκοπικό ανεξάρτητο ίδρυμα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Προσφέρει εκπαιδευτικά προγράμματα και στους τρεις κύκλους σπουδών καθώς και ειδικά προγράμματα επαγγελματικής ανάπτυξης. Χρηματοδοτείται από επιχειρηματίες που διατηρούν στενές σχέσεις με το τουρκικό κόμμα "AKP". Πρύτανης είναι ο Τούρκος καθηγητής Ahmet Yildirim. Το εν λόγω πανεπιστήμιο, έχει περίπου 2.000 εγγεγραμμένους φοιτητές, ενώ στις νέες του εγκαταστάσεις δύναται να φιλοξενήσει περισσότερους από 5.000 σπουδαστές (International University of Serajevo, 2024).

⁹⁷ Οι περισσότερες από τις οικονομικές ανάγκες των παραπάνω ιδρυμάτων καλύπτονται από την "ΤΙΚΑ", η οποία παρέχει επίσης υποτροφίες σε μουσουλμάνους Βόσνιους φοιτητές.

⁹⁸ Το τουρκικό ισλαμικό ίδρυμα "Sulejmanija" στη Ζένιτσα δημιούργησε την απαραίτητη υποδομή για την παροχή θρησκευτικής εκπαίδευσης σε μικρά παιδιά. Εκτός από τις φιλανθρωπικές και επενδυτικές δραστηριότητές, το ίδρυμα κατέχει επίσης διαδικτυακό ραδιοφωνικό και τηλεοπτικό σταθμό για τη μετάδοση θρησκευτικών μηνυμάτων και προσευχών. Αξίζει να σημειωθεί ότι το ίδρυμα έχει προϋπολογισμό 525 εκατομμυρίων τουρκικών λιρών και διαθέτει λογαριασμό καταθέσεων στο τουρκικό χρηματοπιστωτικό ίδρυμα Halkbank, το οποίο δέχεται δωρεές σε τρία διαφορετικά νομίσματα (τουρκικές λίρες, δολάρια και τουρκικά φράγκα).

⁹⁹ Η Bosna Sema είναι οργάνωση που ιδρύθηκε στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη το 1998 από τον Γκιουλέν. Κατόπιν έντονων τουρκικών πιέσεων προς τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη για τερματισμό της λειτουργίας των εν λόγω ιδρυμάτων, η Bosna Sema μεταβίβασε όλα τα περιουσιακά της στοιχεία στην αμερικανική εταιρεία US Global Invest LLC. Η μεταβίβαση αυτή δεν ικανοποίησε την Άγκυρα, που θεωρεί την ανωτέρω εταιρεία βιτρίνα της οργάνωσης Γκιουλέν και επιμένει στο οριστικό κλείσιμο της (Σκουρή Β., 2017). Τα ιδρύματα βρίσκονται στις κάτωθι περιοχές: Σεράγεβο: Κολλέγιο "Vraca", Κολλέγιο "Ilidza", Διεθνές Γυμνάσιο, Διεθνές Δημοτικό Σχολείο, Διεθνές Προσχολικό, Μπίχατς: Κολλέγιο "Una Sana", Διεθνές Δημοτικό Σχολείο, Προσχολικό, Τούζλα: Διεθνές Γυμνάσιο, Διεθνές Δημοτικό Σχολείο, Προσχολικό, Τούζλα: Διεθνές Γυμνάσιο, Διεθνές Δημοτικό Σχολείο, Προσχολικό, Ζένιτσα: Διεθνές Γυμνάσιο, Διεθνές Δημοτικό, Προσχολικό.

B&E, ενώ όλες οι εκδηλώσεις που διοργανώνονται (θρησκευτικές, εκπαιδευτικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις) χρηματοδοτούνται από την Τουρκία.

Το Ινστιτούτο “Yunus Emre” εγκατεστημένο στο Σαράγεβο ασκεί σημαντική επιρροή στον πολιτιστικό τομέα προσφέροντας μαθήματα και διοργανώνοντας συμπόσια και εκθέσεις, πολιτιστικές δραστηριότητες και εκδηλώσεις, με στόχο την προώθηση της τουρκικής γλώσσας και του οθωμανικού πολιτισμού καθώς και της ισλαμικής τέχνης σε ολόκληρη τη Βοσνία.¹⁰⁰

Βόρεια Μακεδονία.

Γενικά. Η Τουρκία διαθέτει προξενείο στη Βόρεια Μακεδονία ενώ υπήρξε η πρώτη χώρα που δημιούργησε γραφείο αντιπροσωπείας στα Σκόπια το 1993. Τάσσεται υπέρ της εδαφικής ακεραιότητας της Βόρειας Μακεδονίας υποστηρίζοντας τη διατήρηση της πολυεθνικής και πολυπολιτισμικής δομής της καθώς και την πλήρη ενσωμάτωση της στους ευρωπαϊκούς και ευρω-ατλαντικούς θεσμούς.

Η Βόρεια Μακεδονία από την διακήρυξη της ανεξαρτησίας της διατηρεί φιλικές σχέσεις με την Τουρκία που βασίζονται στις παρόμοιες ιστορικές και πολιτιστικές ρίζες και κοινές αξίες. Η τουρκική μειονότητα στη περιοχή αριθμεί 83.000 άτομα (4% του πληθυσμού της χώρας-απογραφή 2021)¹⁰¹ (Britanica, 2024) και εκπροσωπείται στο Κοινοβούλιο της Μακεδονίας από το 2002 από το “Τουρκικό

---

¹⁰⁰ Το Ινστιτούτο προσφέρει υποτροφίες αποκλειστικά σε Βόσνιους (όχι Σέρβους) φοιτητές που σπουδάζουν στο Σαράγεβο και στοχεύει να χτίσει γέφυρες φιλίας μεταξύ της Τουρκίας και της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης.

¹⁰¹ Στόχος της υφιστάμενης μειονότητας είναι, αφενός, να διατηρήσει την ταυτότητά της μέσω της διεκδίκησης και της προστασίας δικαιωμάτων κυρίως πολιτιστικής φύσης και αφετέρου να αποκτήσει αναλογικότερη εκπροσώπηση στα πολιτικά και διοικητικά όργανα του κράτους. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του πρώην πρωθυπουργού της Βόρειας Μακεδονίας Νικόλα Γκρούεφσκι στο χαιρετιστήριο μήνυμά του προς την τουρκική κοινότητα της χώρας του τον Δεκέμβριο του 2014, όπου τόνισε ότι οι Τούρκοι αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της κοινωνίας και ότι η τουρκική γλώσσα αποτελεί σύμβολο αμοιβαίου σεβασμού και κατανόησης. Επιπρόσθετα σημείωσε ότι η κυβέρνηση των Σκοπίων προωθεί και ενθαρρύνει τα συμφέροντα και τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά της τοπικής τουρκικής κοινότητας και τις στενές φιλικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών.

Δημοκρατικό Κόμμα”, ενώ υπάρχουν και άλλα δύο κόμματα χωρίς κοινοβουλευτική εκπροσώπηση.¹⁰²

Με την Συμφωνία της Οχρίδας¹⁰³ η Τουρκία απέκτησε επίσημα δικαίωμα παρέμβασης στην Βόρεια Μακεδονία κάτι που υφίστατο έως τότε παρασκηνιακά. Η Συμφωνία επέτρεψε την έπαρση τουρκικών σημαίων σε ορισμένους δήμους της χώρας¹⁰⁴ κάνοντας πλέον εμφανή τη τουρκική παρουσία σε διάφορες περιοχές της χώρας, όπως το Κουμάνοβο, το Τέτοβο, την Οχρίδα και το Μοναστήρι (Tromaktiko, 2022).

Η τουρκική αναπτυξιακή βοήθεια αποτυπώνεται στις επισκέψεις Τούρκων αξιωματούχων στη Βόρεια Μακεδονία, δίδοντας έμφαση στην οικοδόμηση σχολικών μονάδων, στη προώθηση γεωργικών έργων και στη διατήρηση μνημείων της οθωμανικής εποχής.¹⁰⁵ (Republic of North Macedonia, 2014).

Οικονομική - Στρατιωτική Συνεργασία. Το 2008, ιδρύθηκε το Οικονομικό Επιμελητήριο Σκοπίων που αριθμεί 300 μέλη, κυρίως μεγάλες τουρκικές

---

¹⁰² Τα άλλα δύο κόμματα είναι το “Τουρκικό Κόμμα Δράσης (THP) και το Τουρκικό Κίνημα Εθνικής Ενότητας (TMBH) (Tromaktiko, 2022).

¹⁰³ Η Συμφωνία της Οχρίδας υπογράφηκε στις 13 Αυγούστου 2001 τερματίζοντας μια στρατιωτική σύγκρουση που απειλούσε να εξελιχθεί σε γενικευμένη σύρραξη Σλαβομακεδόνων - Αλβανών με απρόβλεπτες συνέπειες. Ο ρόλος του Δυτικού παράγοντα στη συμφωνία αυτή υπήρξε καταλυτικός (Χρηστίδης Γ., 2021).

¹⁰⁴ Η συμφωνία επιτρέπει να υψώνεται η σημαία σε 16 από τους 81 δήμους της Βόρειας Μακεδονίας

¹⁰⁵ Η σημασία της συνεργασίας μεταξύ των δύο χωρών, τόσο σε οικονομικό όσο και σε πολιτιστικό επίπεδο, επισημάνθηκε για πρώτη φορά από τον πρώην αντιπρόεδρο της τουρκικής κυβέρνησης Emrullah Israr (2013-2014) κατά την επίσκεψή του στη Βόρεια Μακεδονία το 2014.

εταιρείες.¹⁰⁶ Το 2012 υπογράφηκε διμερής συμφωνία για τη δημιουργία ζώνης ελεύθερου εμπορίου στη Βόρεια Μακεδονία η οποία αναθεωρήθηκε το 2022.¹⁰⁷

Το διμερές εμπόριο μεταξύ τους, το 2023 αυξήθηκε κατά 42% σε σύγκριση με το 2020, φθάνοντας τα 775 εκατ. δολάρια, ενώ το 2024 αναμένεται να φθάσει περίπου τα 900 εκατ. δολάρια. Όσον αφορά τις χώρες με τις περισσότερες ξένες επενδύσεις στη Βόρεια Μακεδονία, η Τουρκία βρίσκεται στην 5η θέση¹⁰⁸ (Οικονομικός Ταχυδρόμος, 2022).

Εκπαίδευση - Πολιτισμός - Θρησκεία. Η παρουσία της Τουρκίας στην εκπαίδευση είναι έντονη με την ίδρυση τουρκικών σχολείων, πανεπιστημίων και πολιτιστικών κέντρων διαμέσου της ΤΙΚΑ.¹⁰⁹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το

---

¹⁰⁶ Το Οικονομικό Επιμελητήριο των Σκοπίων υποστηρίζεται ενεργά από την τουρκική κυβέρνηση και στοχεύει στην προώθηση των τουρκικών επενδύσεων στις γειτονικές χώρες που συνορεύουν με τη Βόρεια Μακεδονία (Tronaktiko, 2022). Στη περιοχή δραστηριοποιούνται 300 τουρκικές μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ), με κυριότερες τις Kos, Hospitals Group και τις τουρκικές κατασκευαστικές εταιρείες Dobis και Li mak. Επιπρόσθετα τουρκικές εταιρείες έχουν εκδηλώσει ενδιαφέρον για επενδύσεις στη χώρα σε τομείς όπως οι κατασκευές (Turmak), οι τράπεζες (Halkbank) και οι τηλεπικοινωνίες (Turkcell).

¹⁰⁷ Σύμφωνα με τη Διμερή Συμφωνία οι Τούρκοι επιχειρηματίες μπορούν να επενδύσουν αφορολόγητα για 10 χρόνια στη ζώνη αυτή.

¹⁰⁸ Η μεγαλύτερη τουρκική επένδυση θεωρείται η συμφωνία μεταξύ του κράτους των Σκοπίων και της τουρκικής εταιρείας TAV Airport Holding, η οποία έχει πάρει άδεια για την ανακαίνιση και τη λειτουργία των δύο διεθνών αεροδρομίων των Σκοπίων (Σκόπια και Οχρίδας). Η τουρκική εταιρεία έχει ήδη επενδύσει 300 εκατ. ευρώ στην ανακατασκευή των αεροδρομίων της Οχρίδας και των Σκοπίων, τα οποία έχει συμφωνηθεί να βρίσκονται υπό τον έλεγχο της για τα επόμενα 20 χρόνια.

¹⁰⁹ Από το 2006 η Τουρκία έχει επενδύσει στον τομέα της εκπαίδευσης 22 εκατ. ευρώ για την υλοποίηση 500 έργων. Το Διεθνές Βαλκανικό Πανεπιστήμιο Σκοπίων (International Balkan University Skopje - IBU) ιδρύθηκε το 2006 από το Τουρκικό Εκπαιδευτικό και Πολιτιστικό Ίδρυμα "USKUP" (Foundation for Education and Culture "USKUP), διευθύνεται από Τούρκο καθηγητή και έχει 30% Τούρκους φοιτητές (International Balkan University, 2004). Επιπρόσθετα, αξίζει να αναφερθεί ότι το μεγαλύτερο τουρκικό σχολείο στα Βαλκάνια λειτουργεί στο χωριό Μπάνιτσα και χτίστηκε από κοινού με τη συνεργασία του Δήμου Γκόστιβαρ και της "Ένωσης Δήμων Τουρκικού Κόσμου" (Türk Dünyası Belediyeler Birliği-TDBB) το οποίο εξυπηρετεί 1.400 μαθητές κυρίως τουρκικής και αλβανικής καταγωγής και φέρει την επωνυμία του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ.

“Yahya Kemal” το πρώτο ιδιωτικό λύκειο στα Σκόπια.¹¹⁰ Η ΤΙΚΑ δραστηριοποιείται ιδιαίτερα στο δυτικό τμήμα της χώρας, όπου διαβιώνει μεγάλος τουρκικός πληθυσμός, χρηματοδοτώντας προγράμματα εκμάθησης της τουρκικής γλώσσας, ιδρύοντας σχολεία και ανακαινίζοντας τζαμιά και κτίρια της οθωμανικής εποχής.¹¹¹

Επίσης το ινστιτούτο “Yunus Emre” δραστηριοποιείται στον τομέα της εκπαίδευσης διοργανώνοντας προγράμματα διδασκαλίας της τουρκικής γλώσσας στην αστυνομία της Βόρειας Μακεδονίας. Αξιοσημείωτη είναι και η συνεργασία διαφόρων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων μουσουλμανικών κοινοτήτων της χώρας με αντίστοιχα τουρκικά εκπαιδευτικά ιδρύματα.¹¹²

---

¹¹⁰ Το “Yahya Kemal” ιδρύθηκε το 1996 και πήρε το όνομά του από τον μεγάλο Τούρκο συγγραφέα και ποιητή Yahya Kemal Beyatl, ο οποίος γεννήθηκε στα Σκόπια το 1884 και υπήρξε μια από τις σημαντικότερες μορφές της τουρκικής λογοτεχνίας. Επισημαίνεται ότι, ο διευθυντής του Κολλεγίου “Yahya Kemal” είναι Τούρκος, όπως και οι περισσότεροι καθηγητές που διδάσκουν σε αυτό, ενώ παρέχονται και υποτροφίες για σπουδές σε όσους δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα για φοίτηση (Yahya Kemal College, 2024).

¹¹¹ Η ΤΙΚΑ, από το 2014 μέχρι και σήμερα, παρέχει σεμινάρια πληροφορικής σε παιδιά δημοτικού σχολείου, προκειμένου να υποστηριχθεί η εκπαίδευση των παιδιών που έχουν πληγεί περισσότερο από τη σύγκρουση μεταξύ Αλβανών και Σλάβων. Επιπλέον οι Τούρκοι εκπαιδευτικοί συμμετέχουν στις ισλαμικές και τουρκικές γιορτές, ιδιαίτερα σε εκείνες που συνδέονται με τον Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ.

¹¹² Συγκεκριμένα, το κρατικό Πανεπιστήμιο του Τετόβου συνεργάζεται με τα τουρκικά πανεπιστήμια του Κοτζάελι και του Μπιλετσίκ, καθώς και με δύο άλλα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα (Middle East Technical University of Northern Cyprus και το Eastern Mediterranean University of Northern Cyprus) τα οποία βρίσκονται στην Κύπρο, στα κατεχόμενα από την Τουρκία κυπριακά εδάφη, ενώ και το Πανεπιστήμιο FON συνεργάζεται με το Πανεπιστήμιο Οικονομίας και Τεχνολογίας της Άγκυρας, το Πανεπιστήμιο Ατατούρκ του Ερζερούμ, αλλά και το Πανεπιστήμιο Μπουλέντ Ετζεβίτ (University Tetoves, 2024). Επίσης, έχει παρατηρηθεί ότι όλες οι επισκέψεις Τούρκων αξιωματούχων στην Βόρεια Μακεδονία, περιλαμβάνουν ομιλίες κυρίως στα κρατικά πανεπιστήμια των Σκοπίων και του Τετόβου, όπου εκθειάζεται η οθωμανική περίοδος και η προβολή του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ, ο οποίος όπως υποστηρίζουν οι Τούρκοι, κατάγεται από το Κοντζαντζίκ. Ο Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ είχε δώσει ελάχιστα στοιχεία ο ίδιος για την καταγωγή του. Οι Τούρκοι υποστηρίζουν ότι ο πατέρας του κατάγεται από το Κοντζαντζίκ, όπου σήμερα βρίσκεται η συνοικία Ζούλα του δήμου Κέντρο των Σκοπίων. Στην κεντρική πλατεία του εν λόγω Δήμου, έγιναν τον Νοέμβριο του 2014 τα αποκαλυπτήρια αγάλματος του ιδρυτή της Τουρκικής Δημοκρατίας.

Στον πολιτισμικό τομέα καθοριστικό παράγοντα διαδραμάτισε η υπογραφή συμφωνίας συνεργασίας των Υπουργείων Πολιτισμού το 2014.¹¹³ Η Τουρκία παρουσιάζει ενεργό ενδιαφέρον για την προστασία της ισλαμικής και τουρκικής πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω της οικονομικής στήριξης με σκοπό τη συντήρηση και αποκατάσταση των ισλαμικών μνημείων της χώρας. Παράλληλα συμβάλλει στην ανάπτυξη του ιστορικού και θρησκευτικού τουρισμού υπογραμμίζοντας τη σημασία των μνημείων για τον τουρκικό λαό.¹¹⁴

Τέλος, το 2018, το ΑΚΡ δημιούργησε γραφείο στα Σκόπια καταδεικνύοντας την βαρύτητα που δίδει ο πρόεδρος της Τουρκίας για την περιοχή. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του όταν επανεκλέχτηκε το 2014, όπου ευχαρίστησε τα "αδέλφια" του στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, τη Βόρεια Μακεδονία και το Κοσσυφοπέδιο (Αθανασόπουλος Α., 2018).

Βουλγαρία.

Γενικά. Από το 1970 ιστορικά, η Βουλγαρία εφάρμοσε καθεστώς αποτουρκοποίησης του μουσουλμανικού πληθυσμού.¹¹⁵ Στο πλαίσιο αυτό ήλεγξε το εκπαιδευτικό σύστημα, κατέστειλε τη διδασκαλία της τουρκικής γλώσσας και

---

¹¹³ Η υπογραφή της Συμφωνίας υλοποιήθηκε κατά την εκδήλωση Ημέρες Πολιτισμού της Βόρειας Μακεδονίας και της Τουρκίας. Επιπλέον στο πλαίσιο αυτό το 2016 κατά τη διάρκεια συνάντησης στα Σκόπια της Υπουργού Πολιτισμού της τότε ΠΓΔΜ και αντιπροσωπείας της Τουρκίας εκτιμήθηκε ότι η συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών στον τομέα του πολιτισμού θα συνεχιστεί και στο μέλλον μέσω της υλοποίησης σειράς έργων για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, γεγονός που επιβεβαιώθηκε με την υπογραφή Πρωτοκόλλου για την υλοποίηση της συνεργασίας και της δράσης με σκοπό τη διατήρηση και αποκατάσταση της οθωμανικής πολιτιστικής κληρονομιάς στη Βόρεια Μακεδονία.

¹¹⁴ Από τα 731 τζαμιά που υπήρχαν στο μακρινό παρελθόν στο έδαφος της σημερινής Βόρειας Μακεδονίας, μόνο 30 διατηρούνται μέχρι σήμερα και έχουν χαρακτηριστεί ως διατηρητέα μνημεία από τις κρατικές αρχές. Η τουρκική πρεσβεία στα Σκόπια παρέχει τα απαραίτητα κονδύλια για την ανακαίνιση παλαιών τζαμιών τόσα στα Σκόπια όσο και σε άλλες πόλεις. Μέχρι στιγμής έχουν ανακαινιστεί συνολικά 12 τζαμιά, με κόστος περίπου 12.5 εκατ. ευρώ.

¹¹⁵ Το καθεστώς Todor Zhivkov (Τοντόρ Ζιβκωφ) της αποτουρκοποίησης του μουσουλμανικού πληθυσμού, ονόμασε αυτή την εκστρατεία (1972-1989) "Διαδικασία Αναγέννησης", στην οποία συμμετείχαν οι αποκαλούμενες από αυτό "προβληματικές" μειονότητες της Βουλγαρίας και μικρές ομάδες (Τατάροι, Τσερκέζοι, Αλεβίτες) που απειλούνταν με εξαφάνιση.

εφάρμοσε μια γενική πολιτική βουλγαροποίησης των μουσουλμανικών μειονοτήτων. Αποκορύφωμα της πολιτικής υπήρξε η κατάργηση όλων των μουσουλμανικών ονομάτων και η αντικατάστασή τους με βουλγαρικά.¹¹⁶ Ακολούθησαν συγκρούσεις και υπήρξε κύμα μετανάστευσης προς την Τουρκία (300.000 μουσουλμάνοι) (Παπασωτηρίου Χ., 1994, σ. 172).

Κατά την μεταψυχροπολεμική περίοδο, υπήρξε μεταβολή των βουλγαροτουρκικών σχέσεων και στα πλαίσια του εκδημοκρατισμού και της προσπάθειας αποκατάστασης των βασικών δικαιωμάτων του μουσουλμανικού πληθυσμού οι πρόσφυγες επέστρεψαν στη Βουλγαρία ¹¹⁷ (Σονζμένογλου Φ., 2002, σ. 361). Ακολούθως η Βουλγαρία εφάρμοσε φιλοτουρκική πολιτική φθάνοντας στο σημείο να υποστηρίζει ότι, οι σχέσεις Βουλγαρίας - Τουρκίας έπρεπε να αναπτυχθούν εις βάρος ακόμη και της Χώρας μας ¹¹⁸ (Δουδούμης Γ., 2010, σσ. 175-176).

Σήμερα η Τουρκία καταδεικνύει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την Βουλγαρία, εξαιτίας της παρουσίας πολυπληθέστατης τουρκικής μειονότητας ενός εκατομμυρίου ανθρώπων στη περιοχή.¹¹⁹ Η υποστήριξη της Τουρκίας για την ένταξη της Βουλγαρίας στο NATO διαδραμάτισε καταλυτικό ρόλο στην βελτίωση των σχέσεων τους.

---

¹¹⁶ Ουσιαστικά μέσω της αναγκαστικής αλλαγής των ονομάτων και τελικά της μαζικής φυγής του μουσουλμανικού πληθυσμού, η Βουλγαρία κατάφερε να στερήσει από την μειονότητα να έχει το δικαίωμα σαφής εθνικής ταυτότητας (Petkova L., 2002, p. 4).

¹¹⁷ Με την πτώση του καθεστώτος Ζίβκοφ και την επιστροφή τους στην Βουλγαρία, οι μουσουλμάνοι πρόσφυγες ίδρυσαν πολιτικό κόμμα (Κίνημα για τα Δικαιώματα και τις Ελευθερίες), η συμμετοχή του οποίου τους εξασφάλισε έδρες στην πρώτη δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση της Βουλγαρίας με ποσοστό 7,55% των ψήφων, καθιστώντας το συντονιστή της κυβερνητικής πλειοψηφίας (Παπασωτηρίου Χ., 1994, σσ. 165,166).

¹¹⁸ Κατά την δεκαετία του 1990 (1990-1997) στην προεδρία της Βουλγαρίας, βρισκόταν ο Ζέλιου Ζέρεφ, ο οποίος ήταν υπερβολικά δεκτικός με τους μουσουλμάνους και υποστήριζε πως η Τουρκία θα μπορούσε να γίνει η πύλη της Βουλγαρίας προς τον μουσουλμανικό κόσμο.

¹¹⁹ Οι εθνικές μειονότητες έχουν αυτόνομη εκπροσώπηση στο βουλγαρικό κοινοβούλιο και στην κυβέρνηση, η οποία λειτουργεί ως γέφυρα μεταξύ των δύο χωρών. Οι Τούρκοι της Βουλγαρίας ζουν κυρίως γύρω από την περιοχή Kruzhalı και γύρω από το Razgrad. Είναι απόγονοι Τούρκων αγροτών που εγκαταστάθηκαν στα Βαλκάνια κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας (Ivanov A., 2024, p. 11).

Οικονομική - Στρατιωτική Συνεργασία. Σημαντικό βήμα στην οικονομική συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών αποτέλεσε η σύσταση Μικτής Επιτροπής Οικονομικής και Τεχνικής Συνεργασίας.¹²⁰ ενώ στο στρατιωτικό τομέα στις αρχές της δεκαετίας του 1990 υπεγράφησαν πρωτόκολλα στρατιωτικού χαρακτήρα.¹²¹ Επιπρόσθετα υπεγράφησαν διμερείς συμφωνίες για τη ρύθμιση των συνόρων, τη συνεργασία στους τομείς του πολιτισμού, της εκπαίδευσης και της επιστήμης και τέλος την τελωνειακή συνεργασία.

Από το 2000, η Βουλγαρία ενίσχυσε τη διεθνή της θέση και τον φιλοδυτικό της προσανατολισμό (ένταξη στο NATO το 2004 και στην ΕΕ το 2007) και παρουσίασε σημαντική ανάπτυξη. Οι βουλγαροτουρκικές σχέσεις άρχισαν να καταγράφουν ανοδική τάση καθώς Βουλγαρία και Τουρκία είναι πλέον σύμμαχοι στο πλαίσιο του NATO και οι εμπορικές-οικονομικές σχέσεις μεταξύ τους αναπτύχθηκαν σημαντικά.¹²²

Το αμοιβαίο ισχυρό ενδιαφέρον για την ανάπτυξη των σχέσεων εκφράστηκε με την υπογραφή διμερών εγγράφων την ανατολή του 2000, τα οποία προβλέπουν την σύνδεση των συστημάτων αγωγών φυσικού αερίου μεταξύ τους, την οργάνωση ακτοπλοϊκών και σιδηροδρομικών συνδέσεων, τη συνεργασία στον τομέα της τεχνολογίας και των πληροφοριών καθώς και την συνεργασία στον τομέα της στρατιωτικής βιομηχανίας¹²³ (Stancev Z., 2012).

---

¹²⁰ Η Μικτή Επιτροπή Οικονομικής και Τεχνικής Συνεργασίας συνεδρίασε για πρώτη φορά στη Σόφια το 1997. Η ατζέντα αυτής της συνάντησης ήταν η ενίσχυση της οικονομικής συνεργασίας, η ενεργοποίηση της Τουρκικής Αγροτικής Τράπεζας (ZIRAAT) και η επέκταση της απελευθέρωσης του εμπορίου μακριά από τους δασμολογικούς περιορισμούς (Ιανουάριος 1999), η οποία, μετά από μια ενδιάμεση περίοδο, οδήγησε στην πλήρη κατάργηση των δασμών στα βιομηχανικά προϊόντα (Ιανουάριος 2002) (Δουδούμης Γ., 2010, σ. 176).

¹²¹ Τα πρωτόκολλα που υπεγράφησαν ήταν της “Σόφιας” (1991) που αφορούσε τη μείωση των στρατιωτικών δυνάμεων κοντά στα σύνορα, τη συνεργασία στην εκπαίδευση αξιωματικών καθώς και τη διενέργεια κοινών ασκήσεων και της “Αδριανούπολης” (1992) που αποτελούσε την υλοποίηση της μείωσης των στρατιωτικών δυνάμεων στα σύνορα.

¹²² Πάνω από 300 βουλγαρικές εταιρείες δραστηριοποιούνται στην Τουρκία, ενώ οι τουρκικές στη Βουλγαρία ξεπερνούν τις 3.000.

¹²³ Υπογράφηκαν επίσης συμφωνίες μεταξύ του Βουλγαρικού πρακτορείου ειδήσεων και του πρακτορείου Anadolu, καθώς και μεταξύ της Τουρκικής Αρχής Ραδιοφωνίας και Τηλεόρασης και της

Εκπαίδευση - Πολιτισμός - Θρησκεία. Στον πολιτισμικό τομέα το αντικείμενο που απασχολεί ιδιαίτερος τους Βούλγαρους τα τελευταία χρόνια, είναι το ζήτημα των ανακαινίσεων και η επαναλειτουργία τζαμιών και η επονομαζόμενη δραστηριότητα "προστασία και προώθηση της οθωμανικής κληρονομιάς" στη περιοχή, που υλοποιείται διαμέσου ιδιωτών και οργανώσεων από τη Τουρκία.¹²⁴

Οι φιλοδοξίες αυτές της Άγκυρας, το βεβαρυμμένο ιστορικό παρελθόν και η τεράστια ανισορροπία ισχύος ανάμεσα στα δύο κράτη "πυροδοτούν" την πλειοψηφία της βουλγαρικής κοινής γνώμης. Χαρακτηριστικό είναι ότι, η Άγκυρα δεν διαθέτει γραφεία της ΤΙΚΑ, του Yunus Emre και του Diyanet στην Βουλγαρία (Χρηστίδης Γ., 2019).

Κόσσοβο.

Γενικά. Οι διμερείς σχέσεις Τουρκίας-Κοσσυφοπέδιου είναι άριστες σε πολιτικό και πολιτιστικό επίπεδο. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι, η παρουσία της Τουρκίας υπήρξε πάντοτε ισχυρή με ρόλο εθνικού δωρητή, προστάτη και συμμάχου για την επίτευξη του στόχου της ευημερίας της περιοχής.

Η Τουρκία προσπαθεί να προσεγγίσει το Κόσσοβο εκμεταλλευόμενη τα κοινά χαρακτηριστικά τους,¹²⁵ παρέχοντας στην περιοχή οικονομική υποστήριξη σε διάφορα επίπεδα (Turkiye Ministry of Foreign Affairs, 2024). Επισημαίνεται ότι, στο Κόσσοβο υφίσταται μειονότητα (τουλάχιστον 60.000 τουρκόφωνοι) η οποία στηρίζει την αναγνώριση της τουρκικής γλώσσας ως τρίτης επίσημης στην περιοχή (Μπατρακούλης Θ., 2019).

Οικονομική - Στρατιωτική Συνεργασία. Όσον αφορά την οικονομία, υπολογίζεται ότι το 90% των προϊόντων που διανέμονται στο Κοσσυφοπέδιο είναι τουρκικής προελεύσεως. Η Τουρκία με την παρουσία πληθώρας εταιρειών στην περιοχή κατέχει την πρώτη θέση στον τομέα των επενδύσεων ενώ ο αριθμός των

Βουλγαρικής Εθνικής Αρχής Ραδιοφωνίας και Τηλεόρασης. Συμφωνήθηκε επίσης πρόγραμμα συνεργασίας στον τομέα της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς.

¹²⁴ Για παράδειγμα, τον Ιούνιο του 2016, η βουλγαρική εισαγγελία απήγγειλε κατηγορίες σε έναν Τούρκο υπήκοο για παράνομες δραστηριότητες επειδή ανακαίνισε ένα τζαμί στη βορειοανατολική βουλγαρική πόλη Silistra χωρίς προηγούμενη άδεια από τις βουλγαρικές αρχές (Χρηστίδης Γ., 2019).

¹²⁵ Τα κοινά χαρακτηριστικά τους συνίσταται στην επίσημη αναγνώριση των τουρκικών μειονοτήτων, κοινή θρησκεία, οθωμανική πολιτιστική κληρονομιά κ.τ.λ.

εργαζομένων Τούρκων στο Κοσσυφοπέδιο ανέρχεται σε 4.000¹²⁶ (Turkiye Ministry of Foreign Affairs, 2024).

Μεταξύ των δύο χωρών υπεγράφη συμφωνία ελεύθερου εμπορίου καθώς και φορολογική συμφωνία. Σημαντική επίσης καθίστατο η συνεργασία τους στον τομέα των αερομεταφορών που απεικονίζεται στην αύξηση και επέκταση των τουρκικών αεροπορικών υπηρεσιών στο Κόσσοβο.

Εκπαίδευση - Πολιτισμός - Θρησκεία. Η Άγκυρα μέσω προγραμμάτων εκμάθησης της τουρκικής γλώσσας αύξησε την επιρροή της στην εκπαίδευση με σκοπό την ενίσχυση των θρησκευτικών πεποιθήσεων της ισλαμικής κοινότητας.¹²⁷ Η ΤΙΚΑ επενδύει στη λειτουργία πανεπιστημίων και σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην περιοχή που προσφέρουν μαθήματα στην τουρκική γλώσσα.¹²⁸

Επίσης το ινστιτούτο Yunus Emre διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον τομέα της εκπαίδευσης, με κύριους στόχους την προώθηση της τουρκικής γλώσσας, του πολιτισμού, της τέχνης και της ιστορίας.¹²⁹ (Anadolou Agency, 2018). Εξαιτίας της

---

¹²⁶ Οι τουρκικές δραστηριότητες υποβοηθούνται από τη λειτουργία του "Συνδέσμου Επιχειρηματιών" στο Πρίζρεν και του "Συνδέσμου Τούρκων Επιχειρηματιών Κοσσυφοπεδίου" στην Πρίστινα- η τουρκική τράπεζα "Turkiye Is Bankasi AG", η οποία είναι η μεγαλύτερη τράπεζα της Τουρκίας, άνοιξε υποκατάστημα στην Πρίστινα το 2014, παρέχει επίσης σημαντική βοήθεια (ISBANK, 2024). Οι εκτιμήσεις της επιχειρηματικής κοινότητας δείχνουν ότι οι τουρκικές τράπεζες ελέγχουν περίπου το 12% της τραπεζικής αγοράς στο Κοσσυφοπέδιο, γεγονός αξιοσημείωτο.

¹²⁷ Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι σε ορισμένα τζαμιά όπως το "Σινάν Πασά", τα κηρύγματα και οι προσευχές της Παρασκευής διεξάγονται στα τουρκικά, κατόπιν αντικαταστάσεως των τοπικών ιμάμηδων με Τούρκους ιμάμηδες (που υλοποιήθηκε με την έγκριση της κοινότητας) γεγονός που καθιστά δύσκολη την παρακολούθηση των προσευχών από τους Κοσσοβάρους Αλβανούς που δεν γνωρίζουν τουρκικά.

¹²⁸ Το Πανεπιστήμιο της Πρίστινα ("Hasan Prishtina") έχει ισχυρή παρουσία και διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον τομέα της εκπαίδευσης στο Κοσσυφοπέδιο, με περίπου 100 υποτροφίες που χορηγούνται ετησίως σε αποφοίτους του πανεπιστημίου για σπουδές σε τουρκικά πανεπιστήμια.

¹²⁹ Το ινστιτούτο Yunus Emre προσφέρει μαθήματα τουρκικής ως δεύτερη γλώσσα σε Κοσοβάρους και διοργανώνει σεμινάρια κατάρτισης για καθηγητές τουρκικής γλώσσας. Στο πλαίσιο του προγράμματος "Τεχνολογική πρόοδος στην τουρκική εκπαίδευση στο Κοσσυφοπέδιο", πραγματοποιήθηκε στις 04 Οκτωβρίου 2023 τελετή διανομής tablet για μαθητές που εγγράφηκαν στην τουρκική εκπαίδευση στο δημοτικό σχολείο Mamuşa "Anadolu" (KDTP, 2023).

έντονης δράσης του τουρκόφωνου κόμματος "KDTP"¹³⁰ η τουρκική γλώσσα χρησιμοποιείται ως επίσημη γλώσσα ισότιμα με την αλβανική, σε ορισμένες πόλεις του Κοσσυφοπεδίου.

Στον πολιτισμικό τομέα η ΤΙΚΑ, συνεργαζόμενη με την μουσουλμανική κοινότητα, έχει επικεντρωθεί κυρίως στη διατήρηση της οθωμανικής πολιτιστικής κληρονομιάς.¹³¹ Στο πλαίσιο αυτό υλοποιήθηκαν πληθώρα έργων την τελευταία δεκαετία επενδύοντας πάνω από 300 εκατ. ευρώ οι τουρκικές επιχειρήσεις.¹³²

Στο θρησκευτικό τομέα η ΤΙΚΑ χρηματοδότησε την ανακατασκευή δεκάδων τζαμιών που ανεγέρθηκαν στην περιοχή κατά την οθωμανική περίοδο.¹³³ Επιπρόσθετα το Diyanet κατασκεύασε το ίδρυμα "Inzi Mehmet Akif Ersoy Foundation, με απώτερο σκοπό τη διδασκαλία του Κορανίου, σε συνεργασία με την κοινότητα της Γιάλοβα¹³⁴ (Γραφείο Μουφτί Ciftilikoy, 2017).

---

¹³⁰ KDTP = Kosova Demokratik Turk Partisi.

¹³¹ Η "ΤΙΚΑ" διαθέτει δύο γραφεία στο Κόσσοβο (ένα στην Πρίστινα και ένα στο Πρίζεν). Συμμετείχε ενεργά στο να εκπέμψει το πρώτο τουρκικό τηλεοπτικό κανάλι "Yeni Donem TV" (Νέα Εποχή) στην Πρίστινα το 2006 όπου η τελετή έναρξης λειτουργίας του καναλιού πραγματοποιήθηκε από τον πρόεδρο της "ΤΙΚΑ". Αυτός ο τουρκικός τηλεοπτικός σταθμός εξακολουθεί να λειτουργεί ενώ παράλληλα και ένας ραδιοφωνικός σταθμός, που χρηματοδοτείται επίσης από την ΤΙΚΑ, έχει αρχίσει να εκπέμπει (Hurriyet, 2005). Κατά την τελευταία δεκαετία, η συμβολή της "ΤΙΚΑ" είναι επίσης σημαντική στους τομείς της διοίκησης, της υγείας, της εκπαίδευσης, του πολιτισμού και της γεωργίας, συμπεριλαμβανομένης της κατασκευής του δημαρχείου της Mamusha και της αποκατάστασης του τζαμιού Μεχμέτ Φατίχ Οσμάν στην Πρίστινα.

¹³² Οι συνολικές επενδύσεις από τουρκικές επιχειρήσεις στο Κοσσυφοπέδιο κατά την περίοδο 2007-2017 είναι 382 εκατ. ευρώ, δήλωσε ο γενικός γραμματέας του Εμπορικού Επιμελητηρίου του Κοσσυφοπεδίου Τουρκίας, Esin Muzbeg. «Μόνο το 2017 η επένδυση ήταν 29,4 εκατ. ευρώ, ενώ για το 2018 δεν υπάρχουν στοιχεία», πρόσθεσε. Η τουρκική κατασκευαστική εταιρεία Enka, σε κοινοπραξία με την Bechtel κατασκεύασε τον αυτοκινητόδρομο Merdare-Morina, μια βασική σύνδεση, μεταξύ Κοσσυφοπεδίου και Αλβανίας (Die M., 2018).

¹³³ Το 2013, η ΤΙΚΑ ανακοίνωσε την ανακατασκευή τριάντα τζαμιών στο Κόσσοβο. Επιπλέον, στο Πρίζεν το τζαμί "Emin Pasha" εγκαινιάστηκε το 2016. Πρόκειται για ένα από τα σημαντικότερα μνημεία της παλαιότερης πόλης του Κοσσυφοπεδίου, ενώ στο χωριό Τζάντζεβο το 2016, εγκαινιάστηκε το πολιτιστικό κέντρο της περιοχής, το οποίο βρίσκεται δίπλα στο τζαμί «Μουράτ Μπέη»

¹³⁴ Στην Γιάλοβα το τουρκικό στοιχείο αποτελεί πλειοψηφία.

Σημείο ιδιαίτερου ενδιαφέροντος αποτελεί το γεγονός ότι, η Τουρκία έπεισε την πλευρά του Κοσσυφοπεδίου να τροποποιήσει σχεδόν όλα τα σχολικά βιβλία προκειμένου να υπερτονίσει την οθωμανική ιστορία της περιοχής. Για το σκοπό αυτό, ακαδημαϊκή επιτροπή επανεξέτασε τη συγγραφή της οθωμανικής ιστορίας σε όλα τα σχολικά εγχειρίδια, με τον πρόεδρο αυτής να δηλώνει: «Είναι πολύ σημαντικό να κατανοήσουμε ότι η αυτοκρατορία ήταν οθωμανική και όχι τουρκική» (Vračić A., 2016, σ. 11).

Κροατία.

Γενικά. Οι διμερείς σχέσεις Τουρκίας-Κροατίας αναπτύχθηκαν εστιάζοντας κυρίως στον οικονομικό τομέα, χωρίς όμως να υφίσταται παρελθόν στις σχέσεις αυτές.¹³⁵ Το 2016, σε μία προσπάθεια επαναπροσέγγισης των σχέσεων οι πρόεδροι Τουρκίας-Κροατίας συναντήθηκαν στο Ζάγκρεμπ, όπου υλοποιήθηκε συνάντηση εστιασμένη στην οικονομική συνεργασία. Επίσης υπογράφηκε συμφωνία για ποινικά αδικήματα καθώς και συμφωνία μεταξύ Τουρκικής Ραδιοφωνίας-Τηλεόρασης και της αντίστοιχης Κροατικής¹³⁶ (Milekic S., 2016). Το τελευταίο χρονικό διάστημα η Τουρκία συνειδητοποιώντας το σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει η Κροατία όντας ως μέλος του NATO και της ΕΕ, προέβη σε βελτίωση των σχέσεων της με την Κροατία σε όλους τους τομείς, γεγονός που αποτυπώνεται στις συχνές αμοιβαίες επισκέψεις των ηγετών των χωρών.

Οικονομική - Στρατιωτική Συνεργασία. Η Τουρκία αποδίδει ιδιαίτερη έμφαση στον τομέα του τουρισμού ως έναν πολλά υποσχόμενο τομέα οικονομικής συνεργασίας με την Κροατία. Ο αριθμός των Τούρκων τουριστών που επισκέπτονται την Κροατία ετήσια ανέρχεται περίπου σε 30.000, αντιπροσωπεύοντας το 0,81% του συνόλου των αφίξεων ξένων τουριστών στη περιοχή.

---

¹³⁵ Σε πολιτικό επίπεδο στις αρχές της δεκαετίας του 1990, ο Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ (πρόεδρος της Τουρκίας κατά το χρονικό διάστημα 1993-2000) είχε καλές σχέσεις με τον Φράνζο Τούνζμαν (πρόεδρος της Κροατίας κατά το χρονικό διάστημα 1990-1999) αλλά έκτοτε δεν υπήρξε ουσιαστική πρόοδος στις διμερείς σχέσεις.

¹³⁶ Ο Τούρκος πρόεδρος συμμετείχε στην τουρκο-κροατική οικονομική διάσκεψη στο Ζάγκρεμπ μαζί με 90 στελέχη από διάφορες εταιρείες. Παρακολούθησε επίσης εκδήλωση για την εκατονταετηρίδα από την αποδοχή του Ισλάμ ως θρησκεία στην κροατική επικράτεια και συμμετείχε στην τελετή εγκαινίων του Τουρκικού Πολιτιστικού Κέντρου στο Ινστιτούτο Yunus Emre.

Επί του παρόντος, οι χώρες αλληλοεπιδρούν σε οικονομικό και εμπορικό επίπεδο, χωρίς να υφίσταται συνεργασία στον πολιτιστικό και θρησκευτικό τομέα. Η πολιτιστική διείσδυση της Τουρκίας καθίσταντο δύσκολη εξαιτίας της μακροχρόνιας διαφορετικής αντίληψης των πολιτικών των δύο χωρών σε μη οικονομικούς τομείς, καθώς και απουσίας θρησκευτικών και τουρκικών μειονοτήτων στη Κροατία (οι μουσουλμάνοι Κροάτες δεν ξεπερνούν το 1,5% του συνολικού πληθυσμού της Κροατίας).

Μαυροβούνιο.

Γενικά. Η Τουρκία επιδιώκει να παρουσιάζεται ως μια φιλική περιφερειακή πολιτική-οικονομική δύναμη, από την οποία το Μαυροβούνιο μπορεί να αποκομίσει πολλαπλά οφέλη. Μεταξύ Τουρκίας-Μαυροβουνίου δεν υφίστανται εκκρεμή ζητήματα ή σημεία τριβής που πρέπει να επιλυθούν, ενώ εκτιμάται ότι περίπου ένα εκατομμύριο Τούρκοι έχουν καταγωγή από το Μαυροβούνιο.

Για την πολιτική-πολιτιστική παρουσία και διείσδυση της Τουρκίας στο Μαυροβούνιο, η μουσουλμανική μειονότητα του Μαυροβουνίου που αντιπροσωπεύει το 20% του πληθυσμού χρησιμοποιείται από την Τουρκία για να εδραιώσει την παρουσία της στην περιοχή. Οι μουσουλμάνοι του Μαυροβουνίου ανήκουν κυρίως στον σουνιτικό κλάδο και ανέρχονται στους 130.000 (20,3%) από το 2020¹³⁷ (wikiwand, 2024).

Οι επισκέψεις και οι επαφές υψηλού επιπέδου μεταξύ Τουρκίας-Μαυροβουνίου υλοποιούνται εντατικά και με επιτυχία. Το 2021, μετά από

---

¹³⁷ Οι μουσουλμάνοι του Μαυροβουνίου είναι ως επί το πλείστον Βόσνιοι και Αλβανοί κατά εθνότητα, αλλά και ορισμένοι δηλώνονται ως εθνοτικά μουσουλμάνοι και Μαυροβούνιοι. Οι οπαδοί του Ισλάμ στο Μαυροβούνιο βρίσκονται κυρίως στην περιοχή Sandžak στο βορειοανατολικό Μαυροβούνιο. Υπάρχουν 13 ιδρύματα Ισλαμικής Κοινότητας στο Μαυροβούνιο και 145 ενεργά τζαμιά. Ο λαός του Μαυροβουνίου μάλλον αντιμετωπίζει την Τουρκία με αδιαφορία και δεν έχει ξεχάσει τη μακρόχρονη υποδούλωσή του από τους Οθωμανούς Τούρκους. Οι δηλώσεις Τούρκων πολιτικών περί "μακροχρόνιας φιλίας μεταξύ των δύο λαών" πιθανόν να γίνονται αντιληπτές με θυμό από τους μη μουσουλμάνους.

πρόσκληση του προέδρου του Μαυροβουνίου η πρώτη επίσημη επίσκεψη του Ερντογάν χαρακτηρίστηκε ιστορική.¹³⁸

Οικονομική - Στρατιωτική Συνεργασία. Στον οικονομικό τομέα, Τουρκία-Μαυροβούνιο διατηρούν στενές σχέσεις στους τομείς του εμπορίου, του τουρισμού και των επενδύσεων. Με σκοπό την ενίσχυση της διμερούς οικονομικής συνεργασίας, έχουν υπογράψει πρωτόκολλο σύστασης "Μικτής Οικονομικής Επιτροπής". Σημαντικές ρυθμίσεις όπως η Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου, η Συμφωνία Οικονομικής Συνεργασίας, η Αμοιβαία Προώθηση και Προστασία Επενδύσεων αποτελούν σταθερή βάση των οικονομικών τους σχέσεων. Το ύψος των τουρκικών επενδύσεων στο Μαυροβούνιο το 2022 έφθασε τα 55,4 εκατ. ευρώ. Επιπλέον, η Τουρκία κατατάσσεται 6^η στη λίστα μεταξύ των χωρών που πραγματοποιούν τις περισσότερες ξένες επενδύσεις στη περιοχή¹³⁹ (Turkiye Ministry of Foreign Affairs., 2024).

Εκπαίδευση - Πολιτισμός - Θρησκεία. Στον τομέα της εκπαίδευσης δεν υφίστανται πανεπιστημιακά ιδρύματα της μουσουλμανικής κοινότητας στο Μαυροβούνιο. Κατ'εξαιρέση υπάρχει μόνο το Ισλαμικό Θεολογικό Λύκειο στο Τούζι, όπου τα μαθήματα διδάσκονται στα βοσνιακά ή στα αλβανικά.¹⁴⁰ Επιπλέον, η Τουρκία ενίσχυσε την πολιτιστική της επιρροή ιδρύοντας το κέντρο τουρκικών σπουδών στο Νίκσικ και το πολιτιστικό κέντρο και σχολείο τουρκικής γλώσσας στη Ποντογκόριτσα.

Επιπρόσθετα η ΤΙΚΑ αποκαθιστά οθωμανικά μνημεία και χρηματοδοτεί διάφορα πολιτιστικά προγράμματα στο Μαυροβούνιο. Συνάμα

---

¹³⁸ Στο πλαίσιο των διμερών επισκέψεων ο πρόεδρος του Μαυροβουνίου το 2022 επισκέφθηκε την Κωνσταντινούπολη.

¹³⁹ Κύρια χαρακτηριστικά των τουρκικών επενδύσεων στο Μαυροβούνιο αποτελούν η εξαγορά της πτωχευμένης χαλυβουργίας Nisic από την τουρκική εταιρεία Toscelic το 2012 έναντι 15 εκατ. ευρώ (Raïev R., 2017), η αγορά πλειοψηφικού πακέτου μετοχών στο λιμάνι Βαα έναντι 15 εκατ. ευρώ, η αγορά πλειοψηφικού πακέτου μετοχών της τουρκικής εταιρείας "Global Ports Holding Co", (Kara S., 2024) η ίδρυση υποκαταστήματος της τουρκικής τράπεζας "Ziraat Bank" στην Ποντογκόριτσα, (The Banks.eu, 2024).

¹⁴⁰ Οι απόφοιτοι του σχολείου μπορούν να συνεχίσουν πανεπιστημιακές σπουδές στην Τουρκία σε επιδοτούμενη βάση.

εργάζεται για τη διατήρηση της κοινής ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς των δύο χωρών διαχειριζόμενη εκατοντάδες έργα αξίας 20 εκατ. ευρώ, στους τομείς της εκπαίδευσης, της υγείας, των υποδομών και της πολιτιστικής συνεργασίας¹⁴¹ (CDM Portal., 2017).

Ρουμανία.

Γενικά. Οι δύο χώρες συνδέονται με ισχυρούς πολιτικούς, πολιτιστικούς, οικονομικούς και ανθρωπιστικούς δεσμούς. Με βάση την αμοιβαία δέσμευση τους για ενίσχυση των διμερών σχέσεων σε όλους τους τομείς, υπέγραψαν το 2011 τη Διακήρυξη Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης, η οποία αναβάθμισε το επίπεδο των σχέσεων τους.¹⁴²

Το Σύνταγμα της Ρουμανίας εγγυάται στις μειονότητες το δικαίωμα να διατηρούν, να αναπτύσσουν και να εκφράζουν την εθνική, πολιτιστική και θρησκευτική τους ταυτότητα, συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης στη μητρική τους γλώσσα. Περισσότεροι από 70.000 Τούρκοι, μαζί με άλλες μειονότητες στη Ρουμανία, απολαμβάνουν τα συνταγματικά τους δικαιώματα μέσω των μειονοτικών οργανώσεων.¹⁴³

Οικονομική - Στρατιωτική Συνεργασία. Οι οικονομικές-εμπορικές σχέσεις αποτελούν πολύ σημαντική πτυχή της διμερούς συνεργασίας. Οι Τούρκοι που βρίσκονται στη Ρουμανία είναι εξοικειωμένοι με το επιχειρηματικό περιβάλλον και αποτελούν το σημαντικότερο πλεονέκτημα για την περαιτέρω προώθηση του εμπορίου μεταξύ τους. Η Τουρκία αποτελεί το τρίτο μεγαλύτερο επενδυτή στη Ρουμανία με τις τρέχουσες επενδύσεις να ανέρχονται σε 6 δισ. δολάρια (Turkiye Ministry of Foreign Affairs., 2024).

Στους τομείς του εμπορίου, περισσότερες από 6.000 τουρκικές εταιρείες δραστηριοποιούνται στη Ρουμανία. Η Ευρωπαϊκή Πιστωτική Τράπεζα της

---

¹⁴¹ Επιπλέον, η ΤΙΚΑ υποστήριξε πολυάριθμα έργα που σχετίζονται με την ένταξη των ατόμων με αναπηρία και τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής τους (CDM Portal., 2017).

¹⁴² Η 10^η επέτειος της Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης το 2021 γιορτάστηκε με διάφορες εκδηλώσεις που πραγματοποιήθηκαν τόσο στην Άγκυρα όσο και στο Βουκουρέστι.

¹⁴³ Κάθε μειονοτική οργάνωση διαθέτει πολιτικό κόμμα και οι μειονότητες εκπροσωπούνται στο κοινοβούλιο ανάλογα με τον πληθυσμό τους. Οι Τούρκοι και οι Ταταρτοτούρκοι διαθέτουν από μία έδρα στο Κοινοβούλιο.

Τουρκίας διαθέτει 85 υποκαταστήματα στη Ρουμανία και προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες τόσο για τις τουρκικές εξαγωγές όσο και για τις επενδύσεις.

Εκπαίδευση - Πολιτισμός - Θρησκεία. Στον τομέα της εκπαίδευσης η ΤΙΚΑ ανακαίνισε αίθουσες διδασκαλίας¹⁴⁴ σε σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στη Κωνσταντζα, προκειμένου να παράσχει τη δυνατότητα στους συμπατριώτες που ζουν στη Ρουμανία να λαβουν γλωσσική και θρησκευτική εκπαίδευση.¹⁴⁵ Επιπρόσθετα η ΤΙΚΑ έχει ολοκληρώσει έργα για τον εξοπλισμό του Τμήματος Τουρκικών Σπουδών Μεχμέτ Ακίφ Ερσόι¹⁴⁶ στο Πανεπιστήμιο Κωνσταντζας και στο Πανεπιστήμιο του Βουκουρεστίου.

Σερβία.

Γενικά. Το 2009 με πρωτοβουλία της Τουρκίας ξεκίνησαν τριμερείς συνομιλίες για την σταθερότητα στα Βαλκάνια μεταξύ Σερβίας-B&E και Τουρκίας ενώ λίγο αργότερα ξεκίνησε κάτι ανάλογο μεταξύ Κροατίας-B&E και Τουρκίας. Το 2013 οι σχέσεις μεταξύ Σερβίας - Τουρκίας διακόπηκαν απότομα, εξαιτίας δηλώσεων του Ερντογάν σε ομιλία του στο Κόσοβο που ανέφερε ότι «το Κοσσυφοπέδιο είναι Τουρκία και η Τουρκία Κοσσυφοπέδιο» (Παπαδόπουλος Ε., 2015, σ. 37).

Με την πάροδο του χρόνου οι διμερείς σχέσεις Τουρκίας-Σερβίας αναθερμάνθηκαν και πλέον η Τουρκία αντιμετωπίζει τη Σερβία ως μια σημαντική χώρα για τη σταθερότητα των Βαλκανίων, ενώ συνάμα υποστηρίζει την ένταξή της

---

¹⁴⁴ Η ΤΙΚΑ εφαρμόζοντας το πρόγραμμα που ονομάζεται "Αίθουσες διδασκαλίας τουρκικής γλώσσας σε όλα τα σχολεία της Δοβρουτσά", ανακαίνισε αίθουσες διδασκαλίας και τις εξόπλισε με σύγχρονες εγκαταστάσεις σε 23 σχολεία. Αυτές οι ανακαινισμένες και καλά εξοπλισμένες αίθουσες διδασκαλίας χρησιμοποιούνται για τη διδασκαλία της τουρκικής γλώσσας από γηγενείς εκπαιδευτικούς και τη θρησκευτική εκπαίδευση για τη μουσουλμανική μειονότητα. Στόχος είναι οι έξυπνες αίθουσες διδασκαλίας να κάνουν τη διδασκαλία πιο κατανοητή και αποτελεσματική και να βελτιώσουν την ποιότητα της εκπαίδευσης.

¹⁴⁵ Επίσης το 2016 -17 η ΤΙΚΑ καθιέρωσε μαθήματα τουρκικής γλώσσας σε 10 ρουμανικά σχολεία ως μαθήματα μειονοτικής γλώσσας σε συνεργασία με την Εθνική Επιθεώρηση Εκπαίδευσης στην επαρχία Κωνσταντζας.

¹⁴⁶ Ο Μεχμέτ Ακίφ Ερσόι (20 Δεκεμβρίου 1873 - 27 Δεκεμβρίου 1936) υπήρξε Τούρκος ποιητής, συγγραφέας, ακαδημαϊκός, πολιτικός και συγγραφέας του Τουρκικού Εθνικού Ύμνου.

στην ΕΕ. Στο πλαίσιο αυτό οργανώνονται αμοιβαίες επισκέψεις υψηλού επιπέδου, και αναπτύσσονται εμπορικές και οικονομικές σχέσεις.¹⁴⁷

Οικονομική - Στρατιωτική Συνεργασία. Η τουρκική οικονομική διείσδυση στη Σερβία αυξάνεται μέσω της δραστηριοποίησης τουρκικών εταιρειών σε έργα κατασκευής οδικών αξόνων (Petrovic Z. & Relejić D., 2011). Η συνολική αξία των επενδύσεων της Τουρκίας στη Σερβία αυξήθηκε από 1 εκατ. δολάρια σε 400 την τελευταία δεκαετία ενώ οι επενδύσεις της Σερβίας στη Τουρκία ανέρχονται στα 41 εκατ. δολάρια (Turkiye Ministry of Foreign Affairs., 2024).

Εκπαίδευση - Πολιτισμός - Θρησκεία. Στον πολιτιστικό τομέα, η Άγκυρα αποδίδει μεγάλη σημασία στις σχέσεις της με τους μουσουλμάνους της επαρχίας Σαντζάκ¹⁴⁸ που θεωρούν την Τουρκία ως πνευματική και πολιτική πατρίδα και αισθάνονται ιστορικό δεσμό μαζί της. Με την υποστήριξη της τουρκικής πρεσβείας στο Βελιγράδι ιδρύθηκε η "Σερβική Ισλαμική Κοινότητα" και η "Ένωση Τούρκων Σερβίας" στο Νόβι Παζάρ.

Στην εκπαίδευση η τουρκική επιρροή επιτυγχάνεται μέσω στενής συνεργασίας τουρκικών ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με το Πανεπιστήμιο του Νόβι Παζάρ¹⁴⁹. Επίσης το τουρκικό Πανεπιστήμιο Ινσταμπούλ Σεχίρ παρέχει ετήσια, υποτροφίες μεταπτυχιακών προγραμμάτων σε Σέρβους μουσουλμάνους. Παράλληλα με την οικονομική υποστήριξη της ΤΙΚΑ διοργανώνονται μαθήματα τουρκικής γλώσσας για παιδιά δημοτικού σχολείου.

---

¹⁴⁷ Σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών διαδραμάτισε η επίσκεψη Νταβούτογλου το 2014 στο Βελιγράδι ο οποίος επισήμανε το ρόλο "κλειδί" της Σερβίας στα Βαλκάνια (Παπαδόπουλος Ε., 2015). Το 2022 στο περιθώριο της επίσκεψης Ερντογάν στη Σερβία διοργανώθηκε Επιχειρηματικό Φόρουμ μεταξύ τους όπου υπογράφηκαν συμφωνίες που αφορούσαν τους τομείς του ταξιδιού, της αμοιβαίας προώθησης και προστασίας των επενδύσεων, της καταπολέμησης των δασικών πυρκαγιών, των προηγμένων τεχνολογιών, της ψηφιακής διακυβέρνησης, των μέσων επικοινωνίας και της ραδιοτηλεόρασης.

¹⁴⁸ Η περιοχή εκτείνεται ανάμεσα στη Σερβία και το Μαυροβούνιο.

¹⁴⁹ Το τουρκικό ισλαμικό Πανεπιστήμιο "İlahiyat" στην Προύσα συνεργάζεται με την ισλαμική σχολή του κρατικού Πανεπιστημίου του Νόβι Παζάρ και έχει δωρίσει στο πανεπιστήμιο αριθμό συγγραμμάτων.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ότι, οι δραστηριότητες των Τούρκων στην περιοχή Σαντζάκ και στις μουσουλμανικές περιοχές της Σερβίας έχουν σαν στόχο να αναδειχθούν τα στοιχεία των θρησκευτικών δεσμών και το διαρκές ενδιαφέρον της Τουρκίας για βασικά ζητήματα που αφορούν τις περιοχές αυτές, ιδίως στους τομείς της εκπαίδευσης, της θρησκείας και του πολιτισμού.

Σλοβενία.

Γενικά. Οι διμερείς σχέσεις Τουρκίας-Σλοβενίας έχουν αναπτυχθεί θετικά και εκτενώς.¹⁵⁰ Οι φιλικές σχέσεις κορυφώθηκαν το 2011 με τη διακήρυξη “Στρατηγικής Εταιρικής σχέσης” μεταξύ τους. Από τότε οι διμερείς επαφές και επισκέψεις έχουν αποκτήσει δυναμική και οι σχέσεις έχουν αναπτυχθεί σε διάφορους τομείς.

Οικονομική - Στρατιωτική Συνεργασία. Ο όγκος εμπορίου μεταξύ Τουρκίας-Σλοβενίας παρουσίασε σημαντική αύξηση φθάνοντας το 2022 τα 2,3 δισ. δολάρια. Στη Σλοβενία υπάρχουν τουρκικές εταιρείες, που δραστηριοποιούνται σε τομείς όπως τα τρόφιμα, την κλωστοϋφαντουργία και το κόσμημα.¹⁵¹ Ο τουριστικός τομέας¹⁵² και δη ο χειμερινός τουρισμός, ο τομέας της αυτοκινητοβιομηχανίας και ο τομέας των φαρμακευτικών προϊόντων θεωρούνται από τους υποσχόμενους τομείς συνεργασίας μεταξύ Τουρκίας-Σλοβενίας (Turkiye Ministry of Foreign Affairs., 2024).

Εκπαίδευση - Πολιτισμός - Θρησκεία. Η συνεχόμενη ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ Τουρκίας-Σλοβενίας αποκαλύπτεται και στο πολιτιστικό και εκπαιδευτικό τομέα. Η τουρκική σύγχρονη τέχνη και λογοτεχνία προσελκύει όλο και περισσότερο τους Σλοβένους. Παράλληλα Σλοβένοι εκδότες μεταφράζουν έργα επιφανών Τούρκων συγγραφέων στα σλοβενικά. Επιπλέον, οι Τούρκοι φοιτητές που

---

¹⁵⁰ Το γεγονός αυτό επιβεβαίωσε το άνοιγμα πρεσβειών εκατέρωθεν των δύο χωρών, της Τουρκίας στην Λιουμπλιάνα το 1993 και της Σλοβενίας στην Άγκυρα το 1996.

¹⁵¹ Οι εταιρείες αυτές την δεδομένη χρονική στιγμή ανέρχονται σε 117.

¹⁵² Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται έντονη αύξηση του ενδιαφέροντος των Τούρκων πολιτών να επισκεφθούν την Σλοβενία για τουριστικούς λόγους ενώ υφίσταται αμοιβαίο ενδιαφέρον από την πλευρά των Σλοβένων πολιτών. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώθηκε το 2022 όπου περίπου 50.000 Σλοβένοι πολίτες επισκέφθηκαν την Τουρκία για τουριστικούς λόγους (Turkiye Ministry of Foreign Affairs., 2024).

σπουδάζουν στη Σλοβενία στο πλαίσιο του προγράμματος ανταλλαγής φοιτητών διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην άνθηση των πολιτιστικών σχέσεων με τη Σλοβενία.

Ελληνική Εξωτερική Πολιτική στα Βαλκάνια

Γενικά

Κατά την μεταψυχροπολεμική περίοδο η Ελλάδα κατείχε την ιδανική θέση για να διαδραματίσει σταθεροποιητικό παράγοντα στην περιοχή των Βαλκανίων. Ωστόσο τα γεγονότα δεν εξελίχτηκαν ομαλά γιατί το τέλος του Ψυχρού Πολέμου βρήκε την Χώρα μας απροετοίμαστη. Εάν και μέλος της ΕΕ και του ΝΑΤΟ, επικράτησε η αίσθηση της απόλυτης απομόνωσης σε ένα μεταβαλλόμενο και συχνά επιθετικό κόσμο με αποτέλεσμα την μεταβολή της Χώρας μας από έναν εν δυνάμει “διαιτητή” στην βαλκανική περιοχή σε μέρος του προβλήματος¹⁵³ (Κοππά Μ., 2005, σ. 50).

Η Χώρα μας με την πάροδο του χρόνου, τροποποιώντας την πολιτική της απέναντι στην περιοχή των Βαλκανίων, άρχισε να απομακρύνεται από το χαρακτηρισμό της ως μέρος του βαλκανικού προβλήματος, αναλαμβάνοντας πλέον το ρόλο του παράγοντα σταθερότητας στην περιοχή.

Παρά την πολυμορφική διείσδυση της Τουρκίας στα Βαλκάνια, αυτό δεν αποτελεί αποτρεπτικό παράγοντα για συναφείς ενέργειες από την Χώρα μας. Η διερεύνηση των σχέσεων της με τα κράτη των Βαλκανίων αποτελεί διαχρονικά μια ανάγκη συνύπαρξης με σκοπό την προώθηση της διαβαλκανικής πολιτικής. Για το σκοπό αυτό έχει θέσει ως στρατηγικό στόχο και υποστηρίζει σταθερά και ενεργά, την ευρωπαϊκή προοπτική των κρατών των Βαλκανίων.

Πλέον των ανωτέρω η Χώρα μας στα Βαλκάνια διαχρονικά προσπαθεί να δημιουργήσει συνθήκες δημοκρατικής ομαλότητας, συνεργασίας, ανάπτυξης και ευημερίας μεταξύ των βαλκανικών κρατών. Έχοντας υπόψη τους ανωτέρω στόχους

---

¹⁵³ Κατά το διάστημα 1992-1994 η Ελλάδα είχε σχεδόν εχθρικές σχέσεις με τρεις γείτονές της (Αλβανία, Β. Μακεδονία, Τουρκία) γεγονός που έθετε διεθνώς σε αμφισβήτηση την ικανότητά της να διαδραματίσει σταθεροποιητικό παράγοντα στην περιοχή των Βαλκανίων.

αναπτύχθηκε το Ελληνικό Σχέδιο Οικονομικής Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων (ΕΣΟΑΒ).¹⁵⁴

Συνεπώς η βαλκανική περιφερειακή πολιτική της Ελλάδας αποβλέπει στην ανάπτυξη της περιοχής μέσω της διευρυμένης διμερούς συνεργασίας, της πλήρους αξιοποίησης των υφιστάμενων περιφερειακών σχημάτων, αλλά και των μηχανισμών της ΕΕ προδίδοντας ιδιαίτερη βαρύτητα για την γενικότερη ανάπτυξη και ευημερία ολόκληρης της περιοχής. Στο ανωτέρω πλαίσιο θα προσπαθήσουμε να κάνουμε μια συνοπτική ανάλυση των διμερών σχέσεων μεταξύ Ελλάδος και των Βαλκανικών κρατών.

Διμερείς Σχέσεις Ελλάδας - Βαλκανικών Χωρών

Αλβανία. Η Ελλάδα έχει την πιο περίπλοκη σχέση με την Αλβανία. Η σχέση αυτή επιβαρύνεται κυρίως από την παρουσία του ελληνικού πληθυσμού στα νότια της Αλβανίας και από τις διεκδικήσεις των Τσάμηδων, του αλβανικού πληθυσμού της Ηπείρου. Κύριο “αγκάθι” στις διμερείς σχέσεις αποτελεί ο συστηματικός περιορισμός των αναφαίρετων ελληνικών δικαιωμάτων της Βορείου Ηπείρου. Η αλβανική κυβέρνηση προσπαθεί να περιορίσει τα δικαιώματα αυτά με κάθε μέσο, περιορίζοντας ακόμη και τις μειονοτικές περιοχές της Χειμάρρας και της Κορυτσάς.¹⁵⁵

---

¹⁵⁴ Το Ελληνικό Σχέδιο Οικονομικής Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων (ΕΣΟΑΒ) ως ένα πενταετές πρόγραμμα ελληνικής αναπτυξιακής βοήθειας προς τις βαλκανικές χώρες. Η διάρκειά του ήταν πενταετής, αρχικά από το 2002 έως το 2006, ωστόσο στη συνέχεια δόθηκε παράταση στο πρόγραμμα κατά μία πενταετία ακόμα, δηλαδή κατά το χρονικό διάστημα 2007-2011, προκειμένου να υπάρξει η δυνατότητα οι χώρες των Βαλκανίων να αξιοποιήσουν περαιτέρω τους πόρους του Σχεδίου. Το ΕΣΟΑΒ αποτέλεσε ένα αναπτυξιακό πρόγραμμα ύψους 550 εκατ. ευρώ, οι πόροι του οποίου προερχόταν από τον Ελληνικό προϋπολογισμό. Οι οικονομικοί του πόροι διατέθηκαν για έργα, επενδύσεις, δράσεις, μελέτες και δραστηριότητες σε επτά βαλκανικές χώρες (Αλβανία, Βοσνία και Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Μαυροβούνιο, Βόρεια Μακεδονία, Ρουμανία, Σερβία). Αναλυτικότερα το Ελληνικό Σχέδιο Οικονομικής Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων (ΕΣΟΑΒ) όπως στο Παράρτημα «1».

¹⁵⁵ Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, πολύ μικρότερα τμήματα της Αλβανίας να χαρακτηρίζονται ως μειονοτικές περιοχές από ό,τι είναι στην πραγματικότητα. Στόχος αυτών των προσπαθειών είναι να μειωθεί το μέγεθος των μειονοτικών περιοχών, πράγμα που σημαίνει ότι οι Έλληνες που ζουν εκτός αυτών των περιοχών να στερούνται εκπροσώπησης σε πολιτιστικό, γλωσσικό και πολιτικό επίπεδο. Με αυτόν τον τρόπο, προπύργια αιώνων του Ελληνισμού οδηγούνται στον αφανισμό.

Κύρια ζητήματα των διμερών σχέσεων αποτελούν η οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) μεταξύ των δύο χωρών, η επίλυση των περιουσιακών ζητημάτων των δύο πλευρών και η θέση της ελληνικής μειονότητας. Η διακαής επιθυμία της Αλβανίας να ενταχθεί στην ΕΕ συχνά εκλαμβάνεται ως φιλική στάση απέναντι στην Ελλάδα, αλλά στην πραγματικότητα ισχύει το αντίθετο (Ντόικος Δ., 2020). Η Ελλάδα αποτελεί διαχρονικά σημαντικό εμπορικό εταίρο της Αλβανίας διατηρώντας για το 2022 την 4^η θέση σε χώρες προμηθεύτριες με α/εισαγωγές.¹⁵⁶

Βοσνία-Ερζεγοβίνη (B&E). Η Ελλάδα στο πλαίσιο της εξωτερικής της πολιτικής, το 1992 αναγνώρισε τη B&E και υποστηρίζει σταθερά την Ευρωπαϊκή και ευρωατλαντική της πορεία. Επίσης Ελλάδα και B&E συμμετέχουν σε οργανισμούς όπως η Διαβαλκανική Συνεργασία (SEECP)¹⁵⁷ και το Περιφερειακό Συμβούλιο

---

¹⁵⁶ Οι εισαγωγές ελληνικών προϊόντων στην Αλβανία είναι αξίας περίπου 736,2 εκατ. ευρώ, αυξημένες κατά 16,31% συγκριτικά με το 2021. Αντίστοιχα, οι α/εξαγωγές προς την Ελλάδα το 2022 αυξήθηκαν κατά 18,35% συγκριτικά με το 2021. Ο όγκος διμερούς εμπορίου το 2022 ανήλθε σε 986,6 εκατ. ευρώ (Πρεσβεία της Ελλάδος Αλβανία., 2023)

¹⁵⁷ Η Διαδικασία Συνεργασίας Νοτιοανατολικής Ευρώπης (South-East European Cooperation Process - SEECP) ιδρύθηκε το 1996 και η πρώτη Σύνοδος Κορυφής πραγματοποιήθηκε στην Κρήτη το 1997. Αποτελεί το μόνο σχήμα περιφερειακής συνεργασίας, στο οποίο συμμετέχουν αποκλειστικά όλες οι χώρες της Ν.Α. Ευρώπης και το Κόσσοβο. Ειδικότερα, πέραν της Ελλάδας, συμμετέχουν οι εξής Αλβανία, Βόρεια Μακεδονία, Βοσνία και Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Κόσσοβο, Κροατία, Μαυροβούνιο, Μολδαβία, Ρουμανία, Σερβία, Σλοβενία, Τουρκία. Στόχος είναι η ενίσχυση των σχέσεων καλής γειτονίας μεταξύ των συμμετεχόντων, καθώς και η κατάλληλη προετοιμασία για την ενσωμάτωση στους ευρωατλαντικούς θεσμούς, με συνεργασία στους τομείς του κράτους δικαίου, της ασφάλειας και της οικονομίας. Την προεδρία της SEECP αποκαλούμενης και Διαβαλκανικής άσκησε η Αθήνα από τον Ιούλιο 2021 έως τον Ιούνιο 2022. Ακολούθησε η προεδρία Ποντιγκόριτσας μεταξύ Ιουλίου 2022 και Ιουνίου 2023, ενώ για την περίοδο μεταξύ Ιουλίου 2023 και Ιουνίου 2024 την προεδρία έχουν αναλάβει τα Σκόπια Σε ό,τι αφορά τη διαδικασία, στο πλαίσιο της SEECP δεν χρησιμοποιούνται εθνικά σύμβολα (π.χ. σημαίες, εθνόσημα) και η αναφορά στους συμμετέχοντες γίνεται με τη χρήση του ονόματος της πρωτεύουσάς τους (Υπουργείο Εξωτερικών Κόσσοβο., 2024).

Συνεργασίας για τα Βαλκάνια (RCC),¹⁵⁸ ενώ το 2013 υπέγραψαν μνημόνιο συνεργασίας για την επιτάχυνση της ένταξης της Β&Ε στην Ε.Ε.¹⁵⁹

Η Β&Ε μετά το τέλος του πολέμου της Γιουγκοσλαβίας αποτέλεσε μία νέα δυναμική αγορά στον τομέα των επενδύσεων και της ανάπτυξης. Ωστόσο, η Ελληνική επενδυτική παρουσία είναι περιορισμένη καθόσον στην περιοχή δραστηριοποιούνται ελάχιστες Ελληνικές επιχειρήσεις. Η Ελλάδα, με εξαγωγές στην Β&Ε συνολικής αξίας 125,4 εκατ. ευρώ (92,4 εκατ. ευρώ το 2021), καλύπτει μόνο το 0,85% των συνολικών εισαγωγών που πραγματοποιεί η Β&Ε.¹⁶⁰

Βόρεια Μακεδονία. Η Βόρεια Μακεδονία ξεπερνώντας τα προβλήματα που προέκυψαν από το ζήτημα του ορισμού του ονόματός της με την Συμφωνία των Πρεσπών, είναι πλέον σε θέση να ακολουθήσει τη δική της πορεία στο μέλλον, η οποία είναι ταυτισμένη με την ένταξη της στην ΕΕ. Η συμβολή της Χώρας μας υπήρξε σημαντική με την υπογραφή της υπόψη Συμφωνίας, γεγονός που συνέβαλε καθοριστικά στην εξομάλυνση των διμερών σχέσεων.¹⁶¹

---

¹⁵⁸ Το Συμβούλιο Περιφερειακής Συνεργασίας (Regional Cooperation Council), εδρεύει στο Σεράγεβο και λειτουργεί ως επιχειρησιακός βραχίονας της SEECP. Αποστολή του είναι η εξειδικευμένη περιφερειακή συνεργασία σε τομείς προτεραιότητας και η παροχή τεχνογνωσίας προς τα Δυτικά Βαλκάνια, κυρίως, ως προς την ευρωπαϊκή τους προοπτική. Παράλληλα, το RCC έχει αναλάβει επιχειρησιακό ρόλο για την εφαρμογή προγραμμάτων στα Δυτικά Βαλκάνια, στο πλαίσιο περιφερειακών πρωτοβουλιών, όπως της Διαδικασίας του Βερολίνου, και σε συντονισμό με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, με σκοπό την προώθηση της ευρωπαϊκής προοπτικής και την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη της περιοχής (Υπουργείο Εξωτερικών Κόσσοβο., 2024).

¹⁵⁹ Η συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών βρίσκεται σε ικανοποιητικό επίπεδο και ενισχύεται κυρίως μέσω διμερών συμφωνιών στους τομείς της διπλωματίας, των επενδύσεων, του εμπορίου και του εμπορίου.

¹⁶⁰ Όσον αφορά τον τομέα των εισαγωγών η Χώρα μας εισάγει από την Β&Ε προϊόντα συνολικής αξίας 12,2 εκατ. ευρώ, ποσό που αντιστοιχεί στο 0,13% των συνολικών εξαγωγών της Β& (Πρεσβεία της Ελλάδος Β&Ε, 2023).

¹⁶¹ Η προκατάληψη του πληθυσμού της Β. Μακεδονίας έναντι της Χώρας μας είναι αρκετά ισχυρή. Ο λόγος για αυτό έγκειται στην πολυετή παραπληροφόρηση σχετικά με την ελληνικότητα της αρχαίας Μακεδονίας, το όνομά της και τη γενικότερη ιστορική της εξέλιξη. Όλοι οι πολίτες της Β. Μακεδονίας πιστεύουν αυτό που διδάχθηκαν ως παιδιά, ότι δηλαδή οι σλαβομακεδονικοί πληθυσμοί κατοικούν στο ελληνικό έδαφος εδώ και πολλά χρόνια και εκδιώχθηκαν από τη χώρα και τις περιουσίες τους είτε σκόπιμα είτε όχι, κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου.

Για την Χώρα μας η περιοχή είναι στρατηγικής σημασίας καθόσον αποτελεί το προγεφύρωμα της Τουρκίας στα Δυτικά Βαλκάνια, συμμετέχει στο NATO από το 2020 και στο έδαφος της φιλοξενεί μια ισχυρή αλβανική μειονότητα η οποία θα μπορούσε ανά πάσα στιγμή να προκαλέσει προβλήματα. (Ντόκος Δ., 2020). Το σύνολο των ελληνικών εξαγωγών στη Βόρεια Μακεδονία το 2022 ήταν 1,36 δισ. ευρώ καταγράφοντας εντυπωσιακή αύξηση κατά 84,8% σε σύγκριση με το 2021.¹⁶²

Βουλγαρία. Το παρελθόν των σχέσεων Ελλάδας-Βουλγαρίας είναι αρνητικό καθόσον η Βουλγαρία πολλές φορές έχει έρθει σε αντιπαράθεση με την Χώρα μας. Ωστόσο την τελευταία τριαντακοταετία η Βουλγαρία αποτελεί στρατηγικό οικονομικό εταίρο της Χώρας μας στα Βαλκάνια και ελκυστικό επενδυτικό προορισμό, αρχικά μικρομεσαίων και στη συνέχεια μεγάλων και πολυεθνικών ελληνικών επιχειρήσεων και ομίλων.

Η σημαντική οικονομική παρουσία της Ελλάδας αποτυπώνεται τόσο στη διαχρονική αύξηση των διμερών εμπορικών συναλλαγών, όσο και στην ισχυρή παρουσία των εγκατεστημένων ελληνικών επιχειρήσεων στην περιοχή. Οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ Ελλάδας-Βουλγαρίας αποτελούν πρότυπο περιφερειακής συνεργασίας με χιλιάδες ελληνικές επιχειρήσεις να έχουν έδρα τη Βουλγαρία, με κύκλο εργασιών 5 δισ. ευρώ και περισσότερους από 53.000 εργαζόμενους.¹⁶³

Κόσσοβο. Η Χώρα μας σταθερά προσηλωμένη στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, στην προστασία των δικαιωμάτων των μειονοτήτων και στη διαφύλαξη της θρησκευτικής και πολιτιστικής κληρονομιάς υποστηρίζει την ενίσχυση των οικονομικών σχέσεων με το Κοσσυφοπέδιο στο πλαίσιο της δέσμευσής της για ενίσχυση της ειρήνης και της σταθερότητας στα Βαλκάνια.

---

¹⁶² Οι εξαγωγές της Βόρειας Μακεδονίας στην Χώρα μας έφθασαν τα 327,8 εκατ. ευρώ, παρουσιάζοντας σημαντική αύξηση 59,2% σε σχέση με το 2021 (Πρεσβεία της Ελλάδος Βόρεια Μακεδονία., 2023).

¹⁶³ Οι ελληνικές επενδύσεις στην χώρα ανέρχονται σε 2,2 δισ. ευρώ καταστρώνοντας την Ελλάδα τον πέμπτο μεγαλύτερο επενδυτή στην Βουλγαρία (Πρεσβεία της Ελλάδος Βουλγαρία., 2023).

Ωστόσο η Ελλάδα δεν έχει αναγνωρίσει την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσσυφοπεδίου ¹⁶⁴ παρόλο που στην Αθήνα λειτουργεί Γραφείο Συμφερόντων του Κοσόβου, το οποίο όμως δεν απολαύει διπλωματικού καθεστώτος. Υφίσταται συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών, στους τομείς τροφίμων, ποτών και διαχείρισης αποβλήτων. ¹⁶⁵

Κροατία. Οι διπλωματικές σχέσεις μεταξύ Ελλάδας-Κροατίας επισημοποιήθηκαν με την ίδρυση της πρεσβείας της Ελλάδας στο Ζάγκρεμπ το 1994. Οι διμερείς πολιτικές σχέσεις ενισχύθηκαν με την ένταξη της Κροατίας στην ΕΕ και στο ΝΑΤΟ. Οι οικονομικές και εμπορικές σχέσεις Ελλάδας-Κροατίας καταγράφουν ανοδική πορεία, καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα τομέων. ¹⁶⁶ Ειδικότερα, το 2022 οι ελληνικές εξαγωγές ανήλθαν σε 321,1 εκατ. ευρώ, καταγράφοντας αύξηση της τάξης του 20% έναντι του 2021. Ανοδικά κινήθηκαν και οι κροατικές εξαγωγές προς Ελλάδα ανερχόμενες σε 101,5 εκατ. ευρώ (αύξηση 13% σε σύγκριση με το 2021) (Πρεσβεία της Ελλάδος Κροατία., 2023).

Μαυροβούνιο. Το 2006 η Χώρα μας προχώρησε στην αναγνώριση του Μαυροβουνίου ως σύγχρονο κράτος γεγονός που συντέλεσε στην ανάπτυξη των διμερών σχέσεων. Τον Ιούνιο του 2011 οι δύο χώρες υπέγραψαν Μνημόνιο Συνεργασίας για την επιτάχυνση της διαδικασίας ένταξης του Μαυροβουνίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση. ¹⁶⁷ Το 2017 το Μαυροβούνιο προσχώρησε στο ΝΑΤΟ. Η Ελλάδα

---

¹⁶⁴ Οι χώρες που δεν αναγνωρίζουν την ανεξαρτησία του Κοσόβου είναι η Ελλάδα, η Κύπρος, η Ισπανία, η Ρουμανία και η Σλοβακία.

¹⁶⁵ Επιπρόσθετα η Ελλάδα έχει προβεί σε σημαντικές επενδύσεις στη περιοχή, ιδίως στους κλάδους των δομικών υλικών, πετρελαιοειδών ενώ έχει συμφωνηθεί η ενίσχυση της συνεργασίας, με έμφαση στον τομέα της ενέργειας (Υπουργείο Εξωτερικών Κόσσοβο., 2024).

¹⁶⁶ Οι τομείς ανάπτυξης των διμερών σχέσεων μεταξύ Ελλάδας - Κροατίας αναπτύσσονται στο εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών, στο τομέα της ενέργειας, στον τουρισμό και στις μεταφορές,

¹⁶⁷ Η Χώρα μας στο πλαίσιο της συνολικής στρατηγικής της για τα Δυτικά Βαλκάνια, υποστηρίζει σταθερά την Ευρωπαϊκή και ευρωατλαντική προοπτική του Μαυροβουνίου, ενώ παρέχει τεχνογνωσία για θέματα Ευρωπαϊκής Ένωσης, με στόχο την επιτάχυνση της διαδικασίας ένταξής του, στο πλαίσιο σχετικού διμερούς μνημονίου συνεργασίας που υπεγράφη το 2011. Το Μαυροβούνιο από τις 29 Ιουνίου 2012 βρίσκεται σε διαδικασία προσχώρησης στην Ε.Ε. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επισημαίνει στην Έκθεση της (2020) για το Μαυροβούνιο, ότι προτεραιότητα πρέπει να αποτελέσει η εντατικοποίηση των προσπαθειών στους νευραλγικούς τομείς του Κράτους Δικαίου, της διασφάλισης

αποτελεί σημαντικό οικονομικό εταίρο του Μαυροβουνίου καθόσον στην περιοχή του έχουν υλοποιηθεί σημαντικές ελληνικές επενδύσεις ιδίως στους τομείς της ενέργειας και του τουρισμού. Το ελληνικό κράτος προσφέρει επίσης υποτροφίες σε Μαυροβούνιους για σπουδές σε ελληνικά πανεπιστήμια και μεταπτυχιακές σχολές (Υπουργείο Εξωτερικών Μαυροβούνιο., 2024).

Ρουμανία. Οι σχέσεις μεταξύ Ελλάδας-Ρουμανίας χαρακτηρίζονται από τη διαρκή επωδό των σχέσεων στα Βαλκάνια. Κατά τη διάρκεια της ιστορίας, οι δύο χώρες μοιράζονται την ίδια θρησκεία και έχουν κοινές πολιτιστικές σχέσεις που ενισχύονται από την επιρροή του Πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης εις το διηνεκές στον κοινό τους αγώνα με την Τουρκία και την κοινή τους αντιπαλότητα με τη Βουλγαρία κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Βαλκανικού Πολέμου.¹⁶⁸ Οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ Ελλάδας-Ρουμανίας χαρακτηρίζονται από σταθερή βελτίωση και η Ελλάδα κατατάσσεται στην 7^η θέση των χωρών επενδυτών στην περιοχή με τη συνολική αξία των ελληνικών εξαγωγών να ανέρχεται στο ποσό των 1.823,4 εκατ. ευρώ), παρουσιάζοντας αύξηση κατά 31,2% σε σχέση με το 2021.¹⁶⁹

Σερβία. Η Σερβία αποτελεί την χώρα με την οποία η Ελλάδα έχει τις στενότερες σχέσεις στην περιοχή. Δεν υφίστανται αμφισβητούμενες εδαφικές διεκδικήσεις μεταξύ τους, ενώ οι δύο λαοί έχουν την ίδια θρησκεία και έχουν βρεθεί στην ίδια πλευρά της σύγχρονης ιστορίας ¹⁷⁰ (Ντόικος Δ., 2020). Η δυναμική της

της ελευθερίας του λόγου και της ανεξαρτησίας των ΜΜΕ, της καταπολέμησης της διαφθοράς, καθώς και της προώθησης της δικαστικής μεταρρύθμισης.

¹⁶⁸ Σημεία τριβής στις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών αποτέλεσε η παρουσία φαναριώτικων στοιχείων στην εσωτερική ανάπτυξη της Ρουμανίας, που συνδέονται με την οθωμανική κυριαρχία και όλα τα αρνητικά που προέκυψαν από αυτήν, καθώς και ο ισχυρισμός των ρουμανικών εθνικιστικών κύκλων ότι οι Κουτσοβλάχοι των Βαλκανίων είναι Ρουμάνοι. Το ζήτημα αυτό αναζωπυρώθηκε πρόσφατα από τις ενέργειες των Ρουμάνων διπλωματικών και πολιτιστικών ηγετών στη Βόρειο Ήπειρο οι οποίοι προσπαθούν να διαδώσουν τη ρουμανική εθνική ταυτότητα στους Βλάχους της περιοχής, διαχωρίζοντας έτσι τους Βλάχους από τον ευρύτερο ελληνικό πυρήνα.

¹⁶⁹ Όσον αφορά τις εισαγωγές προϊόντων από την Ρουμανία η συνολική τους αξία ανήλθε στο ποσό των 1.026,2 εκατ. ευρώ (έναντι 860,9 εκατ. ευρώ το 2021), παρουσιάζοντας αύξηση κατά 19,2% (Πρεσβεία της Ελλάδος Ρουμανία., 2023).

¹⁷⁰ Η συλλογική μνήμη των Σέρβων συνδέεται με την παρουσία σερβικών στρατευμάτων στο μέτωπο της Θεσσαλονίκης κατά τη διάρκεια του Α΄ ΠΠ. Η Ελλάδα, από την άλλη πλευρά, ήταν η μόνη χώρα που

ελληνοσερβικής πολιτικής συνεργασίας αντικατοπτρίζεται στις οικονομικές και εμπορικές σχέσεις. Η Ελλάδα κατέχει την τρίτη θέση μεταξύ των ξένων επενδυτών στη Σερβία με το 2022, οι ελληνικές εξαγωγές να ανέρχονται σε 455,5 εκατ. ευρώ και οι εισαγωγές από τη Σερβία σε 295,7 εκατ. ευρώ (Πρεσβεία της Ελλάδος Σερβία., 2023).

Σλοβενία. Η Σλοβενία αποτελεί μέλος του ΝΑΤΟ και της ΕΕ από το 2004, της Ευρωζώνης από το 2007 (πρώτη χώρα που έγινε μέλος με οικονομία σε μετάβαση), ενώ έγινε και μέλος του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ)¹⁷¹ το 2010. Η Ελλάδα και η Σλοβενία πρωτοσύναψαν διπλωματικές σχέσεις το 1992 και από τότε οι σχέσεις τους αναπτύσσονται ομαλά μέσω συχνών επαφών.

Το γεγονός ότι Ελλάδα - Σλοβενία συμμετέχουν από κοινού στους διεθνείς θεσμούς (ΕΕ-ΝΑΤΟ) διευκολύνει την συνεργασία τους σε διάφορους τομείς και έχουν ως κοινή επιδίωξη την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση των Βαλκανίων. Το μεγαλύτερο μέρος σε αξία των ελληνικών εξαγωγών καταλαμβάνουν διαχρονικά τα προϊόντα πετρελαίου. Η ηλεκτρική ενέργεια και το οξείδιο του αργιλίου (Πρεσβεία της Ελλάδας Σλοβενία., 2022).

Η ΤΕΠ στα Βαλκάνια σε σχέση με τα Ελληνικά συμφέροντα

Η πολιτική απειλή για την Ελλάδα προσδιορίζεται από την τουρκική παρουσία στην “πυριτιδαποθήκη της Ευρώπης” διαδραματίζοντας διττό ρόλο. Αφενός με την προσπάθεια της Τουρκίας να εκδιώξει την Ελλάδα από τον κύριο άξονα των διεθνών σχέσεων στη περιοχή και αφετέρου εξασφαλίζοντας στην Τουρκία στρατηγικά ερείσματα, αναβαθμίζοντας το καθεστώς της ως περιφερειακή δύναμη στα Βαλκάνια και αποκτώντας ρόλο “τρίτου πόλου” μεταξύ των συμφερόντων-επιδιώξεων των Μεγάλων Δυνάμεων.

Η Τουρκία επιδιώκει την διείδυση της στα Βαλκάνια με απώτερο σκοπό την παρεμπόδιση ανάδυσης κυρίαρχων δυνάμεων, όπως η Ρουμανία, η Βουλγαρία και η

στήριξε αποτελεσματικά τη Σερβία, η οποία δέχθηκε επιθέσεις από όλες τις πλευρές κατά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και τη διεθνή απομόνωσή της από τη διεθνή κοινότητα.

¹⁷¹ Διεθνής οργανισμός αναπτυγμένων χωρών που υποστηρίζουν τις αρχές της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας και της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς. Δημιουργήθηκε το 1948 ως Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας (Organisation for European Economic Co-operation) και έχει 35 χώρες ως πλήρη μέλη.

Ελλάδα (μέλη ΕΕ-NATO) ή μια πιθανή "συμμαχία" μεταξύ τους (κυρίως χριστιανικών), με ρόλο "καθοδηγητή" την Χώρα μας, καθόσον έτσι θα απειλούνταν τα γεωπολιτικά της συμφέροντα":¹⁷²

Πρωτόλειο συστατικό της βαλκανικής πολιτικής της Τουρκίας αποτελεί ο αέναος ανταγωνισμός των Τούρκων προς την Χώρα μας. Με σκοπό την υποβάθμιση του κύρους της Χώρας μας, επιχειρείται από την πλευρά της η δημιουργία ενός δικτύου στρατιωτικών, πολιτικών και οικονομικών συμφωνιών με τα κράτη των Βαλκανίων, υπονομεύοντας τις αντίστοιχες φιλοδοξίες της Ελλάδας στη περιοχή.

Οραματιζόμενη τη δημιουργία "μουσουλμανικού τόξου"¹⁷³ παγκοσμίως, με αφετηρία την περιοχή των Βαλκανίων ασκεί πίεση στον μουσουλμανικό πληθυσμό, προσπαθώντας να επηρεάσει τις πολιτικές των Βαλκανικών κρατών που υφίστανται μουσουλμανικές μειονότητες (Αλβανία, Βόρεια Μακεδονία, Σερβία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Κοσσυφοπέδιο), γεγονός που καθίστατο επιζήμιο για τα εθνικά συμφέροντα της Χώρας μας.

Ωστόσο έως σήμερα δεν έχει καταφέρει να πραγματώσει το επονομαζόμενο "τουρκικό τόξο" που επιθυμεί στα Βαλκάνια. Όμως ασκώντας πίεση κατάφερε να ακυρώσει τη συμφωνία για καθορισμό της ΑΟΖ μεταξύ Ελλάδας-Αλβανίας,¹⁷⁴ ενώ

---

¹⁷² Ο Αχμέτ Νταβούτογλου στο βιβλίο του "Στρατηγικό Βάθος" αναφέρει ότι, «Η Τουρκία είναι αναγκασμένη να αντιπαραθέσει με έναν προσεκτικό τρόπο τα στοιχεία παγκόσμιου ανταγωνισμού στην περιοχή απέναντι στην αντιοθωμανική και αντιτουρκική εικόνα, η οποία επαναφέρεται στα Βαλκάνια κυρίως από τους Σέρβους και τους Έλληνες. Πρέπει επίσης να διαμορφωθούν τα διπλωματικά και πραγματικά μέσα τα οποία θα εξασφαλίσουν την παρέμβαση της Τουρκίας στην περιοχή» (Νταβούτογλου Α., 2010, σσ. 193-200).

¹⁷³ Η Τουρκική εξωτερική πολιτική που υλοποιείται από τον Αχμέτ. Νταβούτογλου (σύμφωνα με το βιβλίο του Στρατηγικό Βάθος) αναφέρει ότι «η βάση της πολιτικής επιρροής της Τουρκίας στα Βαλκάνια είναι τα Οθωμανικά κατάλοιπα που είναι μουσουλμανικές κοινότητες» κατονομάζοντας στη συνέχεια αυτές τις κοινότητες ως μουσουλμανικές και Τούρκικες μειονότητες που διαβιούν στη Βουλγαρία, στην Ελλάδα, στη Βόρεια Μακεδονία στο Σατζάκ (επαρχία της Σερβίας), στο Κοσσυφοπέδιο και στη Ρουμανία (Νταβούτογλου Α., 2010, σ. 200).

¹⁷⁴ Το ζήτημα της οριοθέτησης της θαλάσσιων ζωνών μεταξύ Ελλάδας - Αλβανίας χρονολογείται από το 1992, όταν η Αλβανία πρότεινε στην Χώρα μας την έναρξη διαπραγματεύσεων για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, αλλά οι συνομιλίες δεν ξεκίνησαν ποτέ. Το 2004, η Ελλάδα ζήτησε από την Αλβανία να ξεκινήσει διαπραγματεύσεις για την οριοθέτηση της θαλάσσιας περιοχής. Ωστόσο, η

ταυτόχρονα με συνεχείς διπλωματικές πιέσεις πέτυχε να παραμένει σε εκκρεμότητα το θέμα της προστασίας της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία.

Συμπληρωματικός στόχος της ΤΕΠ στα Βαλκάνια αποτελεί η ισχυροποίηση των εθνικών μειονοτήτων της περιοχής στοχεύοντας στη δημιουργία ενός διεθνούς νομικού πλαισίου που θα θέσει υπό την προστασία του τις μειονότητες αυτές. Ωστόσο η «νομιμότητα της επέμβασης στην Κύπρο» σύμφωνα με τον Νταβούτογλου, που πραγματώθηκε εντός «συναφούς υπόστασης νομικού πλαισίου» παρέχει διαφορετική διάσταση στο στρατηγικό όραμα της Τουρκίας. Εμμέσως πλην σαφώς, αποτυπώνεται η επιθυμία υιοθέτησης της, μιας πιθανής στρατιωτικής επέμβασης στις περιοχές με σκοπό την προστασία των μειονοτήτων.

Παρά ταύτα, το προσδοκώμενο εκ του ανωτέρω καθίστατο αδύνατο να επιτευχθεί, επειδή στα Βαλκάνια πλέον της Τουρκίας δραστηριοποιούνται έτεροι ισχυροί διεθνείς δρώντες (ΗΠΑ-Ρωσία-Κίνα) καθώς και διεθνείς οργανισμοί (ΕΕ-NATO) που δεν αποζητούν την εμπλοκή της, καθόσον αυτό θα της παράσχει την δυνατότητα γεωστρατηγικής επέκτασης της, κατακτώντας τον οραματιζόμενο ρόλο της, ως “τρίτο πόλο” στην περιοχή.

Συναφώς το γεγονός ότι, χώρες των Βαλκανίων, όπως η Ρουμανία, η Κροατία και η Σλοβενία, προσπαθούν να ενταχθούν σε άλλες ομάδες υιοθετώντας ταυτόχρονα πιο εύκολα τις ευρωπαϊκές λειτουργίες, έχει όχι μόνο περιορίσει την είσοδο της “μουσουλμανικής” Τουρκίας στις μουσουλμανικές μειονότητες, αλλά

Αλβανία, ενθαρρυσμένη από τις τουρκικές παρεμβάσεις κωλυσιεργούσε καθόσον πίστευε πως μπορεί να καθορίσει μονομερώς τα όρια. Έτσι, η Αλβανία προχώρησε στην υπογραφή συμφωνίας με βρετανική εταιρεία για τη διεξαγωγή γεωλογικής έρευνας με σκοπό τον εντοπισμό των αποθεμάτων πετρελαίου στα ύδατα της νότιας Αλβανίας, τα οποία όμως σε ορισμένα σημεία εισέρχονταν εντός των ελληνικών χωρικών υδάτων. Τελικά το 2009 μετά από πολλές διαπραγματεύσεις μεταξύ Ελλάδας - Αλβανίας υπογράφηκε η Συμφωνία περί οριοθέτησης της Υφαλοκρηπίδας και των υπολοίπων Θαλασσιών Ζωνών βάσει του Διεθνούς Δικαίου» (Agreement entered into between the Hellenic Republic and the Republic of Albania “On the delimitation of their respective zones to which they are entitled under International Law”). Ωστόσο ενώ η Συμφωνία ήταν έτοιμη να κυρωθεί από τα Κοινοβούλια των δύο χωρών η αλβανική αντιπολίτευση (επικεφαλής της οποίας ήταν ο σημερινός πρωθυπουργός της Αλβανίας Έντι Ράμα) προσέφυγε στο αλβανικό Συνταγματικό Δικαστήριο το οποίο τελικά τον Ιανουάριο του 2010 έκρινε ομόφωνα άκυρη τη Συμφωνία (Στούκας Μ., 2020).

λειτουργεί ως ανάχωμα εμποδίζοντας την είσοδο της σε έτερες ευάλωτες περιοχές των Βαλκανίων.

Αναντίρρητα το μοναδικό κράτος στα Βαλκάνια με το οποίο η στρατηγική της Τουρκίας έρχεται σε πλήρη αντίθεση, είναι η Χώρα μας. Υποστηρίζοντας την πολιτική “μηδενικών προβλημάτων” με τους γείτονες της, επιχειρεί να πράξει ακριβώς αντίθετα απέναντί μας. Στο πλαίσιο αυτό αναγνωρίζει την ΠΓΔΜ με το όνομα "Μακεδονία", αμφισβητεί τα κυριαρχικά μας δικαιώματα στην υφαλοκρηπίδα και στον εναέριο χώρο, υποστηρίζει ότι η μουσουλμανική μειονότητα στη Δυτική Θράκη είναι Τουρκική και τέλος προβαίνει στην παράνομη “εξαγωγή” λαθρομεταναστών προς την Χώρα μας προφασιζόμενη την μη αποτελεσματική φύλαξη των συνόρων από την πλευρά μας.

Η Χώρα μας ως ενεργό μέλος όλων των διεθνών οργανισμών, ιδιαίτερα του NATO και της ΕΕ αποτελεί πυλώνα σταθερότητας με ισχυρή παρουσία στην περιοχή. Η Ελλάδα διαθέτει Ένοπλες Δυνάμεις (ΕΔ) υψηλού βεληνεκούς, ταχείας αντίδρασης και αποτροπής. Η αποτρεπτική της ικανότητα δεν αφήνει περιθώρια για άμεση αντιπαράθεση με άλλα βαλκανικά κράτη. Οι αντιθέσεις των βαλκανικών κρατών με την Ελλάδα αφορούν κυρίως εσωτερικά πολιτικά ζητήματα που έως τώρα δεν έχουν αποφέρει σημαντικά οφέλη στην εξωτερική πολιτική της Τουρκίας.

Η Αλβανία δεν φαίνεται να έχει τη δύναμη να προκαλέσει σοβαρά προβλήματα στην Ελλάδα, παρά τη σημαντική επιρροή της Τουρκίας. Το γεγονός αυτό οφείλεται στην έντονη επιθυμία της να ενταχθεί στην ΕΕ. Η Βόρεια Μακεδονία μαστίζεται από εσωτερικά πολιτικά προβλήματα και δεν μπορεί να ακολουθήσει μια πολιτική αντιπαράθεσης με την Ελλάδα σε θέματα υψηλής πολιτικής. Η Βουλγαρία έχει φαινομενικά καλές σχέσεις με την Τουρκία, αλλά ως κράτος μέλος της ΕΕ, φαίνεται να έχει κοινούς στόχους με την Ελλάδα.

Επιπρόσθετα η Σερβία δεν διατηρεί καλές σχέσεις με την Τουρκία το τελευταίο χρονικό διάστημα ενώ η περιοχή του Κοσσυφοπεδίου που φαίνεται να έχει επηρεαστεί από την τουρκική διπλωματία, αποτελεί κόμβο για την προώθηση των συμφερόντων των ΗΠΑ στα Βαλκάνια. Τέλος η Βοσνία-Ερζεγοβίνη παρόλο που φαίνεται να επηρεάζεται άμεσα από την ΤΕΠ, ωστόσο η επιρροή της Τουρκίας δεν φαίνεται ικανή να πλήξει τα ελληνικά συμφέροντα. Τέλος το Μαυροβούνιο

προσπαθώντας να ακολουθήσει ευρωπαϊκή πορεία απαιτείται να ενεργήσει πολιτική προσέγγισης με την Χώρα μας που αποτελεί μέλος της ΕΕ

Συμπερασματικά μπορούμε να αναφέρουμε ότι, οι αποσταθεροποιητικές τάσεις της Τουρκίας στα Βαλκάνια αντιμετωπίζονται εύστοχα από την ελληνική πολιτική στηριζόμενη στο διεθνές δίκαιο και εμποδίζοντας την τουρκική διπλωματία στις επιδιώξεις της για εκμετάλλευση των ευκαιριών που παρουσιάζονται στην περιοχή. Αυτή η στάση της Ελλάδας ενίσχυσε την εμπιστοσύνη των βαλκανικών χωρών προς την Χώρα μας. Η Ελλάδα, παρά την πρόσφατη οικονομική κρίση, αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση για τις υπόλοιπες χώρες των Βαλκανίων για την ορθή αντιμετώπιση των απαιτήσεων της Τουρκίας.

Συμπεράσματα

Είναι προφανές ότι, το τέλος της ψυχροπολεμικής αντιπαράθεσης δημιούργησε νέες συνθήκες ασφαλείας και νέες προοπτικές για συνεργασία και διάλογο με στόχο την προώθηση της διαρκούς ειρήνης. Οι εξελίξεις αυτές διαμόρφωσαν τις προϋποθέσεις για την ανασυγκρότηση νέων δομών ασφαλείας στην περιοχή των Βαλκανίων η οποία εμπεριέχει στοιχεία αστάθειας.

Τα προβλήματα των Βαλκανίων προκλήθηκαν από αίτια βαθιά ριζωμένα στο πέρασμα των αιώνων, αυτός άλλωστε είναι ο λόγος που τα Βαλκάνια έχουν χαρακτηριστεί ως “πυριτιδαποθήκη” της Ευρώπης. Τα συσσωρευμένα επί σειρά ετών προβλήματα, εθνικά, θρησκευτικά, πολιτιστικά, οικονομικά, κοινωνικά αποτελούν εις το διηνεκές τις φυγόκεντρες δυνάμεις αστάθειας και αναταραχής στην περιοχή με κύριο χαρακτηριστικό την έξαρση των εθνικιστικών τάσεων. Το γεγονός αυτό προσπαθεί να εκμεταλλευτεί η Τουρκία, με απώτερο σκοπό να επιτύχει την διείσδυση της στην περιοχή προσφέροντας έναν “τρίτο πόλο” για τις Βαλκανικές χώρες που δεν επιθυμούν να γίνουν πιόνι στο παιχνίδι εξουσίας ΗΠΑ-Ρωσίας και πιθανόν και Κίνας.

Τα Βαλκάνια καθίστανται σημαντικά για την Άγκυρα για την προώθηση των γεωπολιτικών της επιδιώξεων και της οικονομικής διείσδυσης, στη δημιουργία στενών σχέσεων με ισλαμικά στοιχεία, στην ανάπτυξη φιλοτουρκικών τάσεων στις μουσουλμανικές μειονότητες των Βαλκανικών χωρών για να έχει δυνατότητα εμπλοκής ή επιρροής στις πολιτικές εξελίξεις αυτών.

Το τουρκικό κράτος επενδύει στην πολύπλευρη ανάπτυξη και βελτιστοποίηση των σχέσεων του με την περιοχή των Βαλκανίων, στρατηγική που εντάσσεται στο πλαίσιο μιας συνολικότερης προσπάθειας προβολής ισχύος, περιφερειακής εδραίωσης και απόκτησης μοχλών πίεσης σε διάφορες γεωπολιτικές - γεωοικονομικές εστίες. Είναι δε εξαιρετικής σημασίας πως η πολυπρόσωπη αυτή εξωτερική πολιτική δεν έχει ως στόχο να διοχετεύει τις δράσεις και τις ενέργειες αμιγώς σε ένα πεδίο π.χ. πολιτικό, στρατιωτικό, εμπορικό, ανθρωπιστικό κ.λπ., αλλά να υλοποιήσει μια ολιστική επέκταση της Τουρκίας στην χερσόνησο του Αίμου.

Η Τουρκία, προτάσσει τον εαυτό της ως ένα "Βαλκανικό" κράτος, "προστάτη" όλων των μουσουλμάνων, χωρίς "αποικιοκρατικά φορτία", χωρίς τυμπανοκρουσίες και ασκώντας μια έξυπνη μορφή ισχύος, έχει καταφέρει να κερδίσει σε μεγάλο βαθμό τις καρδιές και τα μυαλά μέρος του πληθυσμού ορισμένων κρατών της Βαλκανικής, εδραιώνοντας την παρουσία της στο άμεσο μέλλον αποτελώντας μια σημαντική δύναμη στην περιοχή.

Ο συνδυασμός και η πολυπλοκότητα των μέσων δηλαδή των στοιχείων ισχύος που επέλεξε η Τουρκία για να επιτύχει τους στόχους της στα Βαλκάνια, αποτελεί την Υψηλή Στρατηγική της για την περιοχή. Η Τουρκία χρησιμοποιεί διαφορετικά στοιχεία ισχύος την λεγόμενη "έξυπνη ισχύ", με ποικίλους τρόπους εναντίον των Βαλκανίων.

Η Τουρκία έντεχνα προτάσσει τον εαυτό της ως ένα Βαλκανικό κράτος, "προστάτη" όλων των μουσουλμάνων και ασκώντας μια έξυπνη μορφή ισχύος, έχει καταφέρει να κερδίσει σε μεγάλο βαθμό τις καρδιές και την συνείδηση μέρους του πληθυσμού ορισμένων κρατών της Βαλκανικής, προσπαθώντας να εδραιώσει την παρουσία της, στο άμεσο μέλλον στην περιοχή.

Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας στα Βαλκάνια επηρέασε τις διμερείς σχέσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας πολυεπίπεδα και πολυδιάστατα, καθώς και τις σχέσεις μεταξύ της Ελλάδας και των χωρών της ευρύτερης περιοχής της Βαλκανικής. Η Άγκυρα προσπαθεί συστηματικά να υπονομεύσει το κύρος της Χώρας μας και να εξουδετερώσει τις προσπάθειες της να συνεργαστεί με τα γειτονικά βαλκανικά κράτη.

Η Χώρα μας βρίσκεται στην αφετηρία μιας νέας εποχής, αφήνοντας πίσω μια σκληρή οικονομική κρίση και χρόνια εσωστρέφειας στην εξωτερική πολιτική. Πλέον επιδίωξή της είναι να διαδραματίσει ενεργό γεωπολιτικό ρόλο και να καταστεί χώρα

“καθοδηγητής” στα Βαλκάνια καθώς και σε όλο τον κόσμο επανακτώντας τη χαμένη αυτοπεποίθηση της, εκμεταλλευόμενη το γεωστρατηγικό πλεονέκτημα που παρέχει η θέση μας στη Μεσόγειο. Στηριζόμενη στην Ευρωπαϊκή της πορεία προσεγγίζει τα Βαλκάνια υποστηρίζοντας την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση των κρατών της Βαλκανικής, οδηγώντας πληθώρα Βαλκανικών κρατών να επιλέξουν ως στρατηγική τους επιλογή την μετατόπισή τους προς την ΕΕ και την Ελλάδα.

Η στροφή των βαλκανικών χωρών προς την ασφάλεια και την ανάπτυξη μέσω ΕΕ δεν αφήνει πολλά περιθώρια στην Τουρκία να εισχωρήσει στη περιοχή. Επιπλέον, η Τουρκία έχει να αντιμετωπίσει τις ευρωπαϊκές κυρίως οικονομικές δυνάμεις, οι οποίες είναι πιο ελκυστικές για τα Βαλκάνια, λαμβάνοντας υπόψη ότι υπάρχουν οι προϋποθέσεις για την εξασφάλιση της σταθερότητας μέσω ακόμη και της άνισης οικονομικής αλληλεξάρτησης.

Εν κατακλείδι διαπιστώνουμε ότι, η Ελλάδα με την σταθερή της εξωτερική πολιτική σε συνδυασμό με τη διπλωματική της παρουσία, τη στάση της στους διεθνείς οργανισμούς και την εσωτερική της αντίληψη για την κατάσταση στα Βαλκάνια, δεν έχει χάσει τις χώρες των Βαλκανίων από την ιδιότητα των "συμμάχων". Άρα το ερώτημα δεν είναι πώς επηρεάζεται η ελληνική εξωτερική πολιτική από την τουρκική παρέμβαση στα Βαλκάνια αλλά ποια θα είναι η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας στην περιοχή αυτή, η οποία για πρώτη φορά δείχνει μια τάση σταθερότητας και μια συνολική ευρωπαϊκή προσέγγιση. Η ελληνική πολιτική οφείλει να αδράξει την ευκαιρία και να εξασφαλίσει μια σειρά από εθνικά συμφέροντα και οφέλη για τα Βαλκάνια, ώστε να συγκεκριμενοποιηθεί η σταθερότητα στα Βαλκάνια.

Προτάσεις

Η Ελλάδα δεν διεκδικεί το ρόλο της “περιφερειακής δύναμης” στην περιοχή των Βαλκανίων. Ωστόσο με τη δύναμη και προοπτική που έχει ως κράτος μέλος της ΕΕ, του ΝΑΤΟ και άλλων διεθνών οργανισμών καθώς και ως ενεργό κράτος που μετέχει στο Σύμφωνο Σταθερότητας των Βαλκανίων οφείλει ως σταθεροποιητικός παράγων της περιοχής να αποτελέσει το φάρο της ειρήνης, της ασφάλειας, της συνεργασίας, της ευημερίας και της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης των κρατών της Βαλκανικής.

Η Χώρα μας παρά την υιοθέτηση επιθετικής πολιτικής από την Άγκυρα, οφείλει να αναπτύξει μια ολοκληρωμένη βαλκανική στρατηγική που θα περιλαμβάνει βασικούς τομείς συνεργασίας (ειρήνη και ασφάλεια, μετανάστευση,

κλιματική αλλαγή και ενεργειακή μετάβαση), να δώσει μια νέα διάσταση στις σχέσεις της με περιοχή των Βαλκανίων και να χρησιμοποιήσει τις μηχανογραφίες της Τουρκίας ως ευκαιρία για την αναδίπλωση νέων εξωτερικών πολιτικών.

Η σχεδίαση και η εφαρμογή Υψηλής Στρατηγικής στην περιοχή των Βαλκανίων, αποτελεί βασικό πυλώνα για την Χώρα μας, η οποία πρέπει να αποτελεί αντικείμενο συνεχούς επεξεργασίας, έτσι ώστε να λαμβάνονται υπόψη και να ενσωματώνονται οι διάφορες εξελίξεις. Η Ελλάδα οφείλει να εντοπίζει συνεχώς τις διαμορφούμενες αλλαγές του διεθνούς περιβάλλοντος και ιδιαίτερα του περιφερειακού υποσυστήματός της και να προβαίνει σε έγκαιρη διάγνωση των ευκαιριών και κινδύνων, έτσι ώστε να μπορέσει να αντιμετωπίσει με επιτυχία όλες τις πραγματικές και δυνητικές απειλές του 21^{ου} αιώνα.

Η Χώρα μας οφείλει να αναπτύξει ένα συγκεκριμένο σχέδιο εξωτερικής πολιτικής που θα αξιοποιεί τη δυναμική της ήπιας και σκληρής ισχύος που διαθέτει, με πυρήνα τον ανθρωποκεντρικό ελληνικό πολιτισμό και την εδραιωμένη φιλελεύθερη δημοκρατία και με βασική αρχή ότι κάθε πρόκληση της Τουρκίας προς την Χώρα μας θα έχει κόστος για αυτή. Πρωτόλειο συστατικό της εξωτερικής πολιτικής απαιτείται να είναι το εθνικό συμφέρον και όχι αποκλειστικά οι οικουμενικές αξίες.

Πλέον των ανωτέρω η Χώρα μας οφείλει να στοχεύει μέσω της διπλωματίας σε συμμαχίες στον πολιτικό οικονομικό και στρατιωτικό τομέα, οι οποίες θα αποτελούν θεμελιώδη αξίωμα μιας εξωτερικής πολιτικής που θα στηρίζεται στις αρχές του Διεθνούς Δικαίου. Για τον σκοπό αυτό απαιτείται η σχεδίαση διπλωματικής στρατηγικής η οποία θα προσαρμόζεται κάθε φορά στις νέες εξελίξεις του διεθνούς περιβάλλοντος και η οποία θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τα εθνικά μας συμφέροντα (Κοτζιάς Ν, 2009, σσ. 39-42).

Επίλογος

Η υπερεξάπλωση που επιδεικνύει η Άγκυρα στα Βαλκάνια και στον κόσμο γενικότερα, σαφέστατα αντικατοπτρίζει ένα έλλειμα ισχύος της Χώρας μας, καθόσον για μία σειρά από γεωπολιτικούς λόγους η στρατηγική σημασία της Ελλάδας είναι αντιστρόφως ανάλογη της Τουρκίας ("Ηφαιστος Π., 2013). Η Ελλάδα, ως χώρα υπό άμεση απειλή βίας από τον γείτονα της, πρέπει να καθορίσει τη θέση της σε μια νέα γεωπολιτική πραγματικότητα. Στο πλαίσιο αυτό οφείλει να προσαρμόσει τη δική της

εξωτερική πολιτική ώστε να δώσει μια αξιόπιστη και αποτελεσματική απάντηση στη δράση της Τουρκίας στα Βαλκάνια, λαμβάνοντας υπόψη την εξωτερική πολιτική της γείτονας και την τελική κατάσταση που επιθυμεί η χώρα αυτή.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

- «Α» Μοντέλα Παγκόσμιας Πολιτικής.
- «Β» Συντελεστές Ισχύος.
- «Γ» Ανάλυση Ιδεολογίας Κεμαλισμού.
- «Δ» Ανάλυση Θεωρίας Νεο-Οθωμανισμός.
- «Ε» Ανάλυση Στρατηγικού Βάθους.
- «ΣΤ» Γεωπολιτικές σφαίρες επιρροής της Τουρκίας.
- «Ζ» Ανάλυση Πολιτικού Ισλάμ.
- «Η» Γραφεία Κυβερνητικών Οργανισμών στην περιοχή των Βαλκανίων.
- «Θ» Οικονομικά Διαγράμματα Τουρκικής υπόστασης.
- «Ι» Σχέδιο οικονομικής ανασυγκρότησης των Βαλκανίων (ΕΣΟΑΒ).

Πηγές - Βιβλιογραφία

Πηγές

- Anadolou Agency. (2018). *Turkish language courses draw interest in Balkans*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://www.aa.com.tr/en/culture-and-art/turkish-language-courses-draw-interest-in-balkans/1265593>.
- BBC NEWS. (2016). *Bosnia's 16-Century Ferhad Pasha mosque re-opens*. Ανάκτηση 01 15, 2024, από <https://www.bbc.com/news/world-europe-36237014>.
- Bulut E. (2008). *'Friends, Balkans, Statesmen Lend Us Your Ears': The Trans-state and State in Links between Turkey and the Balkans*. *Ethnopolitics*. Ανάκτηση 01 15, 2024, από, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17449050600911083>.
- Britanica. (2024). *People of North Macedonia*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://www.britannica.com/place/North-Macedonia/Independence>.
- CDM Portal. (2017). *TIKA Στο Μαυροβούνιο: Υλοποιήθηκαν 300 έργα αξίας 20 Εκατ. €*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://www.cdm.me/english/tika-montenegro-300-projects-worth-e20m-implemented/>.
- Demirtas B. (2013). *Turkey and the Balkans: Overcoming Prejudices, Building Bridgew and Constructing a Common Future*. Ανάκτηση 01 15, 2024, από https://sam.gov.tr/pdf/perceptions/Volume-XVIII/summer-2013/Birgul_Demirtas.pdf.
- Die M. (2018). *Turkey Funds Renovation Projects in Kosovo*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://balkaninsight.com/2018/07/04/turkey-continues-supporting-projects-in-kosovo-through-tika-07-03-2018/>.
- Diyanet Stratejik Plan 2019-2023. (2020). Ανάκτηση 02 05, 2024, από [https://stratejigelistirme.diyenet.gov.tr/Detay/77/stratejik-plan-2019-2023-g%C3%BCncellenmi%C5%9F-versiyon\(2020\)](https://stratejigelistirme.diyenet.gov.tr/Detay/77/stratejik-plan-2019-2023-g%C3%BCncellenmi%C5%9F-versiyon(2020)).
- Feg L. & Ruizhuang Z. (2006). *The Typologies of Realism*. *Chinese Journal of International Politics*, σ. 118. Ανάκτηση 01 15, 2024, <https://academic.oup.com/cjip/articleabstract/1/1/109/298728?redirectedFrom=fulltext>.

- Foreign Investment of B&E. (2024). Ανάκτηση 01 15, 2024, από http://www.fipa.gov.ba/Default.aspx?langTag=en-US&template_id=123&pageIndex=1.
- Globalfire Power Index. (2024). *2024 Military Strength Ranking*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php>.
- Hurriyet. (2005). *Kosova'da ilk özel Türk televizyonu*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kosovada-ilk-ozel-turk-televizyonu-3662185>.
- International Balcan University. (2004). Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://www.ibu.edu.mk/>.
- International University of Serajevo. (2024). Ανάκτηση 01 15, 2024, από <https://www.ius.edu.ba/en>.
- IRI. (2017). Ανάκτηση 01 15, 2024, από https://www.iri.org/wp-content/uploads/legacy/iri.org/iri_bosnia_poll_february_2017.pdf.
- ISBANK. (2024). Present also in Kosovo. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://www.isbankkosova.com/en>.
- Ivanov A. (2024). *Minority Nationalism in the Balkans:the Bulgarian Case*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από https://www.researchgate.net/profile/Andrey-Ivanov-24/publication/267415590_Minority_Nationalism_in_the_Balkans_the_Bulgarian_Case/links/5675784208aebcdda0e46b47/Minority-Nationalism-in-the-Balkans-the-Bulgarian-Case.pdf.
- Kara S. (2024). *Bar Cruise Port, Your new port in Montenegro*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://www.globalportsholding.com/our-ports/bar-cruise-port/>.
- KDTP. (2023). *“Kosova’da Türkçe Eğitimde Teknolojik Atılım” Projesi Mamusa’da Gerçekleşti*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://www.kdtp.org/kosovada-turkce-egitimde-teknolojik-atilim-projesi-mamusada-gerceklesti/>.
- Liberal. (2021). *Σαν τα μανιτάρια ξεφυτρώνουν οι σχολές ισλαμοτουρκικής προπαγάνδας*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://www.liberal.gr/apopsi/santa-manitaria-xefytronoun-oi-sholes-islamotoyrkikis-propagandas>
- MilekicS. (2016). *Erdogan Visits Croatia to Bolster Turkey’s EU Role*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://balkaninsight.com/2016/04/26/erdogan-s-zagreb-visit-attempt-to-improve-position-04-25-2016/>.

- Muhamed A. (2022). *Turkey's soft power policy towards the balkans: challenges and perspectives*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://e-jlia.com/index.php/jlia/article/view/610/316>.
- Mustafa A. (2004). *Foucault's Pendulum: Turkey in Central*. Ανάκτηση 11 06, 2024, από https://web.archive.org/web/20061019191355id_/http://homes.ieu.edu.tr:80/~oarslan/INT%20408/Syllabus%20Article%204.pdf.
- newsbeast. (2024). *Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν*. Ανάκτηση 01 30, 2024, από <https://www.newsbeast.gr/tag/retzep-tagip-erntogan>.
- Nye R, Keohane J.S. (2011). *Power and Intendependence in the Information Age, Foreign Affairs*. (Longman, Εκδότης) Ανάκτηση 11 20, 2023, από <http://www.foreignaffairs.com/articles/54395/robert-o-keohane-and-joseph-s-nye-jr/power-and-interdependence-in-the-information-age>.
- Oguzlu T. (2013). *Making Sense of Turkey's Rising Power Status What Does Turkey's Approach within Nato teel us?* Ανάκτηση 11 20, 2023, από <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14683849.2013.863420>.
- Petkova L. (2002). *The Ethnic Turks in Bulgaria: Social Integration and Impact on Bulgarian –Turkish Relations, 1947-2000*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://www.ethnopolitics.org/archive/volume 1/issue 4/petkova.pdf>.
- Petrovic Z. & Relejc D. (2011). *Turkish Interests and Involvement in the Western Balkans: A Score-Card*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://www.insightturkey.com/articles/turkish-interests-and-involvement-in-the-western-balkans-a-score-card>.
- Polat R.K&A.B. (2007). *"Turkey and the Middle East: frontiers of the new geographic imagination."*. *Australian Journal of International Affairs*, σσ. 471-488. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10357710701684930>.
- Raiev R. (2017). *Montenegrin steel mill Toscelik Niksic denies reports on blocked accounts - govt*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://seenews.com/news/montenegrin-steel-mill-toscelik-niksic-denies-reports-on-blocked-accounts-govt-574753>.
- Republic of Noth Macedonia. (2014). Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://vlada.mk/node/18029?ln=en-gb>.

- Richard H. (2018). *Living in a Non Polar World*. Ανάκτηση 11 06, 2024, από [http://www.projectsyndicate.org/print/living-in-a-non polar worl](http://www.projectsyndicate.org/print/living-in-a-non-polar-world)
- Rose G. (1998). *Neoclassical Realism and Theoriew of Foreign Polivy. Word Politics*, 51, σσ. 144-172. Ανάκτηση 11 06, 2024, από [https://www.cambridge.org/core/journals/worldpolitics/article/abs/neoclassic_alrealismandtheoriesofforeignpolicy/48B6DD61980E75A29672E8553D0F79E4](https://www.cambridge.org/core/journals/worldpolitics/article/abs/neoclassic-alrealismandtheoriesofforeignpolicy/48B6DD61980E75A29672E8553D0F79E4).
- Stancev Z. (201). *Bulgarian – Turkish relations are better than ever*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://bnr.bg/en/post/100146291/bulgarian-turkish-relations-are-better-than-ever>.
- The Banks.eu. (2024). *Ziraat Bank Montenegro AD Podgorica*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://thebanks.eu/banks/18748>.
- TIKA. (2024). *Ο Πρόεδρος Ερντογάν εγκαινίασε το τζαμί Εθεμ Μπέη που αναστηλώθηκε από την ΤΙΚΑ*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://www.tika.gov.tr/en/news/president-erdogan-inaugurated-ethem-bey-mosque-restored-by-tika-67869>.
- Tromaktiko. (2022). *Η Τουρκική Επιρροή στη Βόρεια Μακεδονία*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://www.tromaktiko.gr/514567/i-tourkiki-epirroi-sti-boreia-makedonia/>.
- Univeristety Tetoves. (2024). *Commit to the future...* Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://unite.edu.mk/en/>.
- Vračić A. (2016). *Turkey's Role in the*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από https://www.swp-berlin.org/publications/products/research-papers/2016RP11_vcc.pdf.
- wikiwand. (2024). *Οργανισμός Ισλαμικής Διάσκεψης*. Ανάκτηση από <https://www.wikiwand.com/el/>.
- wikiwand. (2024). *Το Μαυροβούνιο έχει 145 ενεργά τζαμιά*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://www.wikiwand.com/en/Islam-in-Montenegro>.
- Yahaya Kemal College. (2024). Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://www.ykc.edu.mk/>.
- Yunus Emre Enstitüsü. (2017). *Love for Turkish Brought Students Together in Bosnia-Herzegovina*. Ανάκτηση 01 15, 2024, από <https://www.yee.org.tr/en/news/love-turkish-brought-thousands-students-together-bosnia-herzegovina-0>.

- Yunus Emre Iskodra. (2024). Ανάκτηση 01 30, 2024, από <https://iskodra.yee.org.tr/sq>.
- Αθανασόπουλος Α. (2018). *Απλώνει τα δίκτυα της στα Βαλκάνια η Τουρκία*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://www.tovima.gr/2018/05/05/politics/aplwnei-ta-dixtya-tis-sta-balkania-i-toyrkia/>.
- Ανιχνεύσεις. (2023). *Το Βαλκανικό Σύμφωνο του 1934: Η ανεπιτυχής προσπάθεια σταθεροποίησης των βαλκανικών χωρών λίγο πριν τον Β΄ΠΠ*. Ανάκτηση 11 06, 2023, από <https://www.anixneuseis.gr/>.
- Γερμαντζίδου Μ. (2021). *Ισλάμ, ισλαμισμός και τζιχαντισμός: ποιές είναι οι διαφορές τους*. Ανάκτηση 01 25, 2024, από <https://grdiscovery.com/islam-islamismos-kai-tzixantismos-poes-einai-oi-diafores-toys/>.
- Γραφείο Μουφτί Ciftilikkoy. (2017). *M.akifersoy camiinde yapilan fikh dersleri devam ediyor*. Ανάκτηση 01 29, 2014, από <https://yalova.diyonet.gov.tr/ciftlikkoy/Sayfalar/contentdetail.aspx?MenuCategory=Kurumsal&contentid=107>.
- Διαμαντής Ι. (2023). In. Ανάκτηση 12 04, 2023, από *Κεμάλ Ατατούρκ: Το αναμορφωτικό πρόγραμμα ενός αυταρχικού ηγέτη*: <https://www.in.gr/2023/11/10/istoriko-arxeio/kemal-atatourk-anamorfotiko-programma-enos-aytarxikou-igeti/>.
- Θέμα. (2024). Αχμέτ Νταβούτογλου. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://www.protothema.gr/tag/ahmet-davoutoglou/>.
- Κέντρο Διεθνών Στρατηγικών Αναλύσεων - ΚΕΔΙΣΑ. (2019). *Η Σημαντική Στρατιωτική Παρουσία της Τουρκίας στα Βαλκάνια, στον καύκασο, στη Μέση Ανατολή και στην Αφρική*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από https://kedisa.gr/wp-content/uploads/2020/02/Ergasia_no_37_Menesian_updated.pdf.
- Κόλια Σ. (2020). *Όμιλος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Θεμάτων (ΟΔΕΘ)*. Ανάκτηση 01 25, 2024, από *Οι αρχές του Κεμαλισμού και οι προκλήσεις στη σύγχρονη Τουρκική Δημοκρατία*: <https://odeth.eu/>.
- Κτίριο Εκδόσεις. (2024). *Πολιτιστικό κέντρο τουρκικού κολεγίου στα Τίρανα*. Ανάκτηση 01 15, 2024, από <https://www.ktirio.gr/el/>.
- Κωνσταντινίδης Σ. (2011). *Νεο-οθωμανισμός: Έννοια κλειδί για την κατανόηση της σημερινής Τουρκίας*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://ardin-rixi.gr/archives/1271>.

- Μάζης Ι. (2014). *Αλβανο-τουρκική απειλή δίπλα μας!* Ανάκτηση 01 15, 2024, από <https://proinoslogos.gr/kyria-themata/9-kyrio-thema/52293>.
- Μπατρακούλης Θ. (2019). *Άρδην - Ρήξη*. Ανάκτηση 11 06, 2023, από Η στρατηγική της Τουρκίας στα Βαλκάνια: <https://ardin-rixi.gr/archives/213338#ftn4>.
- Ναυτεμπορική. (2020). *Συμφωνία Αλβανίας – Τουρκίας για συνεργασία στα εξοπλιστικά προγράμματα*. Ανάκτηση 01 30, 2024, από <https://www.naftemporiki.gr/society/674263/symfonia-alvanias-tourkias-gia-synergasia-sta-exoplistika-programmata/>.
- Ντόικος Δ. (2020). *Βαλκάνια και Ελλάδα στο νέο τοπίο που ανοίγεται*. Ανάκτηση 02 05, 2024, από <https://cognoscoteam.gr/archives/18912>.
- Οικονομικός Ταχυδρόμος. (2022). *Βόρεια Μακεδονία: «Άριστες» οι εμπορικές και αμυντικές σχέσεις με την Τουρκία*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://www.ot.gr/2022/06/13/epikairothta/kosmos/voreia-makedonia-aristes-oi-emporikes-kai-amyntikes-sxeseis-me-tin-tourkia/>.
- Παπαδόπουλος Ε. (2015). *Η Σερβία δέσμια του νεο-οθωμανισμού;*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από calameo: <https://www.calameo.com/read/0041787078e5c05cae9c3>.
- Πρεσβεία της Ελλάδας Σλοβενία. (202). Ανάκτηση 02 05, 2024, από <https://agora.mfa.gr/infofiles/%CE%95%CF%84%CE%AE%CF%83%CE%B9%CE%B1%20%CE%88%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7%20%CE%AD%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%82%202021%20si.pdf>.
- Πρεσβεία της Ελλάδος Αλβανία. (2023). Ανάκτηση 02 05, 2024, από <https://agora.mfa.gr/infofiles/%CE%95%CE%A4%CE%97%CE%A3%CE%99%CE%91%20%CE%95%CE%9A%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97-%CE%93%CE%A1%CE%91%CE%A6%CE%95%CE%99%CE%9F%20%CE%9F%CE%95%CE%A5%20%CE%91%CE%9B%CE%92%CE%91%CE%9D%CE%99%CE%91%CE%A3%202022%20al.pdf>.
- Πρεσβεία της Ελλάδος Βόρεια Μακεδονία. (2023). Ανάκτηση 02 05, 2024, από <https://agora.mfa.gr/infofiles/ETHSIA%202022%20mk.pdf>.
- Πρεσβεία της Ελλάδος Κροατία. (2023). Ανάκτηση 02 05, 2024, από <https://agora.mfa.gr/infofiles/%CE%95%CF%84%CE%B7%CC%81%CF%83%CE%B9%CE%B1%20%CE%95%CC%81%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7%202022%203%20hr.pdf>.

- Πρεσβεία της Ελλάδος Ρουμανία. (2023). Ανάκτηση 02 05, 2024, από <https://agora.mfa.gr/infofiles/ETISIA%202022%20ro.pdf>.
- Πρεσβεία της Ελλάδος Σερβία. (2023). Ανάκτηση 02 05, 2024, από <https://agora.mfa.gr/infofiles/2022%20%CE%95%CE%A4%CE%97%CE%A3%CE%99%CE%91%20%CE%95%CE%9A%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%A3%CE%95%CE%A1%CE%92%CE%99%CE%91%CE%A3%20rs.pdf>.
- Πρεσβείας της Ελλάδας στην Άγκυρα. (2023). *Ετήσια έκθεση 2022: Τουρκική Οικονομία και Διμερείς εμπορικές και Οικονομικές Σχέσεις*. Ανάκτηση 12 04, 2023, από <https://agora.mfa.gr/infofiles/%CE%95%CE%A4%CE%97%CE%A3%CE%99%CE%91%20%CE%95%CE%9A%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%202022%20%20tr.pdf>.
- Σκουρής Β. (2017). Real news. Ανάκτηση 01 30, 2024, από *Τα ύποπτα παιχνίδια του Ερντογάν στα Βαλκάνια:* https://media.enikos.gr/data/files/535309_a1591750b3-82d2484b3ccdb18c.pdf.
- Σοφοκλέους in. (2022). *Η Τουρκία ενισχύει τη στρατιωτική παρουσία της στην Αλβανία*. Ανάκτηση 01 30, 2024, από <https://www.sofokleousin.gr/mpainei-pio-vathia-stin-alvania-i-tourkia-meta-tin-polisi-ton-dro>.
- Στούκας Μ. (2020). *Πρώτο Θέμα*. Ανάκτηση 02 05, 2024, από <https://www.protothema.gr/stories/article/1058441/i-sumfonia-elladas-alvanias-gia-tin-aoz-2009-pou-den-efarmostike-pote/>.
- Τα Νέα. (2024). *Η Τουρκία ζητάει από την Αλβανία «να ξαναγράψει» την ιστορία της*. Ανάκτηση 01 15, 2024, από <https://www.tanea.gr/2013/03/28/world/i-toyrkia-zitaei-apo-tin-albania-na-ksanagrapsei-tin-istoria-tis/>.
- Τρούλης Μ. (2024). *Η γεωπολιτική του Νταβούτογλου χωρίς τον Νταβούτογλου: Συνέχειες και ασυνέχειες των στρατηγικών πρωτοβουλιών της Τουρκίας*. Ανάκτηση 02 05, 2024, από <https://piotita.gr/2017/05/28/>.
- Υπουργείο Εξωτερικών Κόσσοβο. (2024). Ανάκτηση 02 05, 2024, από <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/pristina/>.
- Υπουργείο Εξωτερικών Μαυροβούνιο. (2024). Ανάκτηση 02 05, 2024, από <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/montenegro/>.

- Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκίας. (2024). *Σχέσεις με την Περιφέρεια των Βαλκανίων*. Ανάκτηση 01 25, 2024, από <https://www.mfa.gov.tr/relations-with-the-balkan-region.en.mfa>.
- Χρηστίδης Γ. (2019). *Βουλγαροτουρκικές σχέσεις μια σύντομη ανάλυση*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από <https://ardin-rixi.gr/archives/211790>.
- Χρηστίδης Γ. (2021). *Η διεθνοτική κρίση του 2001 στην Βόρεια Μακεδονία*. Ανάκτηση 01 30, 2024, από <https://www.foreignaffairs.gr/articles/73248/georgios-xristidis/i-diethnotiki-krisi-toy-2001-stin-boreia-makedonia?page=show>.
- Χρήστου Δ. (2023). *Sl press*. Ανάκτηση 01 20, 2024, από Βαλκάνια: Η Τουρκία δρα, η Ελλάδα κοιτάζει: <https://slpress.gr/ethnika/valkania-i-toyrkia-dra-i-ellada-koitazei/>.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Ήφαιστος Π. (2013). *Νεο - οθωμαιοσμός και τουρκική στρατηγική μετά το 2002. Συγκριτική Ανάλυση της ελληνικής και της τουρκικής στρατηγικής. Στο το στρατηγικό βάθος και η Τουρκία του Κουσκουβέλη Η.&Λίτσα Σ, σ. 231-296. Αθήνα: Ποιότητα.*
- Mearsheimer J. (2006). *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων Δυνάμεων*. σ.60, Αθήνα: Ποιότητα.
- Νγε J. (2009). *Ηγεσίες που πρωτοπορούν*, σ.71-112. Αθήνα: Παπαζήση.
- Αρσονιάδης Β. (2018). *Η Υψηλή Στρατηγική της Τουρκίας και η Σχέση της με την Θεωρία του Στρατηγικού Βάθους*, σ. 132,153.Αθήνα: Σιδέρη Μ.
- Βελόπουλος Κ. (2010). *Η Ελλάδα στην παγκόσμια σκακιέρα της πολιτικής*, σ.110,114, Θεσσαλονίκη: Κάδμος.
- ΓΕΣ - Hart L. (2000). *Η Έμμεσος Στρατηγική. Συμπληρωματική έκδοση Στρατιωτικών Εκδόσεων ΓΕΣ*, σ.358-359, Αθήνα: ΓΕΣ.
- Γιαλουρίδης Κ.Χ. (2004). *Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΣΤΟΝ 21ο ΑΙΩΝΑ*. Ο μακρύς δρόμος προς την Ευρώπη, σ .129, Αθήνα: Σιδέρης.
- Δουδούμης Γ. (2010). *Τουρκία η ανεπιθύμητη*, σ. 171-172, 175-176, Αθήνα: Ασκηρ.

- Καιρίδης Δ. & Lenore G.M. (2006). *Ο Ρόλος και η θέση της Τουρκίας στον κόσμο. Σύγχρονη Πραγματικότητα και Μελλοντικές Προκλήσεις*, σ. 78-82. Αθήνα: Σιδέρη.
- Κολιόπουλος Κ. (2008). *Η Στρατηγική Σκέψη Από την Αρχαιότητα έως σήμερα*, σ. 67-72. Αθήνα: Ποιότητα.
- Κονδύλης Π. (1999). *Θεωρία του Πολέμου.*, σ.383-393. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Κοππά Μ. (2005). *Ελληνική Βαλκανική Πολιτική : Τριάντα Χρόνια Μετά*, σ.50. Αθήνα: Λιβάνης.
- Κοτζιάς Ν. (2009). *Εξωτερική πολιτική της Ελλάδος στον 21ο αιώνα*, σ.39-42. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Κουσκουβέλης Η. & Λίτσας Σ. (2013). *Το Στρατηγικό Βάθος και η Τουρκία*, σ.52,55,123,178-179,181. Αθήνα: Ποιότητα.
- Κουσκουβέλης Η. (2010). *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, σ.149-185. Αθήνα: Ποιότητα.
- Κωνσταντινίδου Α. (2019). *Το Ισλάμ και το Ενεργειακό Ζήτημα στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο*, σ.147 - 149. Θεσσαλονίκη: Σταμούλη.
- Λυγερός Σ. & Μελάς Κ. (2013). *Μετά τον Ερντογάν τι;*, σ.475. Αθήνα: Πατάκη.
- Μάζης Θ.Ι. (2002). *Γεωπολιτική η Θεωρία και η Πράξη*, σ.271-288. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Μάζης Θ.Ι. (2012). *Νταβούτογλου και Γεωπολιτική*, σ.19. Αθήνα: Ηρόδοτος.
- Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων. (2000). *Βαλκάνια - Παρευξείνιες Χώρες - Ανατολική Ευρώπη*, σ. 189-190. Αθήνα: Ιανός.
- Μαυρόπουλος Π. (2012). *Εισαγωγή στη Θεωρία του Πολέμου και της Στρατηγικής*, σ.142,191. Αθήνα: Ιδιωτική.
- Μηνάγιας Χ. (2010). *Η γεωπολιτική στρατηγική και η στρατιωτική ισχύς της Τουρκίας*, σ.123. Αθήνα: Τουρίκη.
- Νταβούτογλου Α. (2010). *Το Στρατηγικό Βάθος. Η Διεθνής θέση της Τουρκίας*, σ. 116,123,124,125,126,193-200,454-457. Αθήνα: Ποιότητα.
- Παπασωτηρίου Χ. (1994). *Τα Βαλκάνια μετά το τέλος του Ψυχρού πολέμου*, σ.114,143,165,166,172. Αθήνα: Παπαζήση.
- Παπασωτηρίου Χ. (2009). *Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα*, σ. 33. Αθήνα: Ποιότητα.
- Πρεβελάκης Γ. (2009). *Τα Βαλκάνια Πολιτισμοί και Γεωπολιτική*, σ.219. Αθήνα: LIBRO.

- Σεκέρης Γ. (2004). *Η Ελλάδα στη νέα τάξη η Εθνική μας Στρατηγική στον 21ο αιώνα*, σ.218. Αθήνα: Παπαζήση.
- Σονζμένογλου Φ. (2002). *Ανάλυση της Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής, Μύθος και Πραγματικότητα*, σ.361. Αθήνα: Ινφογνώμων.
- Σπυρόπουλος Γ. (2010). *Διεθνείς Σχέσεις, Ρεαλιστική Προσέγγιση: Θεωρία και Πράξη*, σ. 80-90. Αθήνα: Ποιότητα.
- Χιδίρογλου Π. (1980). *Τουρκική Ελληνογραφία*, σ.20-21. Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου.

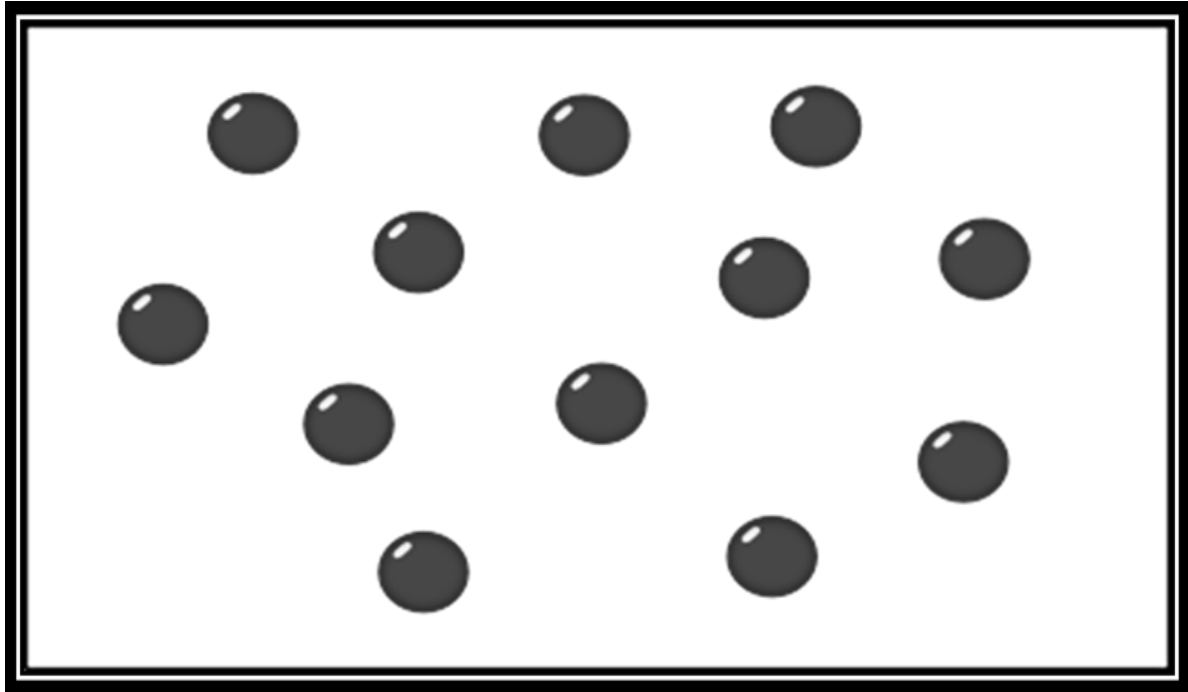
Ξενόγλωσση

- Ayoob M. (2008). *The many Faces of Political Islam: Religion and Politics in the Muslim World*, p.2. Michigan: University of Michigan.
- Clausewitz C. (2006). *On War*, p.74. London: Oxford University Press.
- Crocker C, Hampson F & Aall P. (2007). *Leashing the Dogs of War. Conflict Management in a Divided World*, p.113. Washigton DC: United States Institute of Peace Press.
- Groom A.J.R. (1985). *International Relations: A Handbook of Curent Theory*. p. 141 London: Frances Pinter.
- Landau M.J. (1986). *Πανατουρκισμός. Το Δόγμα του Τουρκικού Επεκτατισμού*, σ.33-36. Αθήνα: ΔΕΚ/ΓΕΣ.
- Morgenthau H,. (1948). *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, p.8-31, New York: Knopf A.
- O' Hanlon M & Campbell K. (2006). *Hard Power: The newPolitics of National Security*, p.8-31,83, New York: Basic Books.
- Schwarzenberger G. (1941). *Power Politics*, p.181, London: Cape j.
- Spykman N. (1942). *America Strategy in world politics.*, p.19, New York: Transaction Publishers.
- Tachau F. (1984). *Turkey, the Politics of Authority, Democracy, and Development*, p.19-21, Νέα Υόρκη: Preager.
- Vasquez J.A (1983). *The Power of Power Politics: A Critique*, p.205, New Brunswick: Rutgers University Press.

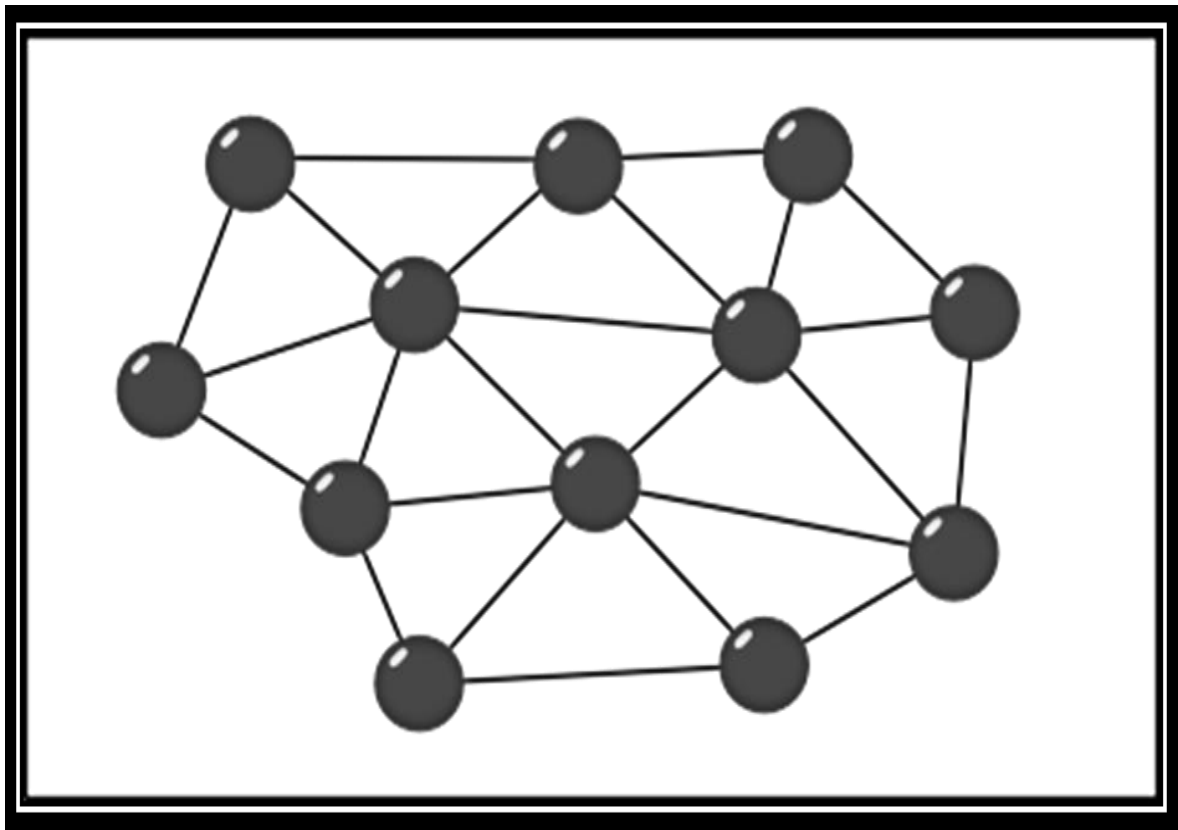
Παράρτημα «Α»

Μοντέλα Παγκόσμιας Πολιτικής

Γράφημα Α1 : Το μοντέλο της μπάλας του μπιλιάρδου της Παγκόσμιας Πολιτικής

Γράφημα Α2 : Το μοντέλο του ιστού της Αράχνης της Παγκόσμιας Πολιτικής

Παράρτημα «Β»

Συντελεστές Ισχύος (Κουσκουβέλης Η., 2010, σσ. 149-185)

Μια σύντομη ανάλυση των πηγών ισχύος μιας χώρας έχει όπως παρακάτω:

- Υλικοί ή Αντικειμενικοί

Εδώ συμπεριλαμβάνεται η Γεωγραφία, ο Πληθυσμός, οι πηγές πλούτου και οι Ένοπλες Δυνάμεις.

- Γεωγραφία

Η Γεωγραφία συμβάλει στην χάραξη, την υιοθέτηση και την εκτέλεση των πολιτικών κάθε δρώντα. Η Γεωγραφία αποτελείται από διάφορους γεωγραφικούς παράγοντες, όπως η έκταση, τη μορφολογία του εδάφους, το κλίμα τη τοπογραφία, τη μορφολογία του εδάφους τη θέση μιας χώρας στο άμεσο περιβάλλον (γειτνίαση) και στο ευρύτερο διεθνές σύστημα. Είναι φανερό πως μία μεγάλη σε έκταση χώρα είναι δύσκολο να κατακτηθεί. Ωστόσο η έκταση (και η μορφολογία) του εδάφους ενός κράτους μπορεί βεβαίως να λειτουργεί και αρνητικά, καθώς μπορεί να δυσκολεύει την οργάνωσή του.

- Πληθυσμός

Το μέγεθος του Πληθυσμού, το κατά πόσο αυξάνεται ή μειώνεται, και η ποιότητα του αποτελεί σημαντική προϋπόθεση ισχύος για την αμυντική και εξωτερική πολιτική μιας χώρας. Και τούτο ισχύει για δύο λόγους: Πρώτον, διότι ένα κράτος με μεγάλο πληθυσμό μπορεί να οργανώσει σε καιρό ειρήνης ή πολέμου έναν αντίστοιχο σε μέγεθος στρατό, στοιχείο ιδιαίτερα κρίσιμο σε συνθήκες συμβατικού πολέμου και λόγω της αριθμητικής υπεροχής έναντι του αντιπάλου και λόγω των σχετικά μεγάλων δυνατοτήτων αναπλήρωσης των απωλειών σε ανθρώπινο δυναμικό. Δεύτερον, διότι το μεγάλο μέγεθος του πληθυσμού συνιστά πλεονέκτημα σε μία σύγκρουση μία μικρή ή μεγάλη σε πληθυσμό συμβατική δύναμη είναι πράγματι πιθανόν να καταστραφεί ολοσχερώς από μία αντίπαλη πυρηνική δύναμη. όμως ένα μεγάλο σε πληθυσμό κράτος είναι πολύ δύσκολο να κατακτηθεί και να ελεγχθεί από έναν εισβολέα χωρίς κάποια αναλόγως απαιτούμενα χαρακτηριστικά, όπως της τεράστιας στρατιωτικής και τεχνολογικής υπεροχής ή της αντίστοιχης πληθυσμιακής μάζας.

- **Οι πηγές πλούτου**

Ως πλούτο θα μπορούσαμε να ορίσουμε το σύνολο των υποδομών, των πηγών ενέργειας, των μέσων παραγωγής, των προϊόντων και των υπηρεσιών που παράγονται σε μία χώρα. Η ύπαρξη πηγών πλούτου σε ένα κράτος αποτελεί ένα σημαντικό συντελεστή ισχύος και συμβάλουν αποτελεσματικά στην χάραξη της εξωτερικής πολιτικής μιας χώρας. Αυτό αντικατοπτρίζεται σε διάφορους τομείς της δημόσιας ζωής και λειτουργίας της χώρας όπως τεχνολογική ανάπτυξη, κατάσταση υποδομών, νομισματική σταθερότητα κ.τ.λ. Οι πηγές πλούτου βρίσκονται σε άμεση συνάφεια με την εξάρτηση έναντι των υπόλοιπων δρώντων του διεθνούς συστήματος.

- **Ένοπλες Δυνάμεις**

Οι Ένοπλες Δυνάμεις που συνίστανται από το μέγεθος, την οργάνωση του στρατεύματος, την στρατολογική βάση μιας χώρας που είναι άμεσα συνδεδεμένη με τα δημογραφικά της δεδομένα, τους εξοπλισμούς την κατοχή όπλων μαζικής καταστροφής, την ηγεσία, το ηθικό, την εκπαίδευση, την πειθαρχία αποτελούν την στρατιωτική ισχύς ενός κράτους.

Οι τρεις πρώτοι συντελεστές βρίσκονται σε αλληλεξάρτηση με τον τέταρτο και αποτελούν σύμφωνα με τον Π. Κονδύλη το γεωπολιτικό δυναμικό μιας χώρας (Κονδύλης Π., 1999, σσ. 383-393). Το γεωπολιτικό δυναμικό δεν ταυτίζεται με τη γυμνή γεωγραφία, όπως αυτό συμβαίνει στην αγγλοσαξονική ή γερμανική έννοια της γεωπολιτικής. Η σχέση της γεωπολιτικής με το δυναμικό σημαίνει ότι η πολιτική δεν απαιτείται να είναι άμεσα συνδεδεμένη με έναν προκαθορισμένο γεωγραφικό χώρο» (Κουσκουβέλης Η., 2010, σ. 150).

- **Λειτουργικοί**

Περιλαμβάνει τους παράγοντες που επηρεάζουν άμεσα την λειτουργία μιας χώρας όπως το πολιτικό σύστημα, τη διοίκηση του κράτους, τη στρατιωτική κινητοποίηση και τη θέση του κράτους στο διεθνές σύστημα.

- **Πολιτικό Σύστημα**

Ο τύπος του πολιτεύματος, η εμπιστοσύνη των πολιτών στην κυβέρνηση, η σταθερότητα του πολιτικού συστήματος συνιστούν σημαντικό

συντελεστή ισχύος. Σημαντικό όμως δεν είναι μόνο η φύση ή ο τύπος του πολιτικού συστήματος αλλά και το πώς λειτουργεί στην πράξη ένα σύστημα.

- Διοίκηση του Κράτους

Η Διοίκηση του κράτους σχετίζεται άμεσα όχι με το μέγεθος των υπηρεσιών ενός κράτους αλλά με την αποτελεσματικότητά τους σε αλληλεξάρτηση με τα υπόλοιπα κράτη του διεθνούς συστήματος τόσο σε περίοδο ειρήνης όσο και σε περίοδο κρίσης ή πολέμου.

- Στρατιωτική Κινητοποίηση

Η στρατιωτική κινητοποίηση δεν αφορά εξ ολοκλήρου τις Ένοπλες Δυνάμεις αλλά το σύνολο των μηχανισμών του κράτους που οι ρυθμοί λειτουργίας τους είναι διαφορετικοί σε κατάσταση πολέμου ή ειρήνης.

- Θέση του Κράτους στο Διεθνές Σύστημα

Η θέση του κράτους στο διεθνές σύστημα συνίσταται στην ένταξη ενός κράτους σε διάφορες συμμαχίες και διεθνείς οργανισμούς.

- Υποκειμενικοί

Στην κατηγορία αυτή συμπεριλαμβάνονται οι συντελεστές ισχύος που έχουν άμεση συνάφεια με τον άνθρωπο - ομάδα (δρώντα) και το κράτος, όπως η ηγεσία και το κύρος του κράτους.

- Ηγεσία

Η προσωπικότητα του ηγέτη και γενικότερα οι μεγάλοι ηγέτες εις το διηνεκές έχουν συντελέσει αισθητά στην πορεία ενός κράτους.

- Κύρος του Κράτους.

Η φήμη ή η αξία που αποδίδεται στο κράτος, στις ικανότητές του, στην ισχύ του αλλά και στον τρόπο συμπεριφοράς του στα πλαίσια του διεθνούς συστήματος διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο και αποτελούν σημαντικό συντελεστή ισχύος μιας χώρας».

Παράρτημα «Γ»

Ανάλυση Ιδεολογίας Κεμαλισμού

Τα βασικά στοιχεία της “κεμαλιστικής” ιδεολογίας, επίσημης ιδεολογίας του τουρκικού κράτους, διαμορφώθηκαν κατά τη διάρκεια του Ελληνοτουρκικού Πολέμου (1919-1922) και του μονοκομματικού καθεστώτος της Τουρκίας (1923-1946). Ο Kemal Atatürk υπήρξε ο πρωταγωνιστής αυτής της ιστορικής περιόδου, νικηφόρος στρατηγός στον Ελληνοτουρκικό Πόλεμο, ιδρυτής της Τουρκικής Δημοκρατίας και πρώτος Πρόεδρος της Τουρκίας ως το θάνατό του, το 1938. Στην τουρκική βιβλιογραφία η περίοδος αυτή ονομάζεται “Τουρκική Επανάσταση”, όρος που μεταξύ άλλων εκφράζει τις μεγάλες αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στα γεωγραφικά όρια που κατέλαβε μετά τη Συνθήκη της Λωζάνης η Τουρκία (ΕΚΔΔΑ, 2024).

Ο “Κεμαλισμός” ως κυρίαρχη ιδεολογία στην Τουρκία έχει βαθιά τους τουρκικούς θεσμούς, τις αντιλήψεις, τις στάσεις και τις θέσεις και κυρίως τις αρχές. Διαμορφώθηκε στα πρώτα χρόνια της Τουρκικής Δημοκρατίας προσπαθώντας να δώσει στον τουρκικό λαό μια νέα συλλογική ταυτότητα με σκοπό να οδηγήσει την Τουρκία στο δρόμο του εκσυγχρονισμού και της δυτικοποίησης.

Οι βασικές αρχές της “κεμαλιστικής ιδεολογίας” εντάχθηκαν στο Σύνταγμα της Τουρκίας το 1937. Πρόκειται για τις έξι αρχές που συμβολίζονται με έξι βέλη στο έμβλημα του κόμματος: ρεπουμπλικανισμός, εθνικισμός, εκκοσμίκευση, λαϊκισμός, κρατισμός και επαναστατικότητα που αναλύονται ως κάτωθι:¹⁷⁵

- Η αρχή του εθνικισμού

Ο εθνικισμός στόχευε στη δημιουργία ενός ενιαίου εθνικού τουρκικού κράτους, στα τότε εδαφικά σύνορα. Όσοι πολίτες βρίσκονταν στην επικράτεια έπρεπε να είναι Τούρκοι ή να νιώθουν σαν Τούρκοι. Για να πετύχει η κυβέρνηση του Κεμάλ την εθνικιστική αυτή ιδεολογία χρησιμοποίησε διάφορα μέσα. Ειδικότερα, έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στην κοινή γλώσσα και κυρίως στις κοινές πολιτιστικές ρίζες, ενώ την ίδια στιγμή έγινε προσπάθεια γλωσσικής μεταρρύθμισης ώστε να εξαλειφθούν από την οθωμανική γλώσσα όλα τα ξένα στοιχεία. Βέβαια, ο “κεμαλικός” εθνικισμός ήταν περισσότερο εδαφικός και πολιτισμικός, παρά φυλετικός ή θρησκευτικός. Ο

---

¹⁷⁵ Γραφική Απεικόνιση των έξι αρχών του Κεμαλισμού όπως Γράφημα Γ1.

“κεμαλικός” εθνικισμός ήταν και είναι η βασική αρχή, καθώς έγινε προσπάθεια για τη δημιουργία μιας νέας εθνικής ταυτότητας, με στόχο την ενότητα και την εξάλειψη οποιουδήποτε ξένου στοιχείου.

- Η αρχή της εκκοσμίκευσης

Το “κεμαλικό” κράτος δεν αναγνωρίζει επίσημη θρησκεία στην Τουρκία και προσπαθεί να περιορίσει την επιρροή που ασκούσε το Ισλάμ στη ζωή των πολιτών. Ο Κεμάλ θέλησε να μετατρέψει την Τουρκία σε μια σύγχρονη κοινωνία βασισμένη σε δυτικά πρότυπα, απαλλαγμένη από θεοκρατικές και ισλαμικές αντιλήψεις. Χαρακτηριστικά, το 1934 έδωσε δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες, ενώ η καθιέρωση του κοσμικού κράτους ολοκληρώθηκε το 1928, όταν στην τροποποίηση του Συντάγματος αφαιρέθηκε το άρθρο 2 που όριζε ότι θρησκεία του τουρκικού κράτους είναι η ισλαμική.

- Η αρχή του ρεπουμπλικανισμού

Στις 29 Οκτωβρίου 1923, ιδρύθηκε η Τουρκική Δημοκρατία και ως πολίτευμα ανακηρύχθηκε η αβασίλευτη, αντιπροσωπευτική, κοινοβουλευτική δημοκρατία, όπου εφαρμόστηκε διάκριση των εξουσιών και ενισχύθηκε η εκτελεστική εξουσία. Ο Πρόεδρος της Τουρκίας ήταν ταυτόχρονα και αρχηγός του κράτους, ο οποίος εκλέγεται από τη Μεγάλη Εθνοσυνέλευση και διορίζει τον πρωθυπουργό. Όμως, στην πορεία, το “κεμαλικό” κράτος παρέμεινε μονοκομματικό ως το 1950. Το “κεμαλικό” καθεστώς παρά τη συγκεκριμένη αρχή ήταν περισσότερο δικτατορικό αυτά τα χρόνια απ’ ότι φιλελεύθερη δημοκρατία.

- Η αρχή του λαϊκισμού

Ο λαϊκισμός στον “κεμαλισμό” ορίζει τον λαό ως πηγή εξουσίας και κυριαρχίας. Ο Κεμάλ ήταν κατά των διακρίσεων των κοινωνικών τάξεων. Η αρχή έθετε τα συμφέροντα όλου του έθνους πάνω από εκείνα μερικών ομάδων ή τάξεων, απαγορεύοντας μάλιστα οποιαδήποτε πολιτική δράση που θα υπερασπιζόταν ταξικά συμφέροντα. Ενισχύθηκε το αίσθημα της εθνικής ενότητας και αλληλεγγύης, και χάρη σε αυτή την αρχή νομιμοποιήθηκε και το μονοκομματικό καθεστώς του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος, καθώς το κόμμα θεωρήθηκε εκπρόσωπος όλου του λαού.

- Η αρχή του κρατισμού

Η αρχή αυτή αναφέρεται στην παρέμβαση του κράτους σε όλους τους τομείς και κυρίως στην οικονομική ζωή, με κύριο στόχο την ανάπτυξη της βιομηχανίας. Ο χαρακτήρας του κράτους ήταν αυταρχικός και λειτουργούσε σαν «κράτος-πατέρας». Ο κρατισμός δεν ενδιαφερόταν για την ατομική ιδιοκτησία, αλλά στόχευε στην αύξηση των επενδύσεων και στη δημιουργία μιας αστικής τάξης.

- Η αρχή της επαναστατικότητας

Η επαναστατικότητα σημαίνει την πίστη στις “κεμαλικές” ιδέες και μεταρρυθμίσεις, την προστασία τους αλλά και τον διαρκές αγώνα προς την πρόοδο και τον εκσυγχρονισμό. Οι υποστηρικτές του Κεμάλ πίστευαν σε μια ριζική αλλαγή της τουρκικής κοινωνίας σε κοινωνικό-πολιτικό επίπεδο. Η επαναστατικότητα θεωρήθηκε από κάποιους και ως συνώνυμο εκδυτικισμού, μακριά από παραδόσεις και θρησκευτικές καταβολές (Κόλια Σ., 2020).

Επιπλέον των έξι αρχών πρέπει να σημειωθεί ότι ο “κεμαλισμός” είχε ως στόχο τον εκσυγχρονισμό της Τουρκίας, τη μετατροπή της σε ένα σύγχρονο, ανεξάρτητο και ισχυρό κράτος, στα πρότυπα των δυτικοευρωπαϊκών κρατών της εποχής.

Σε γενικές γραμμές, με την εγκαθίδρυση ενός κοσμικού δημοκρατικού συστήματος, ο Κεμάλ καθόρισε τη δυτική κατεύθυνση της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας, καθορίζοντας μια εξωτερική πολιτική που αποσκοπούσε στην αποφυγή της ξένης ανάμειξης στις εσωτερικές υποθέσεις μέσω του εθνικισμού και στην απομάκρυνση της Τουρκίας από τις αλυτρωτικές πολιτικές του Τουρανισμού και Πανισλαμισμού.

Με τον “κεμαλισμό” προέκυψε ένα συγκεντρωτικό καθεστώς που διέθετε “μία μοναδική θρησκεία” ήτοι τον “κεμαλισμό” καθώς και “μία μοναδική λατρευόμενη φυσιογνωμία” αυτή του Κεμάλ. Εν παραλλήλω εμπεδώθηκε η άποψη του “ενός κράτους”, του “ενός έθνους”, της “μίας κουλτούρας”, του “ενός ηγέτη”, του “ενός δόγματος” και του “ενός κόμματος” (Μητράρας Α., 2012, σ. 237).

Συμπερασματικά δύναται να αναφέρουμε ότι, η ιδεολογία του “κεμαλισμού” επιδίωξε να μετασχηματίσει την τουρκική κοινωνία και να δημιουργήσει ένα νέο κράτος με κοινό χαρακτήρα και ταυτότητα των Τούρκων χωρίς θρησκευτική συνιστώσα. Ο “κεμαλισμός” έγινε η κυρίαρχη ιδεολογία του τουρκικού κράτους, με τις αρχές του εθνικισμού και της κοσμικότητας να αναδεικνύονται ως οι

σημαντικότερες. Η υλοποίηση του “κεμαλισμού” δεν υπήρξε εύκολη υπόθεση και χρειάστηκαν αρκετά χρόνια για να εδραιωθεί, αλλά για πολλούς ο “κεμαλισμός” εξακολουθεί να αποτελεί ακόμη και σήμερα, ένα ριζοσπαστικό μοντέλο κοινωνικού μετασχηματισμού και δυτικοποίησης.

Γράφημα Γ1: Γραφική Απεικόνιση των έξι αρχών του Κεμαλισμού (Κόλια Σ., 2020).

Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα

Cumhuriyet Halk Partisi

Τα έξι βέλη, σύμβολο του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος, που θεωρείται και σήμερα κύριος εκφραστής του κεμαλισμού. Στο συνέδριο του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος το 1931 ορίστηκαν οι έξι βασικές αρχές του κόμματος, που μετέπειτα στο Σύνταγμα του 1937 έμελλε να θεσπιστούν ως οι “αρχές του κράτους”, με τα “έξι βέλη του κεμαλισμού” να γίνονται σύμβολο του κόμματος, όπως βλέπουμε στην εικόνα.

Παράρτημα «Δ»

Ανάλυση Θεωρίας Νεο-Οθωμανισμός

Η έννοια του νέο-οθωμανισμού αναφέρεται στο οθωμανικό παρελθόν της Τουρκίας, στις οθωμανικές παραδόσεις και στην οθωμανική και ισλαμική κληρονομιά και αποσκοπεί στο να καταστήσει την Τουρκία περιφερειακή δύναμη. Η στρατηγική που αναπτύσσει ο νέο-οθωμανισμός αποσκοπεί στην επέκταση της τουρκικής επιρροής σε περιοχές που κάποτε αποτελούσαν τη γεωγραφική έκταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ιδίως σε περιοχές που κατοικούνται κυρίως από τουρκικούς λαούς και δευτερευόντως από μουσουλμανικούς λαούς.

Οι πρώτες μορφές του νέο-οθωμανισμού εμφανίστηκαν στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και έχουν οργανικούς δεσμούς με τον οθωμανισμό. Ο όρος "νέο-οθωμανισμός" χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά για να περιγράψει την πολιτική του Τουργκούτ Οζάλ και το περιφερειακό άνοιγμα της Τουρκίας. Ο Οζάλ επεδίωκε μια νέα, πιο περιεκτική χάραξη πολιτική ξεπερνώντας τον απομονωτισμό που επέβαλε ο "κεμαλισμός" και να αναπτύξει μια πιο περιεκτική χάραξη πολιτικής. Αυτός ο νέο-οθωμανισμός έχει δύο συνιστώσες: την οθωμανική παράδοση και τις ισλαμικές αναφορές.

Ως αποτέλεσμα του ιστορικού συμβιβασμού μεταξύ του Πολιτικού Ισλάμ και του "κεμαλισμού", αυτές οι δύο κύριες συνιστώσες ενώθηκαν με μια τρίτη πολύ σημαντική συνιστώσα, τον κοσμικό εθνικό προσανατολισμό του "κεμαλισμού." Ωστόσο, η εντύπωση ότι ο νεο-οθωμανισμός έχει χαμηλότερη εθνική διάσταση από τον "κεμαλισμό" δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Θεωρητικά, ο νεο-οθωμανισμός μπορεί να αναφέρεται στην πολιτιστική διείσδυση των εθνοτικών ομάδων εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και να μετριάσει τη βίαιη εθνικιστική επιβολή του "κεμαλισμού" σε μεμονωμένες εθνοτικές και θρησκευτικές κοινότητες.

Ο νέο-οθωμανισμός, ως πολιτική θεωρία ή δόγμα, είναι μια αντίληψη του σύγχρονου Ισλάμ, ένας φιλόδοξος φιλοδυτικός εθνικισμός που στοχεύει στη συνεργασία με τη Δύση, διεκδικώντας παράλληλα τη διείσδυση στον μουσουλμανικό κόσμο. Με βάση την ετυμολογία του όρου, πρόκειται για "νέο-οθωμανισμό".

Ο "νέο-οθωμανισμός" είναι μια νέα στρατηγική που συνδέεται με το οθωμανικό παρελθόν. Η σύνδεση αυτής της στρατηγικής με την πρώην Οθωμανική Αυτοκρατορία οδηγεί εύκολα στο συμπέρασμα ότι η στρατηγική αυτή είναι μια

πολιτική που παράγει αλυτρωτισμό, εδαφικές διεκδικήσεις και ηγεμονία. Ο Ερντογάν, καταδεικνύει κατά την διάρκεια της διακυβέρνησής του, την προσπάθεια απομάκρυνσής του από την “κεμαλική” παράδοση και πολιτική, επιστρέφοντας στον τρόπο διοίκησης της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Η ρητορική, αλλά και οι συμβολικές ενδείξεις του από τις διάφορες επισκέψεις του σε βαλκανικές χώρες, καταδεικνύουν πως πιστεύει ακράδαντα ότι βρίσκεται σε οθωμανικά εδάφη, για τα οποία οφείλει να έχει λόγο. Η μεγαλύτερη απόδειξη είναι και η επίσκεψή του στην Ελλάδα, κατά την οποία δεν δίστασε να αναφερθεί σε επαναπροσδιορισμό της συνθήκης της Λωζάνης του 1923. Η Τουρκία, με αυτήν την συνεχόμενη προβολή του οθωμανικού τρόπου άσκησης της εξουσίας και της κρατικής ιδεολογίας προσπαθεί να επιβληθεί και να διεκδικήσει την θέση που επιθυμεί στην Βαλκανική χερσόνησο, την θέση δηλαδή του ηγέτη και προστάτη (Κωνσταντινίδης Σ., 2011).

Παράρτημα «Ε»

Ανάλυση Στρατηγικού Βάθους

Ο Ερντογάν από το 2002, άρχισε σταδιακά να αποκλίνει από το δυτικο-κεντρικό μοντέλο εξωτερικής πολιτικής του Ατατούρκ και να υιοθετεί μια ακτιβιστική και νεοϊμπεριαλιστική εξωτερική πολιτική γνωστή με την επωνυμία “Στρατηγικό Βάθος”.

Η στρατηγική της Τουρκίας τα τελευταία χρόνια υπό της διακυβέρνησης ΑΚΠ υλοποιείται με ένα σταθερό, ισορροπημένο και προγραμματισμένο πλαίσιο δράσης, με βασικές αρχές το στρατηγικό βάθος και την ισορροπία μεταξύ ασφάλειας και ανεξαρτησίας. Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας έχει υποστεί πολύ σημαντικές αλλαγές, κύριο στοιχείο των οποίων είναι η απόρριψη της άποψης ότι η Τουρκία είναι απλώς μια γέφυρα μεταξύ του Ισλάμ και της Δύσης, καθώς κάτι τέτοιο θα την υπονόμει απλώς ως εργαλείο προώθησης των στρατηγικών συμφερόντων άλλων κρατών.

Ο Νταβούτογλου που είναι ο θεμελιωτής στην θεωρία του “Στρατηγικού Βάθους” θεωρεί ότι η ευρεία γεωγραφική επίγνωση του ρόλου της, παρέχει το δικαίωμα σε αυτή να εκπροσωπεί, αν όχι να προστατεύει, τους μουσουλμάνους στα Βαλκάνια. Στο βιβλίο του “Στρατηγικό Βάθος” υποστηρίζει ότι “Η βάση της πολιτικής επιρροής της Τουρκίας στα Βαλκάνια είναι τα οθωμανικά κατάλοιπα, που είναι οι μουσουλμανικές κοινότητες”. Καθίστατο σαφές ότι σημαντικό στοιχείο της βαλκανικής πολιτικής της Τουρκίας αποτελούν οι μουσουλμανικές μειονότητες στη Βουλγαρία, την Ελλάδα, τη Β. Μακεδονία, το Κοσσυφοπέδιο και τη Ρουμανία.

Οι βραχυπρόθεσμοι στόχοι της ΤΕΠ στα Βαλκάνια είναι η ισχυροποίηση της Αλβανίας και της Βοσνίας σε ένα πλαίσιο διεθνούς δικαίου για την ασφάλεια των εθνικών μειονοτήτων στην περιοχή. Τονίζει ότι αυτό το νομικό πλαίσιο θα παρέχει τη δυνατότητα παρέμβασης όπως κατά αντιστοιχία συνέβη και στην Κύπρο σε περίπτωση ύπαρξης προβλημάτων που θα σχετίζονται με τις μειονότητες αυτές.

Η κεντρική ιδέα του “Στρατηγικού βάθους” σύμφωνα με τον του Νταβούτογλου, οφείλει να έχει ως αφετηρία το ιστορικό¹⁷⁶ και γεωγραφικό βάθος

---

¹⁷⁶ Ο Νταβούτογλου, αναγνωρίζει οκτώ πρώην αυτοκρατορίες, τη Βρετανία, τη Ρωσία, την Αυστροουγγαρία, τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Κίνα, την Ιαπωνία και την Τουρκία ως χώρες με ιστορικό βάθος (Κουσκουβέλης Η. & Λίτσας Σ., 2013, σ. 55).

της Τουρκίας. Το πρώτο αποτελεί χαρακτηριστικό μιας χώρας που βρίσκεται στο κέντρο των ιστορικών γεγονότων ενώ το δεύτερο απορρέει από την ιστορική κληρονομιά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Στο πλαίσιο αυτό η Τουρκία οφείλει να φροντίσει για την επαύξηση των στοιχείων ισχύος της (έδαφος, πληθυσμός, πλούτος, οικονομικοί και στρατιωτικοί πόροι) με σκοπό να επιδιώξει τα στρατηγικά της συμφέροντα. Αναφέρει ότι η Τουρκία διαθέτει εξαιτίας της ιστορικής της κληρονομιάς από την Οθωμανική Αυτοκρατορία σημαντικό γεωγραφικό βάθος το οποίο είναι και μέρος του ιστορικού βάθους της.

Η γεωστρατηγική επιρροή της Τουρκίας βασίζεται σε δύο άξονες: Στον οικονομικό-ενεργειακό και στο πολιτιστικό. Η Τουρκία παρουσιάζεται ως ένα κράτος που δεν είναι ικανοποιημένο με το υπάρχον status quo και επιδιώκει να ξεκινήσει μια διαδικασία αλλαγής του, χρησιμοποιώντας κυρίως στοιχεία ήπιας ισχύος, με ιδιαίτερη έμφαση στα αναμενόμενα οφέλη.

Με άλλα λόγια, η Τουρκία προσπαθεί να παρουσιάσει τη γεωπολιτική της θέση στη διεθνή κοινότητα ως μέσο μετατροπής της υφιστάμενης περιφερειακής στρατηγικής της σε παγκόσμια στρατηγική. Έτσι, αντί να εκμεταλλεύεται αξίες εντός των συνόρων της, προσανατολίζεται προς τη διεκδίκηση σε ηπειρωτική και παγκόσμια κλίμακα, προκειμένου να τοποθετηθεί σε ένα δυναμικό γεωπολιτικό περιβάλλον διεθνών, οικονομικών, πολιτικών σχέσεων και σχέσεων ασφαλείας.

Το δυνατό σημείο αυτού του οράματος μέσου του βιβλίου του “Στρατηγικό Βάθος” είναι ότι αποτελεί έναν πρακτικό οδηγό για τον σχεδιασμό της εξωτερικής πολιτικής. Το βιβλίο εκθέτει το όραμα της Τουρκίας, στη συνέχεια ορίζει γεωγραφικά τις γραμμές επιχειρήσεων (κοντινή χερσαία, κοντινή θαλάσσια και κοντινή ηπειρωτική Τουρκία), προσδιορίζει τα αποφασιστικά σημεία και αποτελέσματα (που πρέπει να επιτευχθούν σε κάθε χώρα και τέλος περιγράφει τις ενέργειες που πρέπει να αναλάβει η Τουρκία για να τα επιτύχει.

Το “Στρατηγικό Βάθος” έχει διττή αξία. Αφενός μπορεί να εκληφθεί ως πρόταση για τη μεγιστοποίηση της ισχύος και, επομένως, για τη διατάραξη, την αποσταθεροποίηση και τελικά την ηγεμονοποίηση της ισορροπίας ισχύος. Όπως αναφέρει ο καθηγητής Παναγιώτης Ήφαιστος, ο ηγεμονισμός ορίζεται ως «η προσπάθεια ενός ισχυρού κράτους να επιφέρει διεθνείς αλλαγές που αναιρούν τις υψηλές αρχές του διεθνούς δικαίου, περί διακρατικής ισοτιμίας, μη επέμβασης και

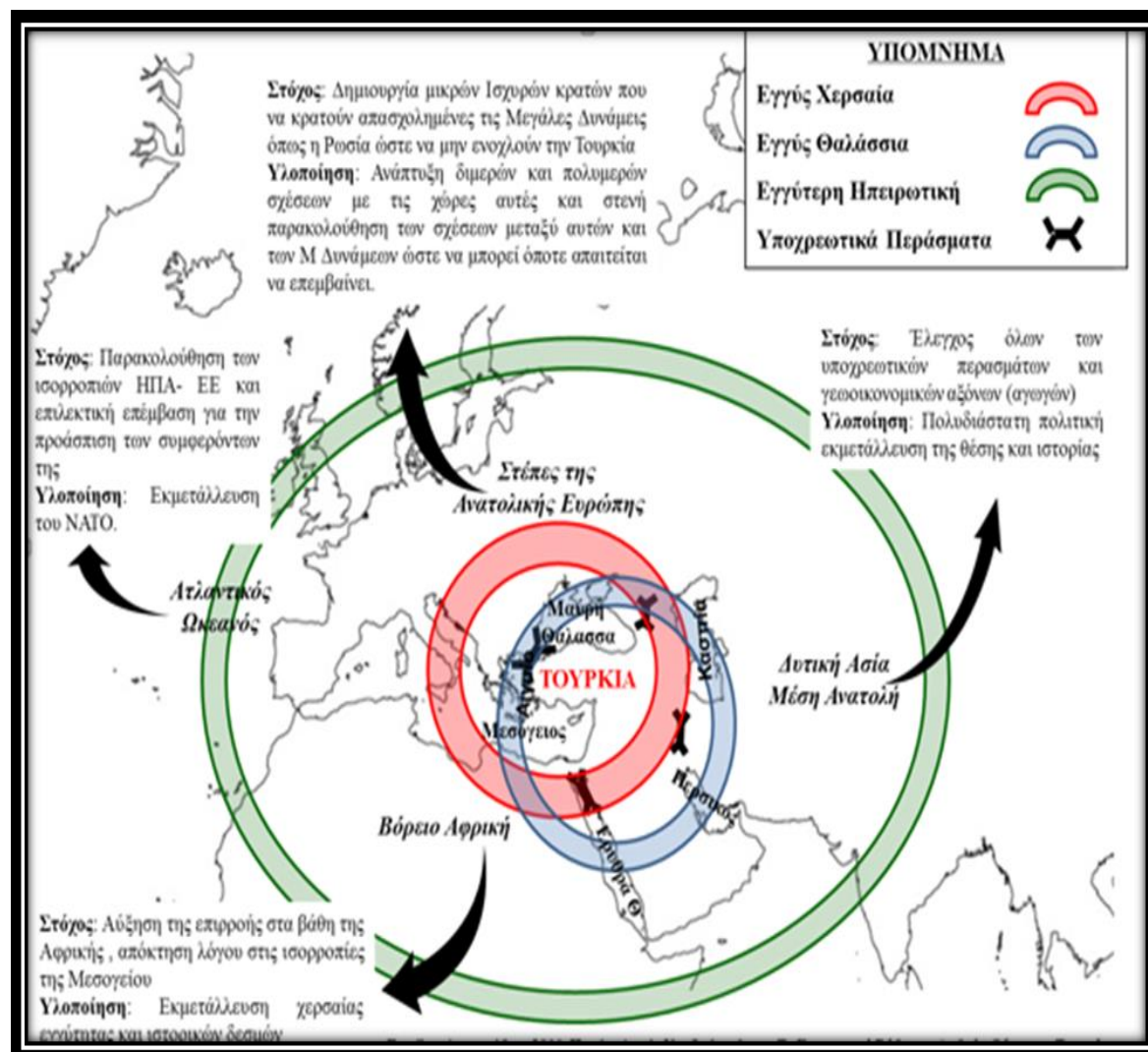
εσωτερικής και εξωτερικής κυριαρχίας. Η διεθνής αλλαγή σχετίζεται με ένα ευρύ φάσμα αντικειμένων, όπως, μεταξύ άλλων, οι αλλαγές στα σύνορα, οι μετακινήσεις πληθυσμών, η επιρροή ή η πλήρης κυριαρχία ανεξάρτητων κρατών στην πολιτική διακυβέρνηση, η δημιουργία σφαιρών επιρροής με την υποκίνηση περιφερειακών συγκρούσεων, η δημιουργία τεχνητά ευνοϊκών όρων εμπορίου εις βάρος λιγότερο ισχυρών κρατών και ο βίαιος έλεγχος πλουτοπαραγωγικών πηγών». Αφετέρου από επιστημολογική και μεθοδολογική άποψη το "Στρατηγικό Βάθος" " είναι μια συγχώνευση της δυτικής σύγχρονης - υλιστικής - σκέψης και των ανατολικών παραδόσεων.

Εκ των διαλαμβανόμενων αντιλαμβανόμαστε ότι, το "Στρατηγικό Βάθος" " είναι ένα ηγεμονικό σχέδιο, υπό την έννοια ότι ανατρέπει την καθιερωμένη ισορροπία δυνάμεων στον ευρύτερο γεωπολιτικό χώρο της Ανατολικής Μεσογείου, των Βαλκανίων, της Μέσης Ανατολής και του Καυκάσου. Συνεπώς, αντιτίθεται στις βασικές αρχές του διεθνούς δικαίου, όχι ως προς την εφαρμογή ενός ασαφούς νομικού κατεστημένου, αλλά υπό το βάρος του παλαιομοδίτικου αναθεωρητισμού και της αποσταθεροποίησης. Επιπρόσθετα παρόλο που ο νταβουτογλιανή ανάλυση εισάγει δυτικής προέλευσης θεωρίες διεθνών σχέσεων και γεωπολιτικής, δεν διαθέτει αντίστοιχη πειθαρχία. Τα επιχειρήματά του έχουν πολλές επιστημολογικά αντιφατικές πτυχές υπό την έννοια ότι ενσωματώνει το παρελθόν στη σύγχρονη χάραξη πολιτικής και στη διαμόρφωση στρατηγικής και φέρνει μη μετρήσιμες μεταβλητές (Τρούλης Μ., 2024).

Παράρτημα «ΣΤ»

Γεωπολιτικές σφαίρες επιρροής της Τουρκίας

Γράφημα ΣΤ1: Οι γεωπολιτικές σφαίρες επιρροής της Τουρκίας. (Αρσονιάδης Β., 2018, σ. 153)

Παράρτημα «Ζ»

Ανάλυση Πολιτικού Ισλάμ

Στη σύγχρονη βιβλιογραφία οι όροι “Πολιτικό Ισλάμ” και “Ισλαμισμός” τείνουν να χρησιμοποιούνται ως συνώνυμοι εκφράζοντας την πεποίθηση ότι το Ισλάμ ως φορέας πίστης έχει σημαντική θέση και άποψη στο πως η κοινωνία γενικότερα θα πρέπει να είναι οργανωμένη και να λειτουργεί (Ferjani M.C., 2005, p. 78). Ο παραπάνω ορισμός αν και ορθός είναι πολύ γενικός και δε βοηθά στην ανάλυση που ακολουθεί. Ένας πιο ακριβής ορισμός του Πολιτικού Ισλάμ είναι «η χρησιμοποίηση του Ισλάμ από άτομα, ομάδες και οργανώσεις ως μέσο για την επίτευξη πολιτικών στόχων. Το Πολιτικό Ισλάμ παρέχει την πολιτική απάντηση στις σημερινές κοινωνικές προκλήσεις, οραματιζόμενο ένα μέλλον τα θεμέλια του οποίου στηρίζονται στον επαναπροσδιορισμό και την εκ νέου ανακάλυψη των εννοιών και ιδεών της ισλαμικής παράδοσης» (Аγoοb M., 2008, p. 2).

Οι κυριότερες μορφές του Πολιτικού Ισλάμ είναι το θεοκρατικό κράτος (π.χ. Ιράν), τα πολιτικά κόμματα στο πλαίσιο των λειτουργιών μιας δημοκρατίας (π.χ. Τουρκία, Βοσνία – Ερζεγοβίνη) και οι τρομοκρατικές οργανώσεις. Σε κάθε περίπτωση, το Πολιτικό Ισλάμ προωθεί τη θρησκεία ως αδιαμφισβήτητη αξία, ενώ στην καθημερινότητά του, αντιμετωπίζει κοσμικά ζητήματα όπως η φτώχεια, η διαφθορά, η δημοκρατία, η κοινωνική δικαιοσύνη, οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η παγκοσμιοποίηση με όρους της δυτικής κοσμικής πολιτικής φιλοσοφίας.

Στην Τουρκία υφίστανται τρεις εκδοχές του Πολιτικού Ισλάμ το οποίο επιστρέφει στη δημόσια σφαίρα κα έχει γίνει πρωταγωνιστής στην πολιτική σκηνή. Πρώτον είναι ένα Ισλάμ που δημιουργήθηκε για να ταιριάζει στο τουρκικό κράτος, όπως στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Αυτό είναι ένα Ισλάμ που πρέπει να είναι συμβατό με το κεμαλικό σχέδιο εκσυγχρονισμού και να δώσει μια απάντηση για όσους Τούρκους αυτοπροσδιορίζονται ως κοσμικοί πολίτες και καλοί μουσουλμάνοι. Το δεύτερο είναι μια πιο ισχυρή ισλαμική παρουσία στην πολιτική, και δεδομένου ότι, η πλειοψηφία των Τούρκων είναι συντηρητικοί και θρησκευόμενοι, η κοινωνία πιέζει γι' αυτό. Ωστόσο, το κίνημα για το Πολιτικό Ισλάμ έχει χωριστεί στα δύο: η μία πλευρά είναι μάλλον αυστηρά παραδοσιακή όσον αφορά την παραδοσιακή ισλαμική πολιτική ατζέντα, και αυτό έχει χάσει έδαφος. Η άλλη θέλει το Ισλάμ να συνιστά ένα

σύστημα αξιών στο οποίο μπορούμε να αναφερθούμε δίκαια καθώς τα Χριστιανοδημοκρατικά κόμματα στην Ευρώπη έχουν ως αναφορά τις χριστιανικές αξίες, αυτό ισχύει στην Τουρκία μετά τις εκλογές του 2002. Το τρίτο είναι μια εξτρεμιστική εκδοχή του Πολιτικού Ισλάμ, η Χεζμπολάχ. Πρόκειται για εξτρεμιστές που χρησιμοποιούν την βία δυσφημίζοντας σοβαρά το Πολιτικό Ισλάμ (Hermain R, 2010, pp. 269-270).

Η θέση του Πολιτικού Ισλάμ σε σχέση με την τουρκική εξωτερική πολιτική καθίσταται σαφής από την εξέλιξη των σχέσεων της Τουρκίας με τα κράτη της Μέσης Ανατολής και των Βαλκανίων και την ενεργητικότητα σε σχέση με ζητήματα που απασχολούν τον μουσουλμανικό κόσμο καθώς και την επιδείνωση των σχέσεων της Τουρκίας με την Δύση. Είναι φανερό ότι, η ταυτότητα της Τουρκίας υπέστη μια θεμελιώδη μεταβολή η οποία επέφερε τον αναπροσδιορισμό των στρατηγικών συμφερόντων της Τουρκίας και την αντίληψη της περί φίλων και εχθρών, με βάση το Ισλάμ.

Παράρτημα «Η»

Γραφεία Κυβερνητικών Οργανισμών στην περιοχή των Βαλκανίων

Πίνακας Η1: Γραφεία ΤΙΚΑ στις χώρες των Βαλκανίων (Muhamed A., 2022)

Table 1: TIKΑ Program Coordination Offices in the Balkans (Source: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı 2022)

North Macedonia	Croatia	Romania	Serbia	Bosnia and Herzegovina	Montenegro	Albania	Kosovo
Skopje	Zagreb	Bucharest	Belgrade	Sarajevo	Podgorica	Tirana	Pristina

Πίνακας Η2: Γραφεία Diyanet στις χώρες των Βαλκανίων (Muhamed A., 2022)

Table 2: Turkish Diyanet's Consultancy Offices and Attaches in the Balkans (Source: T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı 2022)

Country	City
North Macedonia	Skopje
Kosovo	Pristina
Albania	Tirana
Montenegro	Podgorica
Bosnia and Herzegovina	Sarajevo
Bulgaria	Sofia
Romania	Constanta

Πίνακας Η3: Εκπαιδευτικά Ιδρύματα του Γκιουλέν στην περιοχή των Βαλκανίων

Table 2: Educational institutions of the Gülen movement in the Balkans

Country	Institutions
Kosovo	Umbrella organisation Gulistan Education Centre (2000) Mehmet Akif College, Prishtina (2000) Mehmet Akif College, Prizren
Albania	Umbrella organisation Sema Foundation, <i>Fondacioni Sema</i> Colleges <ul style="list-style-type: none"> • Tirana, Kolegji Mehmet Akif (1993) • Shkoder, Shkolla Hasan Riza Pasha (2001) • Tirana, Institucioni Parashkollor M. Akif (2006) • Tirana, Qendër Kursesh Meridian (2006) The following medreses are operated jointly with the <i>Komuniteti Musliman</i> : <ul style="list-style-type: none"> • Elbasan—Cerrik, Liria • Kavajë, Hafiz Ali Korça, • Tiranë, H. Mahmud Dashi • Buharaja-Berat, Medrese Vexhi) • Korça Epoka University (2008)
Bosnia-Herzegovina	Bosna Sema Foundation (1997) Primary schools in <ul style="list-style-type: none"> • Sarajevo • Tuzla • Zenica Colleges in <ul style="list-style-type: none"> • Sarajevo • Bihać • Tuzla International Burch University Sarajevo (2008)
Macedonia	Yahya Kemal Colleges and primary schools in <ul style="list-style-type: none"> • Skopje (1996) • Gostivar (1999) • Struga (2002) Zaman Makedonya

Πίνακας Η4: Πολιτισμικά Ιδρύματα Yunus Emre στην περιοχή των Βαλκανίων

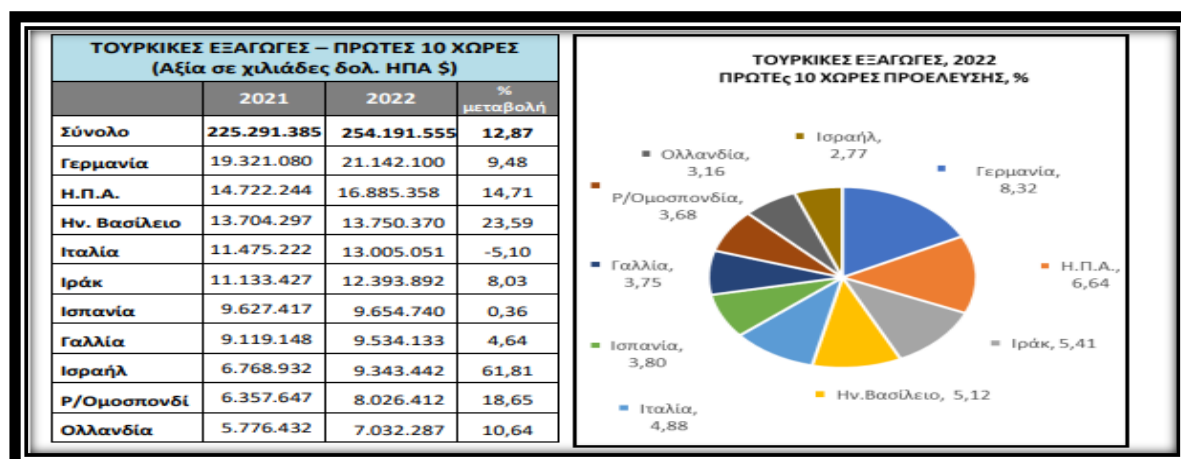
Table 3: Cultural Centres of Yunus Emre Institute in the Balkans (Source: Yunus Emre Enstitüsü 2022)

North Macedonia	Croatia	Romania	Serbia	Bosnia and Herzegovina	Montenegro	Albania	Kosovo
Skopje	Zagreb	Bucharest	Belgrade	Sarajevo	Podgorica	Tirana	Prishtina
		Constanta		Mostar		Shkoder	Prizren
				Fojnica			Peje

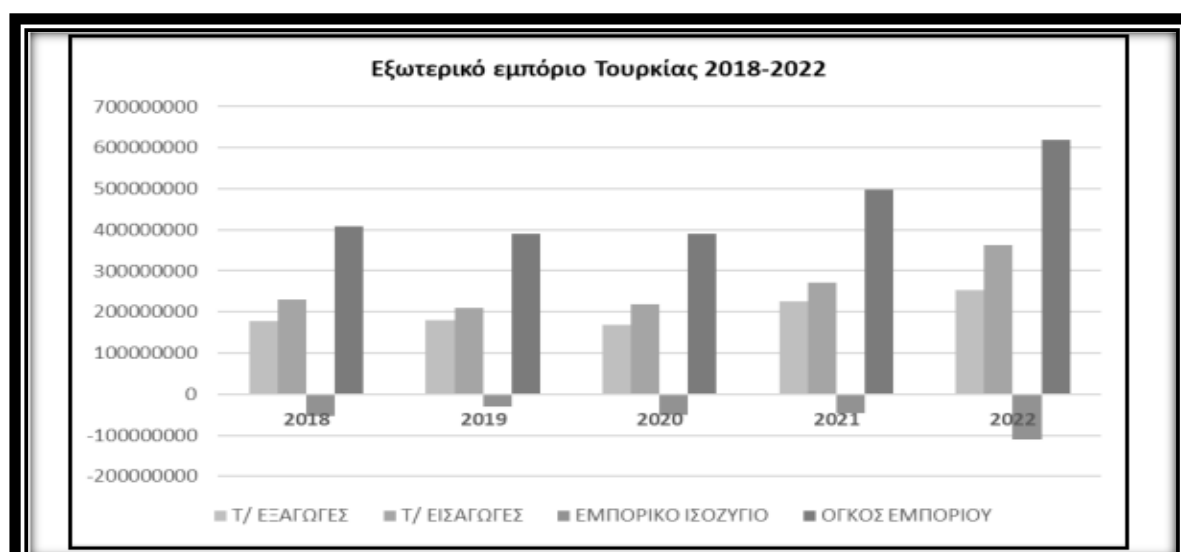
Παράρτημα «Θ»

Οικονομικά Διαγράμματα Τουρκικής υπόστασης

Διάγραμμα Θ1: Τούρκικες Εξαγωγές (Πρεσβείας της Ελλάδας στην Άγκυρα, 2023)

Διάγραμμα Θ2: Εξωτερικό Εμπόριο της Τουρκίας

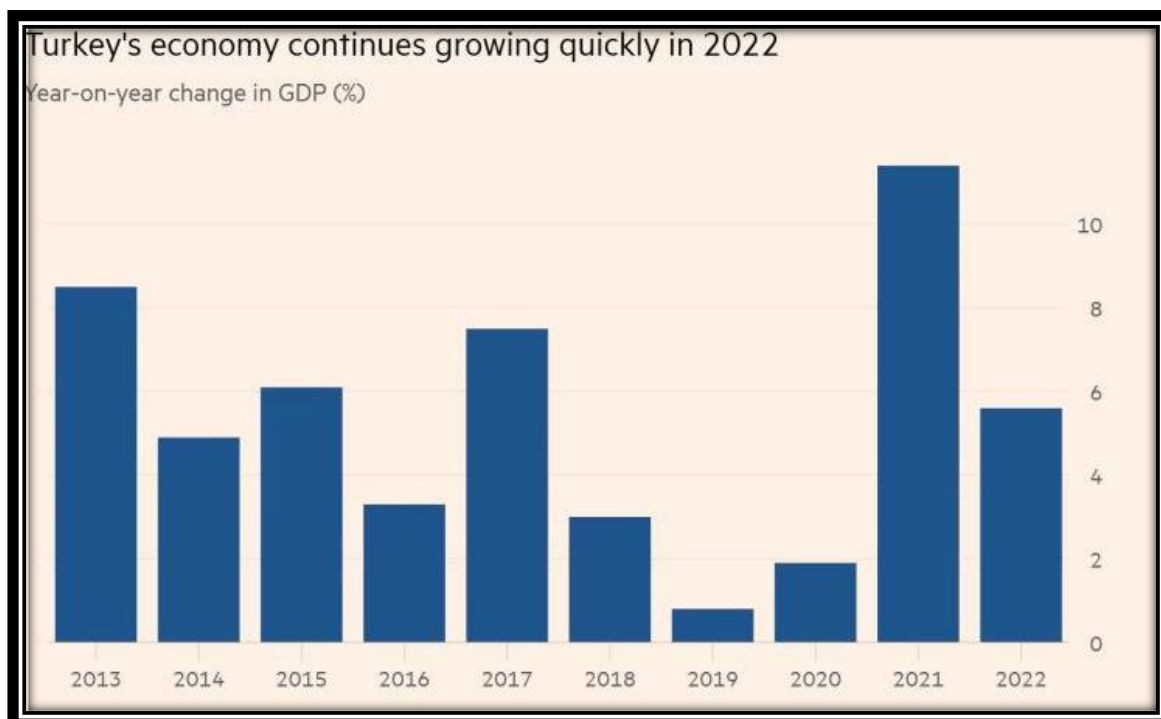

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΤΟΥΡΚΙΑΣ, 2018-2022 (Αξία σε ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΔΟΛΑΡΙΑ)						
	2018	2019	2020	2021	2022	% μεταβολή 2022/2021
T/ ΕΞΑΓΩΓΕΣ	177.168.756	180.832.722	169.637.755	225.214.458	254.201.009	12,87
T/ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ	231.152.483	210.345.203	219.516.807	271.425.553	363.708.915	34,00
ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ	-53.983.727	-29.512.481	-49.879.052	-46.211.095	-109.507.906	136,97
ΟΓΚΟΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ	408.321.239	391.177.925	389.154.562	496.640.011	617.909.924	24,42

Διάγραμμα Θ3: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) της Τουρκίας.

Έτος	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ρυθμός Αύξησης του ΑΕΠ %	2,9	7,4	2,6	0,9	1,9	11,4	5,6
ΑΕΠ (δισεκ. \$) *	869,69	858,99	778,47	761,00	719,95	816	905
Κατά κεφαλή ΑΕΠ (\$)	10.964	10.696	9.793	9.208	8.597	9.592	10.655
Ανεργία % (μέσος όρος)	10,9	10,09	11	13,7	13,1	12,0	10,4
Πληθωρισμός (% , τέλος έτους)	8,5	11,9	20,3	11,84	14,6	36,1	64,3
ΕΞΩΤΕΡΙΚΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ							
Εξαγωγές (δισεκ. \$)	142,5	157,0	167,9	171,5	169,5	225,0	254
Εισαγωγές (δισεκ. \$)	198,6	233,8	223,0	202,7	219,4	271,4	363
Εμπορικό Ισοζύγιο (δισεκ. \$)	-56,07	-76,78	-41,86	-31,17	-49,9	-46,2	-109
Ισοζύγιο Τρεχ. Συναλλ. (δισεκ. \$)	-27,04	-40,87	-21,74	5,3	-35,8	-13,9	-48,7
Ισοζύγιο Τρεχ. Συναλλ./ΑΕΠ (%)	3,11	4,76	2,79	0,70	5,0	1,7	5,6
ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ							
Ισοζ. Προϋπ. Γεν. Κυβέρν./ΑΕΠ (%)	-1,3	-2,8	-2,9	-4,4	-3,5	-2,8	-3,4
Δημόσιο Χρέος/ΑΕΠ (%)	27,9	27,9	30,1	32,6	39,7	41,8	34,8
ΙΣΟΤΙΜΙΑ ΛΙΡΑΣ							
\$/ΤΛ (τέλος έτους)	3,53	3,81	5,26	5,95	7,43	13,29	18,7

Διάγραμμα Θ4: Ετήσια μεταβολή του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) της Τουρκίας.

Διάγραμμα 05: Χώρες - Προορισμοί Τούρκικων Επενδύσεων στο Εξωτερικό

ΧΩΡΕΣ – ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΙ					
ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ					
(Ετήσιες εκροές/flow – αξία σε εκατ. δολ. \$)					
	ΧΩΡΑ/ ΕΤΟΣ	2019	2020	2021	2022
	ΣΥΝΟΛΟ	3.433	3.151	4.619	4.904
1	Ολλανδία	1.182	875	1.394	1.931
2	Η.Π.Α.	600	852	1.345	1.182
3	Γερμανία	347	125	211	368
4	Η.Α.Ε.	33	354	243	273
5	Ην. Βασίλειο	325	132	296	213
6	Ελβετία	155	85	180	68
7	Λουξεμβούργο	20	8	95	64
8	Β. Μακεδονία	9	26	27	53
9	Ελλάδα	12	11	21	52
10	Ρουμανία	25	100	73	45
11	Ισπανία	36	13	71	39
12	Κίνα	4	12	29	34
13	Γαλλία	14	18	19	32
14	Καζακστάν	24	67	83	32
15	Καναδάς	13	6	22	29
16	Μαυροβούνιο	10	1	11	28
17	Ιταλία	48	12	59	26
18	Ρωσία	102	44	45	26
19	Ουζμπεκιστάν	17	25	24	24
20	Σουηδία	6	35	60	23

Διάγραμμα Θ6: Κατάταξη Στρατιωτικής Ισχύος (Globalfire Power Index, 2024)

Παγκόσμια

1	Ηνωμένες Πολιτείες PwrIndx: 0,0699
2	Ρωσία PwrIndx: 0,0702
3	Κίνα PwrIndx: 0,0706
4	Ινδία PwrIndx: 0,1023
5	Νότια Κορέα PwrIndx: 0,1416
6	Ηνωμένο Βασίλειο PwrIndx: 0,1443
7	Ιαπωνία PwrIndx: 0,1601
8	Τουρκία PwrIndx: 0,1697
9	Πακιστάν PwrIndx: 0,1711
10	Ιταλία PwrIndx: 0,1863

Βαλκάνια

1	Τουρκία PwrIndx: 0,1697
2	Ελλάδα PwrIndx: 0,4349
3	Ρουμανία PwrIndx: 0,7712
4	Σερβία PwrIndx: 0,9038
5	Βουλγαρία PwrIndx: 1,0132
6	την Κροατία PwrIndx: 1,1333
7	Αλβανία PwrIndx: 1,8188
8	Σλοβενία PwrIndx: 1,8286
9	Βόρεια Μακεδονία PwrIndx: 2,1717
10	Βοσνία και Ερζεγοβίνη PwrIndx: 2,3996
11	Κοσσυφοπέδιο PwrIndx: 3,4115

Παράρτημα «Ι»

Σχέδιο οικονομικής ανασυγκρότησης των Βαλκανίων (ΕΣΟΑΒ) (Υπουργείο Εξωτερικών, 2024)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ (ΕΣΟΑΒ) 2002-2011

Το Ελληνικό Σχέδιο Οικονομικής Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων-ΕΣΟΑΒ (Hellenic Plan for the Economic Reconstruction of the Balkans-HiPERB) αποτελεί προσπάθεια της Ελλάδος, ως δότριας χώρας, να ενσωματώσει μεμονωμένες πρωτοβουλίες αναπτυξιακής βοήθειας σε ένα ενιαίο σχέδιο και να προωθήσει, κατά τον τρόπο αυτό, μια ολοκληρωμένη αναπτυξιακή πολιτική στα Βαλκάνια. Έχει ως στόχο τον εκσυγχρονισμό των υποδομών, την προώθηση των παραγωγικών επενδύσεων, τη στήριξη των δημοκρατικών θεσμών και του κράτους δικαίου, την ενίσχυση του κοινωνικού κράτους, καθώς και την κατάρτιση του εργατικού και επιστημονικού δυναμικού των επωφελούμενων χωρών. Σημαντική, επίσης, επιδίωξή του αποτελεί και η υποστήριξη του ευρωπαϊκού προσανατολισμού των ληπτριών χωρών, με απώτερο στόχο την πολιτική, οικονομική και κοινωνική σταθερότητα της περιοχής της Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Στο πλαίσιο αυτό, καταρτίστηκε το ΕΣΟΑΒ ως ένα πενταετές πρόγραμμα ελληνικής αναπτυξιακής βοήθειας για την περίοδο 2002-2006 (Νόμος 2996/28.3.2002, ΦΕΚ Α, τ. 62). Το ΕΣΟΑΒ είναι ένα αναπτυξιακό πρόγραμμα ύψους **550 εκατ. €**, οι πόροι του οποίου προέρχονται από τον ελληνικό προϋπολογισμό και μέσω του οποίου χρηματοδοτούνται έργα, επενδύσεις, δράσεις, μελέτες και δραστηριότητες σε επτά βαλκανικές χώρες (Αλβανία, Βοσνία και Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Μαυροβούνιο, Π.Γ.Δ.Μ, Ρουμανία και Σερβία). Κρίθηκε, όμως, απαραίτητη η παράταση του προγράμματος κατά μία πενταετία, δηλαδή για την περίοδο 2007-2011, προκειμένου να δοθεί η δυνατότητα στις επτά λήπτριες χώρες να αξιοποιήσουν, περαιτέρω, τους πόρους του Σχεδίου που τους αναλογούν. Συγκεκριμένα, ψηφίσθηκαν από τη Βουλή των Ελλήνων ο Ν.3530/2007, ο οποίος τροποποιεί τη χρονική διάρκεια του ΕΣΟΑΒ (Ν 3530/23.2.2007, ΦΕΚ Α, τ.36) και ο Ν.3608/2007 για την ενιαία κύρωση των διμερών συμφωνιών παράτασης των πενταετών προγραμμάτων αναπτυξιακής συνεργασίας με τις ωφελούμενες χώρες (Ν. 3608/07.11.2007, ΦΕΚ Α, τ.249). Όσον αφορά στην ΠΓΔΜ, με το Ν.3530/2007, η ισχύς του ΕΣΟΑΒ επανακαθορίστηκε για το διάστημα 2002-2011, αντί του προηγούμενου 2002-2006.

Ειδικότερα, το διαθέσιμο ποσό κατανέμεται ως εξής:

Αλβανία	49.890.000,00
Βοσνία και Ερζεγοβίνη	19.530.000,00
Βουλγαρία	54.290.000,00
Μαυροβούνιο	17.500.000,00
Π.Γ.Δ.Μ	74.840.000,00
Ρουμανία	70.430.000,00
Σερβία	232.500.000,00
<i>Κοσσυφοπέδιο</i>	<i>15.000.000,00</i>
Σύνολο	533.980.000,00¹

Μέχρι σήμερα, οι επτά λήπτριες χώρες έχουν υποβάλει ικανό αριθμό αιτημάτων, κυρίως, όσον αφορά **μεγάλα έργα/δημόσιες επενδύσεις** (υποδομές κ.ά.). Πραγματοποιούνται τακτικές διμερείς συναντήσεις (σε πολιτικό και σε τεχνοκρατικό επίπεδο), προκειμένου να συμφωνηθούν οι ανά χώρα προτεραιότητες, καθώς και οι όροι και προϋποθέσεις ένταξης, χρηματοδότησης και υλοποίησης των έργων.

Το συνολικό ποσό των εγκρίσεων/δεσμεύσεων του ΕΣΟΑΒ ανέρχεται, σήμερα, σε **281.821.535,13 €** (52,8% του συνολικού προϋπολογισμού). Τα ποσά αυτά διατίθενται σταδιακά, ακολουθώντας την εξέλιξη και τη φυσική πρόοδο των έργων. Το υπόλοιπο αδιάθετο ποσό ανέρχεται, σήμερα, σε **252.158.464,87 €** (47,2% του συνολικού προϋπολογισμού). Από το συνολικό προϋπολογισμό για κάθε χώρα (όπως αυτός καθορίζεται στις επί μέρους διμερείς συμφωνίες), ποσοστό 79% αφορά σε μεγάλα έργα/δημόσιες επενδύσεις, 20% σε επιχορήγηση ιδιωτικών παραγωγικών επενδύσεων και 1% στη χρηματοδότηση μικρών έργων.

14.02.2011